

Samen groeien

Onderzoek naar effecten van Familieklassen en Gezinsklassen op gedragsvaardigheden van leerlingen in het primair onderwijs

MARIANNE BOOGAARD

INEKE VAN DER VEEN

IRIS BOLLEN

ESTHER STRONKHORST

PAULINE VAN ECK

LEONIE MIDDELBEEK

SUZANNE GERRITSEN

MAREN VAN DE VRIE

CIP-gegevens Koninklijke Bibliotheek, Den Haag

Boogaard, M., Veen, I. van der, Bollen, I. & Stronkhorst, E.

Amsterdam: Kohnstamm Instituut.

Eck, P. van, Middelbeek, L., Gerritsen, S. & Vrie, M. van de.

Utrecht: Oberon Onderzoek en Advies.

Samen groeien.

Onderzoek naar effecten van Familieklassen en Gezinsklassen op gedragsvaardigheden van leerlingen in het primair onderwijs.

(Rapport 1137, projectnummer 20803)

ISBN 978-94-6321-204-5

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, or otherwise, without the prior written permission of the publisher.

Dit onderzoek is gefinancierd door het Nationaal Regieorgaan Onderwijsonderzoek
(Dossiernummer 40.5.19630.021)

Uitgave en verspreiding:

Kohnstamm Instituut

Bezoekadres: Keizer Karelplein 1, 1185 HL Amstelveen

Postbus 94208, 1090 GE Amsterdam

Tel.: 020-2141400

www.kohnstamminstituut.nl

Dataverzameling en -verwerking: Elion.nl

© Copyright Kohnstamm Instituut, 2024

Inhoudsopgave

Voorwoord	1
1 Inleiding	3
1.1 Achtergrond	3
1.2 Korte introductie van de Familieklas en de Gezinsklas	3
1.3 Overkoepelend doel van het onderzoek	5
1.4 Onderzoeksvragen	5
1.5 Leeswijzer	6
2 Beschrijving van de Familie-/Gezinsklas-interventies	7
2.1 Werkwijze voor de beschrijving	7
2.2 Het ontstaan van de Familieklas en de Gezinsklas	7
2.3 Het doel en de doelgroep	8
2.4 De interventie: werkwijze, praktische uitvoering en randvoorwaarden	9
2.5 Overeenkomsten en verschillen tussen de Familieklas en de Gezinsklas	15
2.6 Samenvatting	16
3 Theoretisch kader: de (beoogde) werkzame principes	18
3.1 Werkwijze voor de literatuurstudie	18
3.2 Systeemtherapie	19
3.3 Multi-familietherapie	20
3.4 Oplossingsgerichte therapie	21
3.5 Handelingsgericht werken	21
3.6 Motiveren van gedragsverandering	22
3.7 Ouderbetrokkenheid	24
3.8 Samenvatting	24
4 Onderzoeksmethode	26
4.1 Onderzoeksdisein en variabelen	26
4.2 Opbouw dataverzameling per school	27
4.3 Werving	28
4.4 Opzet kwalitatieve dataverzameling	28
4.5 Opzet kwantitatieve dataverzameling	30
4.6 Overzicht dataverzameling kwalitatief en kwantitatief	37

5	Resultaten kwalitatieve dataverzameling	39
5.1	Beschrijving deelnemers interviews	39
5.2	Aanmelding voor de Familie- en Gezinsklas	40
5.3	Doelen van deelname	47
5.4	Rol van de groepsleerkracht	48
5.5	Samenwerking tussen ouders en begeleiders van de Familie- en Gezinsklas	51
5.6	Opbrengsten voor leerlingen	53
5.7	Opbrengsten voor ouders	57
5.8	Opbrengsten bij groepsleerkrachten	61
5.9	Sterke punten en aandachtspunten	63
5.10	Algemeen oordeel	69
6	Resultaten focusgroepen: opbrengsten voor leerlingen, ouders, scholen en beleid	71
6.1	Inrichting van de samenwerking tussen beleid, jeugdhulp en scholen	71
6.2	Sterke punten van de interventies	73
6.3	Ervaren opbrengsten	74
6.4	Randvoorwaarden	76
6.5	Aandachtspunten	76
6.6	Toekomstperspectieven uitvoering en beleid	77
7	Resultaten kwantitatieve dataverzameling voor de interventiegroepen	79
7.1	Opbrengsten voor leerlingen	79
7.2	Opbrengsten voor ouders	87
7.3	Opbrengsten voor groepsleerkrachten	88
8	Resultaten kwantitatieve dataverzameling: vergelijking interventie- en controlegroep	91
8.1	Kenmerken Familie- en Gezinsklasleerlingen	91
8.2	Effecten van deelname aan de Familie-/Gezinsklas	92
9	Conclusies en discussie	95
9.1	Samenvatting van de uitkomsten	95
9.2	Reflectie op de uitvoering en beperkingen van het onderzoek	105
9.3	Conclusies	107
	Literatuur	110
	Bijlagen	112
	Bijlage 1 bij hoofdstuk 7	112
	Bijlage 2 bij hoofdstuk 8	114

Voorwoord

De Familieklas en Gezinsklas vinden hun basis in de systeemtherapie. Het uitgangspunt daarvan is dat sociaal gedrag en emoties samenhangen met de context en vooral met interacties met anderen. Voor kinderen zijn ouders en leraren belangrijke anderen: samen vormen zij een systeem. Om kinderen te ondersteunen in hun persoonlijke ontwikkeling, om ze te helpen groeien, moeten ook hun ouders en leerkrachten kunnen meegroeien, zodat zij het gedrag en de emoties van het kind begrijpen en weten wat helpt (of juist niet). De Familieklas en Gezinsklas zijn laagdrempelige interventies, die plaatsvinden binnen de eigen school, en die erop gericht zijn met elkaar te bouwen aan een systeem rond het kind dat werkt, voor alle betrokkenen.

De uitvoering van een onderzoeksproject vindt ook plaats binnen een systeem van verschillende betrokkenen met een gezamenlijk doel én verschillende perspectieven: de initiatiefnemers van de interventies, uitvoerders, scholen en leerkrachten, leerlingen en ouders, jeugdzorgaanbieders en beleidsmakers. Nu dit rapport er ligt, kunnen we concluderen dat we gezamenlijk een mooi onderzoek tot stand hebben gebracht, ook al waren er soms flinke hobbels op de weg in de vorm van ziekte en overlijden, en noodzakelijke onderbrekingen door COVID, maar soms ook vanwege meer positieve omstandigheden zoals zwangerschappen en nieuwe banen elders.

Op de omslag staan de namen van de onderzoekers omdat dat de wetenschappelijke gewoonte is: de namen van de auteurs staan op de publicatie. Dat doet echter geen recht aan alle anderen zonder wie deze publicatie niet tot stand had kunnen komen. Vandaar dat we ook hen graag hier willen noemen, al kan dat niet voor iedereen met naam en toenaam vanwege de privacyregels. Soms houden we het daarom bij een rol of functie en hopen we dat zij zichzelf alsnog zullen herkennen.

In de eerste plaats willen we de *leerlingen en hun ouders én hun groepsleerkrachten* bedanken die allemaal twee of drie keer een uitgebreide vragenlijst hebben ingevuld, waarin ook persoonlijke vragen waren opgenomen. Daarnaast hebben sommige ouders en groepsleerkrachten openhartig in een interview verteld over hun ervaringen in de Familieklas of Gezinsklas.

Natuurlijk was het onderzoek ook niet mogelijk geweest zonder de medewerking van *de scholen* waar de Familie- /of Gezinsklas wordt aangeboden. *Intern begeleiders en/of directeurs* van die scholen hebben alle betrokkenen geïnformeerd, de toestemmingsbrieven verspreid, de verzamelde vragenlijsten retour gestuurd enzovoort. We hopen dat zij straks, op basis van dit rapport, meer inzicht krijgen in de waarde en opbrengsten van de interventie die zij inzetten.

Ook de *beleidsmedewerkers* die we mochten interviewen over gemeentelijk beleid en hun ervaringen met respectievelijk de Familieklas en Gezinsklas zijn we erkentelijk voor hun medewerking en het kijkje in de keuken dat ze ons hebben gegund.

Dan zijn er nog de *uitvoerders/initiatiefnemers van de Familieklas en Gezinsklas* die een belangrijke rol hebben gehad in het project: vanaf het schrijven van het onderzoeksvoorstel tot en met het kritisch meelezen met het onderzoeksrapport. Zij leverden informatie aan over hun werkwijze en de achterliggende gedachten daarvan, maakten het mogelijk dat de onderzoekers konden meekijken in de praktijk, bouwden de brug vanuit de scholen naar de onderzoekers en terug en dachten mee met het project tijdens onze consortiumvergaderingen. Zij brachten goede praktische ideeën in en behielden tegelijk de afstand die nodig was om onafhankelijk onderzoek te kunnen uitvoeren naar de effecten van hun interventies. Veel dank voor de prettige en constructieve samenwerking: Joost Madern en Marlies Sparreboom van Madelies Gezinsklas B.V., en Ine van der Velde (in memoriam), Eveline Bos en Harma Jansma van de Stichting Familieklas Nederland!

In ons consortium hebben we ook kunnen profiteren van de expertise van twee *praktijkexperts*: Jannie Wouters, projectleider bij Samenwerkingsverband De Eem, en Anja Wiersma van basisschool De Swoaistee in Groningen. Jannie was een onmisbare verbindingsschakel naar de scholen die werken met de Familieklas en heeft een belangrijke rol gespeeld in de dataverzameling: vele dozen met brieven en vragenlijsten zijn door haar handen gegaan en zo bij de juiste personen terechtgekomen. Haar vele vriendelijke en persoonlijke reminders hebben gezorgd voor een betere respons! Via haar hebben we ook de scholen en ouders gevonden die de hoofdrol spelen in de korte video over de Familieklas Van Anja hebben we veel geleerd over de randvoorwaarden voor het aanbieden van een Gezinsklas op school, en over de waarde ervan voor leerlingen, ouders én school. Ook Anja zijn we dankbaar voor haar inhoudelijke kennis, haar betrokkenheid, haar snelle praktische input – bijvoorbeeld in het uitproberen van hoe LVS-gegevens zo gemakkelijk mogelijk bij scholen konden worden opgevraagd – én natuurlijk voor de fijne samenwerking bij het maken van de video over de Gezinsklas.

Inmiddels hebben we de video's en het onderzoek gepresenteerd tijdens de ORD 2024¹. Hopelijk is dat het begin van nog veel meer gezamenlijke kennisbenuttingsactiviteiten voor wetenschap en praktijk!

Tot slot waren er nog twee *onderzoekers* die aan de wieg hebben gestaan van dit project, maar die inmiddels alle drie elders een interessante nieuwe carriérestap hebben gezet: Geertje Damstra (eerder Oberon, nu Hogeschool Utrecht) die met het plan kwam voor een onderzoek over de Familie/-Gezinsklas en een belangrijke rol speelde in de totstandkoming daarvan en de eerste fase. En Desirée Weijers (eerder Kohnstamm Instituut, nu De School, Zandvoort) die het kwantitatieve deel van het onderzoek ontwierp en een belangrijke bijdrage leverde aan de opzet voor de dataverzameling en het ontwikkelen van de meetinstrumenten.

Met dank aan dit hele systeem om ons heen hopen we dat het rapport schoolbestuurders, directeuren en gemeenten, samenwerkingsverbanden en ook ouders en leerkrachten inzicht geeft in de werkwijze en mogelijkheden van de Familie- en Gezinsklas.

Marianne Boogaard en Pauline van Eck

1 ORD = Onderwijs Research Dagen

1 Inleiding

1.1 Achtergrond

Sinds 1 augustus 2014 is de Wet passend onderwijs van kracht. Passend onderwijs vervangt verschillende beleidsprogramma's voor leerlingen met extra ondersteuningsbehoeften (Ledoux & Waslander, 2020). Kernpunten in het beleid zijn: "Alle leerlingen moeten een plek krijgen op een school die past bij hun kwaliteiten en mogelijkheden. Passend onderwijs moet ervoor zorgen dat elk kind het beste uit zichzelf haalt. Scholen bieden daarom extra hulp aan leerlingen die dit nodig hebben, zoals leerlingen met leer- of gedragsproblemen."² Scholen hebben meer beleidsvrijheid gekregen in de manier waarop zij die ondersteuning bieden. Zij zetten daarvoor bijvoorbeeld extra uren in van intern begeleiders en ondersteuningscoördinatoren. Ledoux en Waslander rapporteren ook dat volgens leraren, ongeveer 20 tot 25% van de leerlingen extra ondersteuningsbehoeften heeft. Een percentage dat gelijk is gebleven sinds 2008. Het lijkt bovendien vaker dan voorheen te gaan om meervoudige of complexe behoeften, terwijl leraren zelf niet substantieel meer hulp kregen bij het bieden van ondersteuning aan deze leerlingen. Vanuit scholen is er, sinds de invoering van passend onderwijs, een toegenomen behoefte aan laagdrempelige, effectieve aanpakken voor individuele leerlingen met gedrag dat belemmerend is voor hun eigen leerproces of dat van medeleerlingen (Inspectie van het Onderwijs, 2017; Onderwijsraad, 2016, zie ook Scholte 2018 over de wisselwerking tussen gedrag, werkhouding, concentratie en leerprestaties, en de invloed daarvan op de schoolloopbaan van leerlingen). Een voorbeeld van zo'n laagdrempelige interventie zijn de Familieklass en de Gezinsklas³. Beide zijn kortlopende interventies, waarbij leerlingen aan hun eigen gedragsdoelen werken. Dit vindt plaats op de eigen school, in een kleine groep leerlingen, samen met ouders. De groepen worden begeleid door een specifiek opgeleide groepsleerkracht of therapeut.

1.2 Korte introductie van de Familieklass en de Gezinsklas

De interventie Familie-/Gezinsklas is gebaseerd op multi-family therapie (meergezinsbehandeling) en systeemtherapie, en op voorbeelden van Familieklassen in Groot-Brittannië en Denemarken. In Nederland zijn er verschillende basisscholen die deze interventie al een aantal jaren naar tevredenheid inzetten. Dat gebeurt in de vorm van de

² Zie: <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/passend-onderwijs/doelen-passend-onderwijs>

³ Vanwege de leesbaarheid gebruiken we hierna steeds de combinatieterm Familie-/Gezinsklas, hoewel er naast veel overeenkomsten, ook verschillen zijn tussen de twee interventies. Die overeenkomsten en verschillen lichten we uitgebreider toe in hoofdstuk 2.

Madelines-Gezinsklas of onder begeleiding van de Stichting Familieklas Nederland⁴ – beide consortiumpartners in dit onderzoeksproject – maar er zijn ook andere interventies met een vergelijkbare achtergrond, zoals de Impulsklas (De Jonge, 2015) en de Familieklas van Kindcentrum De Ark in Vlaardingen.

In totaal bieden zo'n dertig tot veertig scholen in de regio Groningen en Amersfoort sinds ongeveer 2015 de Familie-/Gezinsklas-interventie aan. Eén van de doelen van de Familie-/Gezinsklassen is dat scholen en ouders gezamenlijk verantwoordelijkheid nemen voor het kind door samen te reflecteren op de ondersteuningsbehoeften van kinderen om tot goede oplossingen te komen (Hjordt & Wilson, 2010).

Deelnemers aan de Familie-/Gezinsklassen zijn leerlingen met extra ondersteuningsbehoeften op het gebied van gedrag, werkhouding en/of concentratie. De focus ligt op internaliserend en/of externaliserend gedrag dat het leren op school belemmert.

Deelnemers zijn óók de ouders van de leerlingen. In een intake-/kennismakingsgesprek formuleren de kinderen (samen met hun ouders en groepsleerkrachten) onder begeleiding van de Familieklasleerkracht of Gezinsklasterapeut twee of drie concrete en haalbare doelen die zij willen bereiken, zoals: 'Als ik iets moeilijk vind, vraag ik om hulp', 'In de kring blijf ik op mijn stoel zitten,' 'Ik werk 15 minuten geconcentreerd aan mijn schoolwerk,' of 'Ik zeg 'nee' als iemand iets vraagt wat ik niet wil.'

Gedurende een periode van tien tot twaalf weken komen ouder en kind een dagdeel per week samen naar de Familie-/Gezinsklas. De activiteiten vinden plaats op de eigen school, in een ruimte buiten het eigen klaslokaal van de kinderen. Kinderen en ouders werken gezamenlijk aan de geformuleerde doelen én aan schoolwerk dat de kinderen meekrijgen van de groepsleerkracht. Daarnaast zijn er groepsbesprekingen, oefeningen, (buiten)speelmomenten en aparte bijeenkomsten voor de ouders. Uitgangspunt is altijd de positieve stimulering van het kind. Aan een Familie-/Gezinsklas nemen ongeveer zes tot negen leerlingen met deel, samen met één van hun ouders. Voor een uitgebreidere beschrijving van de interventie, en de wijze waarop de twee aanbieders uit het consortium⁵ daaraan vormgeven, zie hoofdstuk 2.

De scholen, samenwerkingsverbanden, ouders en leerlingen die voorafgaand aan dit onderzoek met Familie- of Gezinsklassen hadden gewerkt, gaven aan deze als positief te ervaren. Beide interventies dragen volgens hen bij aan het zicht op eigen handelen, het welbevinden en de gedragsvaardigheden van leerlingen, en bieden ondersteuning aan ouders en groepsleerkrachten. Ook praktijkrapportages en beschrijvend onderzoek uit Denemarken en Nederland (Bach Valsted, 2015; Hjordt en Wilson, 2010; Wouters, 2022; Appelhof, 2018; Jansma-Bosman, 2017) laten zien dat de Familie-/Gezinsklas een beloftevolle manier is om leerlingen te ondersteunen in de ontwikkeling van passend gedrag voor de onderwijscontext. Aan groepsleerkrachten lijken de Familie- en Gezinsklassen goede handvatten te kunnen bieden voor de omgang met leerlingen met ondersteuningsvragen op het gebied van gedrag. Zo meldden Deense gemeenten die de Familieklas bekostigen dat leerlingen na een traject van drie maanden in de Familieklas (in Denemarken gaat het dan om twee tot drie dagen per week) blijvend beter functioneren in de reguliere klas (Appelhof, 2018).

4 Sinds 2022 is de Stichting Familieklas Nederland gestopt als zelfstandige stichting. De Familieklas-aanpak is ondergebracht bij het Samenwerkingsverband de Eem.

5 Er zijn, zoals aangegeven, ook andere aanbieders van soortgelijke interventies, zoals bijvoorbeeld de al genoemde Impulsklassen. De theoretische basis en achterliggende ideeën komen overeen, in de uitvoering zijn er verschillen.

1.3 Overkoepelend doel van het onderzoek

Over de achterliggende werkzame mechanismen, zoals multi-family- en systeemtherapie, is beschrijvend, internationaal en Nederlands, onderzoek beschikbaar, maar de effectiviteit van de interventies is in de Nederlandse context nog niet onderzocht. Dergelijk onderzoek is evenmin bekend uit Denemarken en het Verenigd Koninkrijk. Zowel de scholen, als de aanbieders en de financierende organisaties (gemeenten, samenwerkingsverbanden) wilden graag beter zicht krijgen op de effectiviteit van de Familie- en Gezinsklassen. Met die kennis kunnen zij vervolgens goed onderbouwde keuzes maken over voortzetting en/of uitbreiding van de inzet van de interventies, en (eventueel) verdere ontwikkeling van de methodiek.

Dankzij een subsidie van het NRO vanuit het programma Gedrag en Passend Onderwijs, konden wij dit effectonderzoek uitvoeren. De aandacht ging daarbij in de eerste plaats uit naar de effecten van de Familie-/Gezinsklassen op het gedrag en welbevinden van de deelnemende leerlingen. Daarnaast is gekeken naar de (gepercipieerde) opbrengsten voor leerlingen, ouders en groepsleerkrachten, en naar de samenwerking tussen school, ouders, jeugdhulp, samenwerkingsverband en gemeente. Ook is via een literatuur- en documentstudie de theoretische onderbouwing in kaart gebracht en de werkwijze van beide interventies beschreven.

1.4 Onderzoeksvragen

De hoofdvraag voor het onderzoek luidt: *Wat is het effect van de Familieklass/Gezinsklass op gedragsvaardigheden van leerlingen in het basisonderwijs?* Daarachter ligt de praktijk-gerichte vraag: is dit een effectieve interventie die ook aan andere scholen kan worden aangeraden?

We beantwoorden de hoofdvraag van het onderzoek via de volgende vier deelvragen:

- 1) Wat houdt de interventie Familie-/Gezinsklass in?
 - a) Wat zijn de uitgangspunten, doelen, doelgroepen?
 - b) Hoe wordt de interventie in de praktijk uitgevoerd?
 - c) Wat zijn de relevante randvoorwaarden en wat is de beleidscontext?
 - d) Wat zijn de overeenkomsten en verschillen tussen de twee uitvoeringspraktijken (de Familieklass en de Gezinsklass)?
- 2) Wat zijn, vanuit het perspectief van de onderzoeksliteratuur, de werkzame mechanismen van de Familie-/Gezinsklass voor (a) het versterken van vaardigheden bij kinderen, ouders en groepsleerkrachten en (b) de samenwerking tussen gemeente, samenwerkingsverband, onderwijs en jeugdhulp?
- 3) Wat zijn de effecten/opbrengsten van de Familie-/Gezinsklass?
 - a) Wat zijn de (ervaren) effecten op het gedrag en welbevinden van leerlingen?
 - b) Wat zijn de ervaren opbrengsten voor de opvoed- en begeleidingsvaardigheden van ouders en groepsleerkrachten?
 - c) Wat zijn de ervaren opbrengsten voor de samenwerking tussen gemeente, samenwerkingsverbanden, onderwijs en jeugdhulp?
 - d) Welke ouders en leerlingen worden bereikt, welke niet en waarom?
- 4) Wat zijn sterke punten en verbeterpunten van de Familie-/Gezinsklass?

1.5 Leeswijzer

De opbouw van het rapport is als volgt.

Beschrijving interventies en theoretische achtergrond

In hoofdstuk 2 geven we eerst een beschrijving van de interventies die centraal staan in het onderzoek: de Gezinsklas en de Familieklass. In hoofdstuk 3 gaan we dieper in op de onderliggende theoretische principes en de – van daaruit te verwachten – werkzame mechanismes.

Beschrijving onderzoeksmethode

Vervolgens bevat hoofdstuk 4 een overzicht van de opzet van de uitgevoerde dataverzameling waarmee de opbrengsten van de interventies in kaart gebracht zijn. Het gaat om een mixed methods onderzoeksdesign, waarin zowel kwalitatieve als kwantitatieve data zijn verzameld bij verschillende groepen betrokkenen: leerlingen, ouders, onderwijsprofessionals en beleidsmakers.

Beschrijving kwalitatieve resultaten

In hoofdstuk 5 en 6 rapporteren we de resultaten voor het kwalitatieve deel van het onderzoek. In hoofdstuk 5 gaat dat om een analyse op basis van de interviews met ouders en groepsleerkrachten over hun ervaringen, en de ervaren opbrengsten van de interventies. In hoofdstuk 6 bespreken we de uitkomsten van de focusgroepgesprekken die we met beleidsmakers voerden over de interventies. Naast de opbrengsten voor leerlingen, ouders, scholen, is in deze gesprekken ook ingezoomd op de sterke punten, randvoorwaarden en toekomstperspectieven voor de Familieklass en de Gezinsklas vanuit beleidsmatig perspectief.

Beschrijving kwantitatieve resultaten

In hoofdstuk 7 en 8 bespreken we de analyses van de kwantitatieve data die zijn verzameld bij leerlingen, ouders en groepsleerkrachten. In hoofdstuk 7 gaat dat om de effecten voor de interventiegroepen, in hoofdstuk 8 om een vergelijking tussen de interventiegroepen en controlegroepen.

Samenvatting, discussie en conclusies

In hoofdstuk 9 tot slot vindt u, naast een samenvatting, ook de discussie en kanttekeningen bij het onderzoek, en onze conclusies.

2 Beschrijving van de Familie- /Gezinsklas-interventies

In dit hoofdstuk geven we een beschrijving van de werkwijze van de Familie- /Gezinsklas. Deze beschrijving is gebaseerd op interviews met de Nederlandse initiatiefnemers van de Familieklas en de Gezinsklas en op hun schriftelijke documentatie over de interventies.

2.1 Werkwijze voor de beschrijving

De beschrijving in dit hoofdstuk sluit aan op deelonderzoeksvraag 1:

Wat houdt de interventie Familie- /Gezinsklas in?

- a) *Wat zijn de uitgangspunten, doelen, doelgroepen?*
- b) *Hoe wordt de interventie in de praktijk uitgevoerd?*
- c) *Wat zijn de relevante randvoorwaarden en wat is de beleidscontext?*
- d) *Wat zijn de overeenkomsten en verschillen tussen de twee uitvoeringspraktijken?*

Gesproken is met één van de oprichters van de Stichting Familieklas Nederland, en met de oprichters van Madelies BV, die de Gezinsklassen aanbieden en uitvoeren. Beide gesprekken vonden plaats in juli 2020 en duurden ongeveer 60 minuten. Deze informatie is verder aangevuld vanuit de beschrijvingen zoals beide aanbieders die geven in hun eigen 'handboeken' over de aanpak (Bos et al, 2016; Madern & Sparreboom, 2020) en via mondelinge communicatie in de loop van het project.

2.2 Het ontstaan van de Familieklas en de Gezinsklas

De Familieklas

De Familieklas is in 2011 door twee schooldirecteuren uit Veenendaal geïntroduceerd op hun eigen basisscholen, als pilot, nadat zij tijdens een studiereis naar Denemarken geïnspireerd raakten door de Familieklassen die zij daar bezochten. Dankzij een subsidie van de gemeente Veenendaal, in samenwerking met het Samenwerkingsverband 'Weer Samen Naar School', konden nog twee Familieklassen worden uitgevoerd. Vervolgens is de Stichting Familieklas Nederland opgericht die zich richtte op de borging van de methodiek en de verdere implementatie van het concept. Het bestuur van de stichting bestond uit een beeldend therapeut, orthopedagoog en een schoolmaatschappelijk werker (Bos et al., 2016). Inmiddels is de uitvoering van de Familieklassen overgenomen door Samenwerkingsverband de Eem.⁶ De interventie is sinds 2015 geïmplementeerd op negen basisscholen in de regio Amersfoort (Eemland), met financiering vanuit de gemeente en

⁶ De overdracht naar Samenwerkingsverband de Eem komt voort uit persoonlijke omstandigheden van de bestuursleden waardoor het niet langer mogelijk was om de Stichting Familieklas Nederland voort te zetten. Er zijn goede afspraken over de borging van het oorspronkelijke gedachtegoed en over het opleiden en trainen van Familieklasleerkrachten.

ondersteuning vanuit het Samenwerkingsverband. Op deze scholen zijn groepsleerkrachten opgeleid tot Familieklassleerkracht, zodat deze scholen de interventie zelf kunnen uitvoeren.

De Gezinsklas

De Gezinsklas is in 2013 opgericht door twee professionals van Madelies BV nadat zij in de gesloten jeugdzorg succesvolle ervaringen hadden opgedaan met multi-familietherapie en kennisnamen van multi-familietherapie zoals die wordt uitgevoerd op scholen in Engeland en Denemarken (Madern & Sparreboom, 2020). Eén van de oprichters/uitvoerders is systeemtherapeut, de ander is GZ-psycholoog en tevens opgeleid als groepsleerkracht basisonderwijs.

De Gezinsklas startte als pilot op enkele basisscholen in het noorden van het land en is later structureel opgezet. Inmiddels zijn er op ongeveer 36 basisscholen in de regio's Groningen en Drenthe Gezinsklassen verzorgd. Mogelijk volgt uitbreiding naar de regio Friesland. De Gezinsklas wordt gefinancierd door de gemeenten.

2.3 Het doel en de doelgroep

De Familie- en Gezinsklassen zijn interventies rondom leerlingen met ondersteuningsvragen op het gebied van gedrag, werkhouding en/of concentratie. Meer specifiek gaat het om gedrag dat een belemmering vormt bij het functioneren op school en voor het leren van de leerlingen zelf (en/of hun klasgenoten), maar ook om het versterken van ondersteunende vaardigheden van ouders en groepsleerkrachten. Het doel van de interventies is om problemen op het gebied van gedrag te verminderen en om vaardigheden te versterken, voor alle betrokkenen: de leerling, ouders én groepsleerkrachten. De interventies richten zich daartoe niet alleen op de individuele leerling maar vooral ook op het systeem om die leerling heen, dus op verbetering van de relaties binnen de driehoek kind-ouders-school. Op die manier wil men ervoor zorgen dat het gedrag van leerlingen verandert zodat zij beter tot leren komen, hun schoolprestaties verbeteren, en verwijzing naar zwaardere specialistische zorg en eventuele schooluitval worden voorkomen (Bos et al., 2016; Madern & Sparreboom, 2020).

De leerlingen die aan de Familieklas of Gezinsklas deelnemen, worden geselecteerd door de intern begeleiders en/of groepsleerkrachten van de scholen. De Familieklas en Gezinsklas hanteren geen criteria met betrekking tot de ernst of oorsprong van het gedrag. Ze veronderstellen dat groepsleerkrachten goed weten welke leerlingen extra hulp en ondersteuning nodig hebben bij hun functioneren op school (Bos et al., 2016; Madern & Sparreboom, 2020). De Familieklas richt zich op leerlingen uit groep 4 t/m 8. Aan de Gezinsklas kunnen leerlingen uit groep 1 t/m 8 deelnemen. Figuur 2.1 geeft een overzicht van de overeenkomsten en verschillen in de doelgroepen van de Familieklas en de Gezinsklas.

Figuur 2.1 - Overeenkomsten en verschillen in de doelgroepen van de Familieklas en Gezinsklas

2.4 De interventie: werkwijze, praktische uitvoering en randvoorwaarden

De Familie-/Gezinsklas-ochtenden

De *Familie-/Gezinsklas* is, zoals al genoemd, bedoeld voor kinderen met problemen op het gebied van gedrag, werkhouding en/of concentratie waardoor zij vastlopen in de klas. Gedurende een aantal weken komen zes tot negen leerlingen met hun ouders een dagdeel per week samen, in een apart lokaal op school, tijdens de reguliere schooltijd. In plaats van een ouder mag ook iemand anders uit de directe omgeving van de leerling, zoals een grootouder, samen met het kind naar de *Familie-/Gezinsklas* komen. Soms wisselen ouders elkaar af: de ene week de vader, de andere week de moeder. Deze mogelijkheid komt met name tegemoet aan gescheiden ouders.

Beide interventies hechten bovendien veel waarde aan betrokkenheid van de school, en met name de groepsleerkrachten van de leerlingen. Voor de *Gezinsklas* is er een specifieke afspraak dat er bij iedere bijeenkomst een deel van de ochtend één van de groepsleerkrachten van deelnemende kinderen, of de intern begeleider of directeur meedraait in de *Gezinsklas*. Ook eventuele hulpverleners van het kind zijn welkom. Samen met hun ouders werken de leerlingen aan leerstof uit hun eigen klas. De leerlingen werken daarnaast, met ondersteuning van de *Gezinsklasterapeut* of *Familieklasleerkracht*, en hun ouders aan hun persoonlijke gedragsdoelen. Het doel is dat zij vervolgens dat wat zij hebben geleerd, ook toepassen in de eigen klas en thuis (Bos et al., 2016; Madern & Sparreboom, 2020).

Begeleiders

De begeleiding van de *Familieklas* is in handen van de *Familieklasleerkracht*. Dit is een groepsleerkracht van de school waar de interventie plaatsvindt en die daarvoor speciaal is opgeleid. De *Familieklasleerkrachten* krijgen een training vanuit de Stichting *Familieklas Nederland* over hun rol als *Familieklasleerkracht*, en hoe zij die goed kunnen invullen. Tijdens de implementatie van de *Familieklassmethodiek* begeleidt Stichting *Familieklas Nederland* de *Familieklasleerkracht* in de uitvoering van de bijeenkomsten. Wanneer de *methodiek* geborgd is binnen de school draait de *Familieklasleerkracht* de *Familieklassen* verder zelfstandig.

Eens per twee weken is er ook een maatschappelijk werker aanwezig. Zij begeleidt de oudergroep. De oudergroep vindt plaats in een andere ruimte en duurt ongeveer een uur. De kinderen werken in die tijd met de Familieklasleerkracht verder aan hun eigen programma (Bos et al., 2016).

Alle activiteiten van de *Gezinsklas* vinden plaats onder begeleiding van een externe Gezinsklasterapeut. Zij zijn opgeleid als systeemtherapeut en GZ-psycholoog. De Gezinsklasterapeut begeleidt tevens de ouderbijeenkomsten (Madern & Sparreboom, 2020). De kinderen zijn dan in hun reguliere groep, of werken in de *Gezinsklas* onder begeleiding van een groepsleerkracht.

Aanmelding

Wanneer een school die werkt met de *Familieklas* inschat dat een bepaalde leerling baat heeft bij de interventie, benadert zij de ouders van de leerling om dit te bespreken. Als ouders interesse hebben en toestemming geven voor deelname, volgt een intakegesprek met de Familieklasleerkracht (Bos et al., 2016).

Ook bij de *Gezinsklas* is het zo dat, als een school inschat dat een bepaalde leerling baat kan hebben bij deelname aan de interventie, de groepsleerkracht dit bespreekt met de ouders. Als ouders interesse hebben in deelname aan de interventie, geeft de school dit aan de *Gezinsklas* door. Vervolgens initiëren de Gezinsklasterapeuten een kennismakingsgesprek (Madern & Sparreboom, 2020).

Intake-/Kennismakingsgesprek

Voordat de *Familie-/Gezinsklas* van start gaat, heeft een leerling die hieraan deelneemt samen met zijn of haar ouders een intake- of kennismakingsgesprek met de begeleider van de *Familie-/Gezinsklas*, respectievelijk de Familieklasleerkracht en de Gezinsklasterapeut. Bij de *Familieklas* heet dit het intakegesprek (Bos et al., 2016), meestal is daarbij ook de groepsleerkracht aanwezig. Bij de *Gezinsklas* heet dit het kennismakingsgesprek (Madern & Sparreboom, 2020). In het gesprek maken de leerling, zijn ouder(s) en de Familieklasleerkracht/Gezinsklasterapeut kennis met elkaar en formuleert de leerling twee of drie persoonlijke gedragsdoelen. De focus ligt tijdens het gesprek nadrukkelijk niet op het achterhalen of onderzoeken van de achtergrond of oorzaak van de belemmeringen bij het functioneren en/of leren op school, maar juist op hoe de gewenste situatie er voor alle betrokkenen uitziet.

Programma

De *Familieklas* bestaat voor iedere groep uit twaalf ochtenden (Bos et al., 2016). Tussen de 11e en 12e bijeenkomst zit een periode van ongeveer zes weken waarbij in de eigen klas verder wordt gewerkt aan de persoonlijke ontwikkeldoelen. Dit is een belangrijk onderdeel van de interventie om het nieuwe gedrag verder in te slijten, maar met minder ondersteuning.

De *Gezinsklas* bestaat voor iedere groep die deelneemt uit tien ochtenden (Madern & Sparreboom, 2020).

Zowel de *Gezinsklas* als de *Familieklas* kent een vast programma dat per keer een dagdeel – altijd de ochtend – beslaat. Onderstaand schema (Tabel 2.1) geeft de opbouw van het programma weer. Voor beide interventies geldt het als een leidraad, waar flexibel mee omgegaan kan worden.

Tabel 2.1 – Voorbeeld dagprogramma Familie-/Gezinsklassen

De Familiekلاس	De Gezinsklas
8.30 – welkom en in de kring	8:30 – oudergroep
8:45 – doelenkaarten bespreken	9:00 – welkom en eventuele dagopening
9:00 – schoolwerk en (1x per 2 weken) oudergroep	9.15 – doelenkaarten bespreken
9.30 – even chillen 5 minuten	9:30 – oefening en schoolwerk
10:00 – eten en drinken	10:00 – fruit eten
10:10 – pauze	10:15 – pauze
10:30 – schoolwerk met ouders	10:30 – schoolwerk met ouders
11:00 – even chillen	11:00 – oefening
11:30 – doelenkaarten bespreken in de kring	11:45 – doelenkaarten bespreken
11:45 – einde	12:00 – einde

Zowel in de *Familie-* als in de *Gezinsklassen* staan bij de start van elke ochtend de persoonlijke doelen van de leerlingen centraal. Met uitzondering van de eerste ochtend gaat de aandacht uit naar de door de leerlingen behaalde scores op hun doelenkaart (zie volgende paragraaf) in de afgelopen week, in de reguliere klas. Vervolgens wordt het programma van die ochtend besproken. Daarna gaan de leerlingen aan de slag met het schoolwerk dat zij hebben meegekregen van hun reguliere groepsleerkracht. In zowel de Familiekلاس als de Gezinsklas werken de leerlingen aan hun schoolwerk onder begeleiding van hun ouders. De *Familiekلاس*leerkracht heeft daarin vooral een faciliterende en coachende rol, is aanspreekpunt en stimuleert reflectie bij zowel kinderen als ouders. Doel is dat zij bij zichzelf onderzoeken wat ze anders kunnen doen zodat het op school beter gaat, en dat het kind zich meer gesteund voelt door de ouder. Als er een bijeenkomst is van de oudergroep, onder leiding van de ouderbegeleider, ondersteunt de *Familiekلاس*leerkracht de leerlingen bij het schoolwerk.

Bij de *Gezinsklas* vindt de oudergroep meestal plaats voordat de kinderen naar de *Gezinsklas* komen, maar het kan ook zijn dat deze na afloop van de bijeenkomst is (als de kinderen weer terug naar de klas gaan). De volgorde van het programma wordt immers aangepast aan de mogelijkheden (en pauzes) van de school. De *Gezinsklas*therapeut zelf begeleidt het gesprek van de ouders.

In de *Familie-/Gezinsklassen* is er, net als in reguliere klassen, een pauze halverwege de ochtend. Na de pauze werken de kinderen verder aan hun schoolwerk. Dat doen ze in zowel de *Familie-* als *Gezinsklas* onder begeleiding van hun ouders.

Bij de *Gezinsklas* wordt de pauze niet alleen als onderbreking maar ook als ‘oefenmoment’ gebruikt.

In de *Gezinsklas* wordt er daarnaast twee keer per ochtend een oefening gedaan waarin de doelen centraal staan. Er wordt gewerkt met creatieve werkvormen, psychomotorische werkvormen, spel- en gespreksvormen, afgestemd op de doelen van de betreffende groep ouders en kinderen.

De ochtend in de *Familie-* en *Gezinsklas* wordt afgesloten met het bespreken van de doelenkaarten. Successen worden gevierd: kinderen en ouders krijgen complimenten en/of applaus en in de *Gezinsklas* krijgen kinderen een sticker voor een behaald doel. Ook evalueren kinderen, ouders en leraren wat ze die ochtend leuk en leerzaam vonden en bespreken zij wat zij de week erna willen oefenen.

Doelen en doelenkaarten

Zoals beschreven, staan de doelenkaarten in zowel de *Familie- als de Gezinsklas* centraal. Elke leerling heeft een eigen doelenkaart, met daarop zijn/haar persoonlijke gedragsdoelen (zie figuur 2.2 en 2.3 ter illustratie). Deze doelen zijn geformuleerd tijdens het intake-/kennismakingsgesprek, en definitief gekozen in de eerste bijeenkomst. Dan worden ze ook op de doelenkaart geschreven. Het gaat steeds om twee of drie persoonlijke doelen. De doelen zijn altijd specifiek, meetbaar, realistisch en positief geformuleerd, zo geven de aanbieders van de *Familieklas* en *Gezinsklas* aan. Voorbeelden hiervan zijn: 'ik zit 5 minuten op mijn stoel in de kring', 'ik steek mijn vinger op als ik iets wil vragen', of 'ik praat met iemand in de klas'.

De kinderen worden op hun eigen doelen beoordeeld. De *Familieklas* hanteert scores van 1 tot en met 4: 1 = niet gehaald, 2 = af en toe gehaald, 3 = meestal gehaald, 4 = voortdurend gehaald (Bos et al., 2016). In de *Gezinsklas* gaat dat via een score van 1 tot en met 3: 1 = nog niet gelukt, 2 = aan het oefenen, 3 = gelukt, je verdient een sticker! (Madern & Sparreboom, 2020).

In de *Familieklas* en de *Gezinsklas* kennen de ouders van kinderen de scores toe tijdens de wekelijkse ochtend. De leerlingen worden daarnaast gedurende de rest van de week door hun groepsleerkracht in hun reguliere klas beoordeeld op hun doelen. Bij de *Familieklas* gaat dat om drie scoremomenten in de ochtend en drie in de middag. Bij de *Gezinsklas* zijn er drie scoremomenten per dag, waarvan twee (soms één) in de ochtend en één in de middag. De ouders/groepsleerkrachten noteren hun scores op de doelenkaarten van de kinderen.

Als leerlingen hun doelen hebben behaald en als dat enige tijd goed gaat, kunnen zij eventueel nieuwe doelen kiezen, die op de doelenkaart worden toegevoegd. Bij beide interventies gebeurt dat met name tijdens de tussenevaluatie ongeveer halverwege het traject.

Figuur 2.2 - Doelenkaart Familieklas

Doelenkaart van:		datum:						familie klas		
		drie scoremomenten in de ochtend			drie scoremomenten in de middag			Doelen:		
maandag	A: _____	A: _____	A: _____	A: _____	A: _____	A: _____	A			
	B: _____	B: _____	B: _____	B: _____	B: _____	B: _____				
	C: _____	C: _____	C: _____	C: _____	C: _____	C: _____				
	D: _____	D: _____	D: _____	D: _____	D: _____	D: _____				
dinsdag	A: _____	A: _____	A: _____	A: _____	A: _____	A: _____	B			
	B: _____	B: _____	B: _____	B: _____	B: _____	B: _____				
	C: _____	C: _____	C: _____	C: _____	C: _____	C: _____				
	D: _____	D: _____	D: _____	D: _____	D: _____	D: _____				
woensdag	A: _____	A: _____	A: _____	A: _____	A: _____	A: _____	C			
	B: _____	B: _____	B: _____	B: _____	B: _____	B: _____				
	C: _____	C: _____	C: _____	C: _____	C: _____	C: _____				
	D: _____	D: _____	D: _____	D: _____	D: _____	D: _____				
donderdag	A: _____	A: _____	A: _____	A: _____	A: _____	A: _____	D			
	B: _____	B: _____	B: _____	B: _____	B: _____	B: _____				
	C: _____	C: _____	C: _____	C: _____	C: _____	C: _____				
	D: _____	D: _____	D: _____	D: _____	D: _____	D: _____				
vrijdag	A: _____	A: _____	A: _____	A: _____	A: _____	A: _____	Opmerkingen:			
	B: _____	B: _____	B: _____	B: _____	B: _____	B: _____				
	C: _____	C: _____	C: _____	C: _____	C: _____	C: _____				
	D: _____	D: _____	D: _____	D: _____	D: _____	D: _____				
Totalen Familieklas		Totalen eigen klas		Eindtotaal		Doelen scoren volgens de indeling:				
	1	2	3	4		1/2	3/4	4	voortdurend	De volwassenen zijn zeer tevreden
A					A			3	meestal	De volwassenen zijn tevreden
B					B			2	af en toe	De volwassenen zijn ontevreden
C					C			1	niet	De volwassenen zijn zeer ontevreden
D					D			* Als een doel niet actueel is, zet dan een streepje. *** De totalen zijn gemaakt door leerling en ouders.		

Figuur 2.3 - Doelenkaart Gezinsklas

gezinsklas

Doel A

Doel B

	vrijdag	maandag	dinsdag	woensdag	donderdag
Ochtend	A	A	A	A	A
	B	B	B	B	B
Middag	A	A	A	A	A
	B	B	B	B	B

Naam

1. Nog niet gelukt 2. Aan het oefenen 3. Gelukt, je verdient een sticker

De rol van de Familie-/Gezinsklasbegeleiders

De Familie-/Gezinsklasbegeleiders vervullen tijdens de ochtenden de rol van procesbegeleider. Ze creëren een veilig klimaat en bieden een structuur aan waarbinnen kinderen zelf kunnen oefenen met het vertonen van gewenst gedrag en hun ouders (en groepsleerkrachten) met hoe zij de kinderen daartoe kunnen stimuleren. Soms nemen de begeleiders een interveniërende rol door met de ouders te reflecteren op de interactiepatronen tussen hen en het kind. De taak van ouders en groepsleerkrachten die deelnemen aan de Familie-/Gezinsklas is om kritisch naar zichzelf te kijken en zichzelf de vraag te stellen 'wat kan ik doen zodat dit kind zijn of haar doelen kan behalen?' De begeleiders van de Familie-/Gezinsklas dragen geen oplossingen aan maar stimuleren ouders om er via oefeningen en gesprekken achter te komen wat werkt, en wat op het kind misschien zelfs een averechts effect heeft. Daarbij stimuleren zij ouders ook om mogelijkheden met elkaar te bespreken en elkaar zo te helpen.

Oudergroep

Een vast onderdeel van de Familie-/Gezinsklas is de ouderbijeenkomst. Een belangrijk doel van de ouderbijeenkomsten is om ouders met elkaar te verbinden zodat zij een *support system* opbouwen. Tijdens de oudergroep kunnen ouders ervaringen met elkaar delen en de thema's aankaarten die zij graag willen bespreken. Ook biedt het ouders de gelegenheid om van gedachten te wisselen over onderwerpen die zij niet in het bijzijn van hun kinderen kunnen of willen bespreken.

Ouders van de *Familieklas* nemen eens per twee weken deel aan een ouderbijeenkomst tijdens de Familieklas-ochtend. Deze bijeenkomst wordt begeleid door de ouderbegeleider. De ouderbegeleider kan door de school of het samenwerkingsverband worden aangedragen of via Stichting Familieklas worden geregeld. Het is bij voorkeur iemand die niet werkzaam

is op school en die een neutrale positie inneemt ten opzichte van ouders. Ouders moeten zich veilig voelen bij de ouderbegeleider en hun vragen open met elkaar kunnen bespreken. In de *Gezinsklas* is er wekelijks een ouderbijeenkomst van ongeveer een half uur, onder begeleiding van de Gezinsklasterapeut. Tijdens de ouderbijeenkomst is er ruimte voor ouders om zaken met elkaar te bespreken, maar de Gezinsklasterapeut biedt daarnaast ook psycho-educatie, met uitleg over onderwerpen zoals ontwikkeling van de hersenen, stress, trauma en de werking van feedback.

Tussenevaluatie

De doelen van de kinderen staan iedere week centraal. Daarnaast is er een evaluatiemoment halverwege de interventie van de Familie-/Gezinsklas.

Bij de *Familieklas* bestaat de tussenevaluatie uit een gesprek met de leerling, de ouder(s), de eigen groepsleerkracht en de Familieklasleerkracht. De voortgang op de doelen wordt aan de hand van de doelenkaarten besproken. Eventuele nieuwe doelen worden toegevoegd, behaalde doelen blijven op de kaart staan en blijven ook gescoord worden, om het gewenste gedrag goed te laten inslijten (Bos et al., 2016).

Bij de *Gezinsklas* vindt de tussenevaluatie plaats tijdens de zesde bijeenkomst. In de oudergroep reflecteren de ouders op de voortgang op de gestelde doelen. Ook wordt tijdens de oudergroep besproken hoe de groepsleerkrachten vinden dat het gaat. Dit is voorafgaand aan de bijeenkomst bij de groepsleerkrachten geïnventariseerd door de Gezinsklasterapeut via een korte vragenlijst. Vervolgens evalueren ook de kinderen in de groep hoe zij vinden dat het gaat. Zij doen dat met een volwassene in de vorm van een oefening (Madern & Sparreboom, 2020). Eventueel worden er doelen toegevoegd.

Afsluiting

De afsluiting van de Familie-/Gezinsklas verloopt feestelijk. De kinderen ontvangen een diploma of een certificaat.

In de *Familieklas* volgt na elf Familieklas-ochtenden een eindevaluatiegesprek met het kind, de ouders, de groepsleerkracht en de Familieklasleerkracht. Ieder kind krijgt een certificaat waarop staat welke doelen zijn behaald. Het diploma wordt pas uitgereikt op de 12e ochtend, tijdens de terugkombijeenkomst. Die bijeenkomst vindt plaats ongeveer vier tot zes weken na het programma van de Familieklas. In de tussenliggende weken zijn de doelenkaarten wel gescoord in de reguliere klas van de leerlingen, en ook die scores tellen mee. Kinderen en ouders vertellen hoe deze periode is verlopen en alle behaalde doelen worden gevierd (Bos et al., 2016).

In de *Gezinsklas* gebeurt het vieren van de bereikte doelen tijdens de tiende bijeenkomst. Ouders bereiden het feestje voor. Daarnaast wordt in de Gezinsklas een eindverslag gemaakt door kinderen samen met hun ouders. Hierin ligt de focus op wat er geleerd is over wat werkt voor het kind, de ouders en de groepsleerkracht. De tips in het verslag worden aangevuld met de bevindingen, een conclusie en een advies van de Gezinsklasterapeut. Het verslag met tips kan uitkomst bieden wanneer het met het kind in de toekomst even wat minder goed gaat op school (Madern & Sparreboom, 2020).

Randvoorwaarden

Om de Familie- en Gezinsklassen uit te kunnen voeren is het van belang dat betrokkenen achter de interventie staan, dat geldt zowel voor de direct betrokkenen, zoals de ouders, leerlingen en groepsleerkrachten, als ook de betrokkenen in bredere zin, zoals de gemeente, een samenwerkingsverband, het schoolmaatschappelijk werk, de schooldirectie. Daarnaast zijn er, zoals eerder aangegeven enkele praktische randvoorwaarden. We benoemen

hieronder de randvoorwaarden zoals die naar voren zijn gekomen in de interviews en documenten.

Het is belangrijk dat er een extra ruimte beschikbaar is in (of bij) de school waar de Familie-/Gezinsklas kan worden uitgevoerd. Voor de Familieklas is ook een aparte ruimte nodig voor de ouderbijeenkomsten. Bij de Familieklas is bovendien een speciaal opgeleide groepsleerkracht die functioneert als Familieklasleerkracht nodig. Dat betekent dat de school een van de groepsleerkrachten in staat moet stellen de opleiding te volgen, en vrij moet roosteren van andere taken tijdens de Familieklasbijeenkomsten. Bij de Gezinsklas zorgt de school voor facilitering van de deelname van de groepsleerkrachten aan een of meer bijeenkomsten. Verder kunnen de Familie-/Gezinsklassen geen doorgang vinden bij te weinig leerlingen of voor leerlingen van wie er geen ouder, verzorger of familielid kan deelnemen.

Ook gelden er eisen ten aanzien van de kwaliteitsbewaking. De Familieklasleerkracht moet een training volgen en instellingen die zelf een Gezinsklas willen aanbieden hebben een licentie van Madelies BV nodig (Bos et. al, 2016; Madern & Sparreboom, 2020).

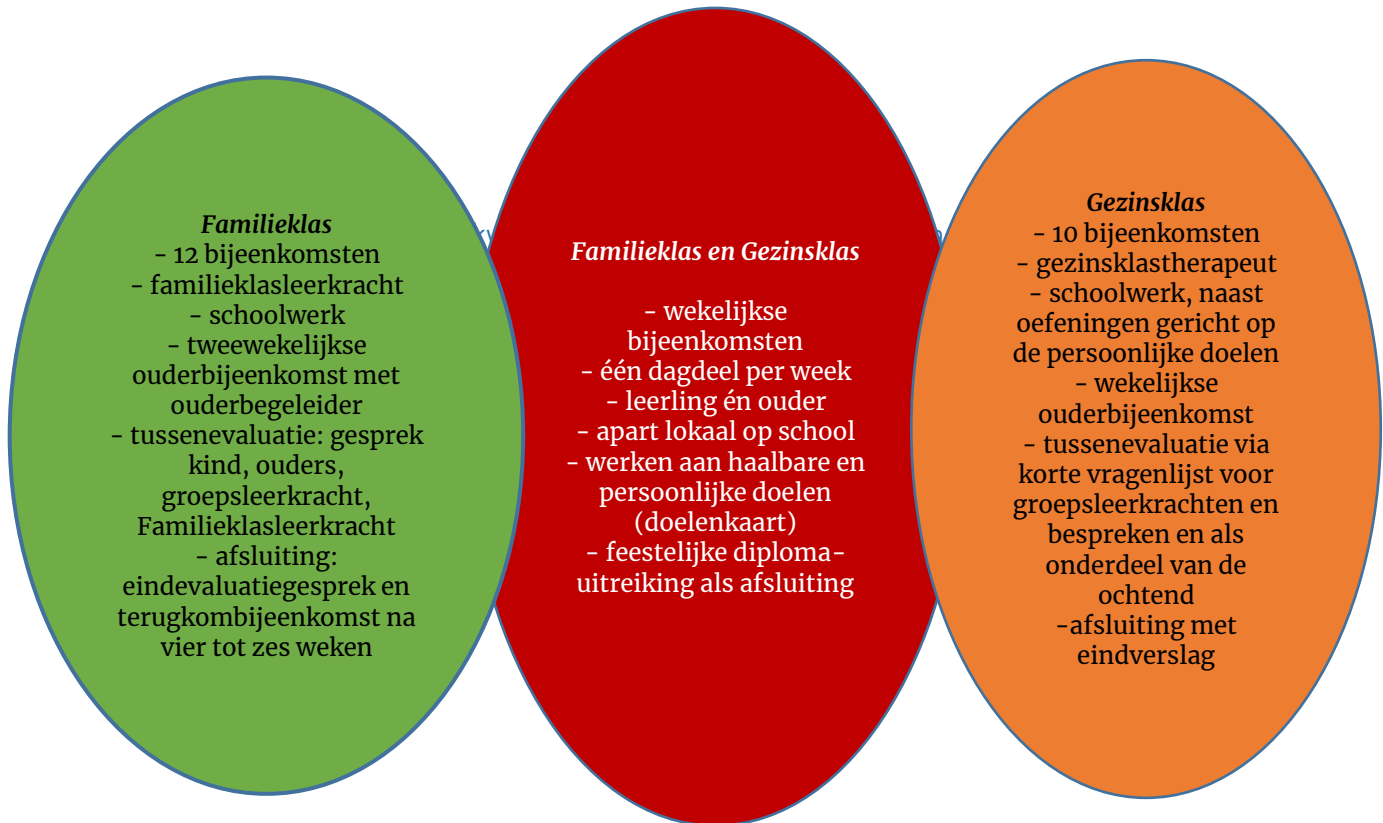
Beleidscontext

De Familie-/Gezinsklas is bedoeld om kind, ouder en groepsleerkrachten laagdrempelige, school-nabije ondersteuning te bieden bij vragen rond gedrag. In het handboek van de Gezinsklas staat daarover het volgende: 'De Gezinsklas is een interventie waar kinderen, ouders en groepsleerkrachten op alle scholen in Nederland van zouden kunnen profiteren. We worden vaak geconfronteerd met de vraag of de Gezinsklas nu passend onderwijs is of jeugdhulp. We begrijpen dat deze vraag voor financiers belangrijk is; echter, voor de kinderen met wie we werken is deze vraag volstrekt onzinnig. In het echte leven is er geen onderscheid tussen passend onderwijs en jeugdhulp. Wij zien maar al te vaak dat de vraag of iets passend onderwijs is of jeugdhulp leidt tot geen hulp.' (Madern & Sparreboom, 2020). De Gezinsklas wordt vanuit de jeugdhulp (door gemeenten) gefinancierd. De Familieklas wordt door de gemeente en het samenwerkingsverband passend onderwijs bekostigd (Bos et. al, 2016). De beleidscontext voor beide interventies betreft daarmee een gedeeld kader: de aansluiting onderwijs-jeugdhulp. In de bespreking van de resultaten van de focusgroepen gaan we verder in op de beleidscontext. (zie hoofdstuk 6).

2.5 Overeenkomsten en verschillen tussen de Familieklas en de Gezinsklas

De overeenkomsten en verschillen in de uitvoering van de interventies zoals de Stichting Familieklas Nederland/Samenwerkingsverband de Eem (de Familieklas) en Madelies (de Gezinsklas) die aanbieden zijn in figuur 2.4 op hoofdlijnen weergegeven.

Figuur 2.4 - Overeenkomsten en verschillen in de uitvoering van de Familieklas en Gezinsklas

Vanwege de grote overeenkomsten in de opzet van de Familie- en Gezinsklas zijn deze klassen in het onderzoek in eerste instantie als één interventie beschouwd. Vanwege de verschillen in de uitvoering zijn de resultaten wel per interventie verzameld en geanalyseerd. In de hoofdstukken hierna rapporteren we de resultaten voor de Familie- en Gezinsklas overkoepelend waar mogelijk, en afzonderlijk waar dat relevant is.

2.6 Samenvatting

Aansluitend bij onderzoeksvraag 1

Wat houdt de interventie Familie-/Gezinsklas in?

- Wat zijn de uitgangspunten, doelen, doelgroepen?
- Hoe wordt de interventie in de praktijk uitgevoerd?
- Wat zijn de relevante randvoorwaarden en wat is de beleidscontext?
- Wat zijn de overeenkomsten en verschillen tussen de twee uitvoeringspraktijken (de Familieklas en de Gezinsklas)?

De beknopte beantwoording van onze eerste onderzoeksvraag is daarmee als volgt:

De uitgangspunten van de Familie-/Gezinsklas zijn:

- het bieden van laagdrempelige begeleiding aan leerlingen met ondersteuningsbehoeften op het gebied van gedrag, werkhouding en/of concentratie
- focus op de driehoek: ouder, kind en school/groepsleerkracht
 - o ouder en kind nemen samen deel aan de bijeenkomsten

- groepsleerkrachten zijn betrokken via: voordracht leerlingen, meedenken over de persoonlijke doelen, deelname aan enkele bijeenkomsten, en scoren van de doelenkaart
- begeleiding is gericht op zelfstandigheid/zelfsturing van leerlingen (en hun ouders) in het omgaan met specifiek gedrag van het kind
- beide interventies baseren zich op de principes van systeemtherapie, multi-family therapie en positieve stimulering van gedrag dat bijdraagt aan het leren en welbevinden op school van jonge kinderen.

De uitvoering van de interventie heeft enkele focuspunten:

- kinderen werken aan hun zelfgekozen persoonlijke doelen
- begeleiding gebeurt door een specifiek opgeleide groepsleerkracht of externe therapeut
- aantal bijeenkomsten 12 (Familieklas) of 10 (Gezinsklas)⁷
- groepsgrootte is 6 tot 8 leerlingen (Familieklas), 6 tot 9 leerlingen (Gezinsklas), plus hun ouders
- de bijeenkomsten zijn op school, onder schooltijd, in een eigen ruimte
- er is een vast programma
 - leerlingen werken aan hun schoolwerk, samen met hun ouder
 - er zijn momenten om te reflecteren op de persoonlijke doelen
 - er is een doelenkaart, die wordt gescoord door ouders en groepsleerkrachten
 - er zijn enkele extra activiteiten (met name in de Gezinsklas zijn deze ook therapeutisch)
- er is een oudergroep

De belangrijkste randvoorwaarden zijn:

- financiering
- beschikbare ruimte
- deelname van ouder en kind gezamenlijk
- voor de Familieklas: opleiding en coaching van groepsleerkrachten tot Familieklasleerkracht

De belangrijkste verschillen tussen de Familie- en Gezinsklas zijn:

- bij de Familieklas is de Familieklasleerkracht een groepsleerkracht van de eigen school die een specifieke opleiding en coachingstraject heeft gevolgd; bij de Gezinsklas gebeurt de begeleiding door een van de twee externe therapeuten
- de Familieklas richt zich op leerlingen uit groep 4 t/m 8, aan de Gezinsklas nemen leerlingen deel uit groep 1 t/m 8

⁷ Het gaat bij beide interventies om wekelijkse bijeenkomsten. De looptijd van de Familieklas is meestal 16-18 weken, omdat er tussen bijeenkomst 11 en 12 een langere tijd zit, om in de reguliere groep te oefenen met de doelen. Ook de looptijd voor de Gezinsklas is meestal iets langer dan 10 weken, vanwege vakanties bijvoorbeeld.

3 Theoretisch kader: de (beoogde) werkzame principes

In dit hoofdstuk beschrijven we, op basis van een literatuurstudie, de belangrijkste onderliggende gedachten en de theoretische principes die ten grondslag liggen aan de Familie-/Gezinsklassen.

3.1 Werkwijze voor de literatuurstudie

Deelonderzoeksvraag 2 luidt:

Wat zijn, vanuit het perspectief van de onderzoeksliteratuur, de werkzame mechanismen van de Familieklas/Gezinsklas voor (a) het versterken van vaardigheden bij kinderen, ouders en groepsleerkrachten en (b) de samenwerking tussen gemeente, samenwerkingsverband, onderwijs en jeugdhulp?

Het concept van de Familie-/Gezinsklas is geïnspireerd op de Deense Familieklas en de multi-familietherapie zoals die wordt aangeboden op scholen in Engeland. Deze methodiek gaat uit van een aantal aannames en theorieën. De belangrijkste daarvan zijn:

- Gedrag vindt plaats in wisselwerking met de omgeving (systeem) en gedragsverandering kan daarom alleen plaatsvinden in wisselwerking met een (veranderende) omgeving.
- Een handelingsgerichte/oplossingsgerichte aanpak versterkt het vertonen van gewenst gedrag.
- De onderlinge uitwisseling van ervaringen door ouders leidt tot nieuwe inzichten die vaste interactiepatronen tussen ouders en kinderen doorbreken en het zelfvertrouwen van ouders in het opvoeden doen toenemen.

In dit hoofdstuk beschrijven we de resultaten van de literatuurstudie die is uitgevoerd om zicht te krijgen op de theoretische onderbouwing en (verwachte) werkzame principes/mechanismen van de Familie-/Gezinsklas. Startpunt voor de literatuurstudie vormden de theoretische concepten die de aanbieders aanhalen in de onderbouwing van hun methodiek. Dit zijn:

- systeemtherapie
- multi-familietherapie
- oplossingsgerichte therapie
- handelingsgericht werken⁸

⁸ De Gezinsklas gebruikt dit theoretisch concept niet in het handboek, maar werkt in de uitvoeringspraktijk wel handelingsgericht.

Deze termen zijn gebruikt als zoektermen. Er is gezocht via Google Scholar en de 'sneeuwbal-methode', dus via verwijzingen naar relevante publicaties die voorkomen in de gevonden literatuur.

Aanvullend hebben we in deze literatuurstudie ook twee andere concepten meegenomen die een centrale rol spelen in de interventies:

- motiveren van gedragsverandering en
- ouderbetrokkenheid in het onderwijs.

De interesse in deze concepten ontstond op basis van de inhoud en praktische uitvoering van de interventies. De Familie-/Gezinsklassen richten zich op gedragsontwikkeling bij zowel leerlingen, als ouders en groepsleerkrachten. Beide interventies betrekken ouders daar actief bij via het samenwerken aan het schoolwerk van de kinderen tijdens de bijeenkomsten, en via de gesprekken in de oudergroepen. Groepsleerkrachten worden betrokken bij het formuleren van de persoonlijke doelen van de leerling, via het scoren van de doelenkaart en de tussen- en eindevaluaties.

Hieronder werken we de genoemde concepten verder uit.

3.2 Systeemtherapie

De Familie-/Gezinsklas betreft ouders en groepsleerkrachten met als doel om een verandering teweeg te brengen in het gedrag van een kind. De methodiek richt zich op het 'familiesysteem' en het 'schoolstelsel' rondom het kind. Daarmee is de Familie-/Gezinsklas te zien als een vorm van systeemtherapie. Dit is een vorm van psychotherapie om bepaald gedrag en/of mentale symptomen te veranderen door aandacht te hebben voor de context waarbinnen het gedrag of de symptomen zich voordoen en voor de relatie tussen de omgeving en het gedrag. De methodiek richt zich op de sociale systemen om iemand heen, en op de interpersoonlijke relaties en interacties tussen een persoon en zijn of haar omgeving (Carr, 2018).

De oorsprong van systeemtherapie is het bio-ecologische model van Bronfenbrenner (1989). Dit is een theoretisch model dat ervan uitgaat dat iemands persoonlijke ontwikkeling niet los kan worden gezien van de verschillende systemen waarbinnen die persoon zich ontwikkelt. Een persoon ontwikkelt zich binnen verschillende microsystemen (familie, vrienden, school), een meso-systeem van interacties tussen de microsystemen, een exosysteem van sociale omgevingen waarmee de persoon weliswaar geen directe verbinding heeft maar waar hij of zij wel indirect door wordt beïnvloed (zoals de werkkleef van ouders), en een macrosysteem (de samenleving). Alle systemen staan in relatie tot elkaar en hebben invloed op de ontwikkeling van een persoon. De ontwikkeling van een kind kan daarom volgens deze benadering niet los worden gezien van de context waarbinnen het kind opgroeit (Darling, 2007).

Onderzoek van McCart et al., (2006) laat zien dat systeemtherapie een effectieve behandelingsvorm is voor zeer uiteenlopende problemen van kinderen (en jongvolwassenen), waaronder ook (externaliserende) gedragsproblemen. Systeemtherapie is effectiever dan therapie die zich alleen richt op het individuele kind dat gedragsproblemen vertoont, en heeft zowel op korte termijn als op lange termijn effect (Carr, 2018). Dit komt doordat ouders tijdens de therapie vaardigheden ontwikkelen om pro-sociaal gedrag van hun kind te stimuleren en asociaal gedrag van hun kind te verminderen (Forgatch & Paterson, 2010). Video-feedback en onmiddellijke feedback

worden daarbij ingezet om ouders een spiegel voor te houden over hun invloed op het gedrag van hun kind. De betrokkenheid van vaders bij systeemtherapie gericht op gedragsverbetering, leidt tot grotere verbeteringen in het gedrag van een kind. En hoe intensiever het programma van de therapie is, hoe effectiever het blijkt (Nowak & Heinrichs, 2008). Daarnaast leidt deelname van zowel het 'thuissysteem' als het 'schoolstelsel' aan de therapie tot (beter) begrip van ouders en groepsleerkrachten voor elkaar. Het contact neemt eventuele verwijten weg die ouders en groepsleerkrachten elkaar over en weer maken. Families en groepsleerkrachten reflecteren via de therapie op de interacties in de thuis sfeer, de schoolomgeving en op de interactie die zij met elkaar hebben. Zo werken zij constructief samen aan het verbeteren van het gedrag van het kind (Asen, 2002).

3.3 Multi-familietherapie

De Familie-/Gezinsklas is ook een vorm van multi-familietherapie. Multi-familietherapie is een specifieke vorm van systeemtherapie. Bij multi-familietherapie gaat het om het werken in een groep van meerdere families, om dysfunctionele interactie tussen familieleden te verhelpen. De focus van deze therapievorm ligt op de inter- en intra-familiaire interacties. De interacties worden door een therapeut op gang gebracht via verschillende taken die de families uitvoeren binnen de groepsetting. Op die manier wordt geprobeerd om problemen waar de deelnemers in hun dagelijks leven tegenaanlopen op natuurlijke wijze op te roepen. Vervolgens worden deze tijdens reflectiesessies, samen met andere families, geadresseerd. In deze sessies delen families met elkaar hun ervaringen en perspectieven met als doel om verandering teweeg te brengen in interactiepatronen, en zo de ervaren problemen op te lossen (Asen, 2002).

Multi-familietherapie werd voor het eerst gericht ingezet door *Marlborough Family Service* in Londen om multi-probleemgezinnen te helpen. Sindsdien is deze therapievorm succesvol toegepast in verschillende settings en voor uiteenlopende problemen (Asen & Scholz, 2010). Multi-familietherapie wordt bijvoorbeeld ook ingezet in de schoolcontext om het gedrag van leerlingen te verbeteren (Kratochwill et al., 2004). Werkzame mechanismen van multi-familietherapie zijn de volgende:

- Tijdens het reflecteren op situaties delen familieleden en families vanuit verschillende perspectieven hun ervaringen en inzichten over wat er goed en minder goed werkt. Het delen van verschillende perspectieven leidt ertoe dat deelnemers tot nieuwe inzichten komen: *restraints of redundancy* worden doorbroken. Ook kan het reflecteren en uitwisselen leiden tot het doorbreken van vastgeroeste interactiepatronen tussen ouders en hun kind, ook wel *restraints of feedback* genaamd, naar aanleiding van getoond probleemgedrag (Kratochwill et al., 2004).
- Ouders zien tijdens de therapiesessies dat andere ouders kampen met soortgelijke problemen als zichzelf. Dit neemt het negatieve stigma weg en zorgt ervoor dat ouders zich minder alleen voelen. Bovendien wordt tijdens de sessies naar de perspectieven van alle betrokkenen gevraagd en niet alleen naar die van experts. Hierdoor krijgen ouders meer zelfvertrouwen in hun handelen (Kratochwill et al., 2004).
- Tot slot ervaren ouders steun van elkaar doordat zij vanuit dezelfde motieven gericht zijn op het bewerkstelligen van verandering (Kratochwill et al., 2004; Morris et al., 2013).

3.4 Oplossingsgerichte therapie

Naast de systeemgerichte benadering en het gebruik van multi-familietherapie, is de Familie-/Gezinsklasmethodiek ook gebaseerd op oplossingsgerichte therapie (Madern & Sparreboom, 2020). Oplossingsgerichte therapie gaat uit van positieve psychologie⁹. Door te focussen op problematisch gedrag en dat wat níet lukt, groeien problemen. De veronderstelling is dat aandacht voor positief gedrag en voor wat wél werkt, juist het gewenste gedrag stimuleert. Oftewel: ‘alles wat aandacht krijgt, groeit’. Om die reden maakt oplossingsgerichte therapie gebruik van ‘verandertaal’: in interacties wordt gesproken over de geboekte vooruitgang, en de focus is toekomstgericht. Het accent ligt op vragen zoals: ‘Wat gaat er nu al goed?’ en ‘Wat is er nodig om gewenst gedrag te vertonen?’ Ook worden gedragsdoelen positief geformuleerd. Het woord ‘niet’ wordt vermeden. Zo wordt niet het doel ‘ik sla niet’ geformuleerd, maar het doel ‘ik houd mijn handen bij mijzelf.’ Kinderen, ouders en groepsleerkrachten zoeken naar manieren die de ontwikkeling van het kind stimuleren. Dat waar kinderen kracht uithalen, oftewel een krachtbron, wordt versterkt. Dat wat niet werkt, wordt achterwege gelaten. Recent onderzoek (Kim et al., 2019) laat zien dat oplossingsgerichte therapie een groot effect heeft op emotionele, interpersoonlijke en gedragsproblemen wanneer deze wordt ingezet in *community based* programma’s, zoals in scholen.

3.5 Handelingsgericht werken

Het formuleren van positieve doelen en het focussen op positieve aspecten in de ontwikkeling van kinderen, onderdeel van de Familie-/Gezinsklasmethodiek, staan ook centraal in ‘handelingsgericht werken’. In de Familie-/Gezinsklas zijn de uitgangspunten van handelingsgericht werken (HGW) geïntegreerd. HGW is een methodiek die in het onderwijs en de jeugdhulp wordt gehanteerd om ondersteuningsbehoeften van kinderen te signaleren en hierin te voorzien (Pameijer et al., 2009). Het is een methodiek die wordt gebruikt om doelen te bereiken op verschillende niveaus: preventief in het onderwijs, in de samenwerking tussen school en ouders, en in de jeugdhulp. Er wordt systematisch gewerkt aan het signaleren en begrijpen van behoeften, het plannen van activiteiten om te voorzien in die behoeften, het realiseren van activiteiten en het evalueren ervan. HGW is gestoeld op zeven uitgangspunten (Pameijer, 2017):

1. Professionals werken doelgericht en evalueren systematisch de (SMART) doelen van hun eigen werk en van kind, opvoeding en/of onderwijs.
2. De wisselwerking en afstemming tussen kind en de omgevingen van het kind staat centraal.
3. Opvoed- en onderwijsbehoeften van het kind staan centraal.
4. Ondersteuningsbehoeften van ouders en scholen om aan de behoeften van het kind tegemoet te komen, staan centraal.
5. De focus ligt op de beschermende factoren van het kind, de ouders en leraren.
6. Professionals uit jeugdzorg en onderwijs werken constructief samen, met elkaar en met kinderen/jeugdigen, ouders en leraren.
7. De methodiek verloopt planmatig en is transparant voor alle betrokkenen.

⁹ Voor een beknopte beschrijving zie bijvoorbeeld: <https://www.nji.nl/sites/default/files/2021-06/Oplossingsgerichte-therapie-wat-werkt.pdf>

Het Nederlands Jeugdinstituut (Nji) duidt HGW aan als ‘veelbelovende’ methodiek, gezien de theoretische onderbouwing van de methodiek, gerelateerd aan de effectladder¹⁰ van Van Yperen & Veerman (2008). De implementatie van HGW heeft er bijvoorbeeld toe geleid dat basisscholen hun leerlingvolgsysteem beter benutten, dat groepsleerkrachten de prestaties van leerlingen doelgericht analyseren en dat de onderwijsbehoeften van leerlingen nauwkeuriger in beeld zijn gekomen (Keuning et al., 2017; Park & Datnow, 2017). Verschillen in kennis- en vaardigheidsniveaus tussen leerlingen zijn hierdoor beter zichtbaar, al leidt dat nog niet per definitie tot een gedifferentieerd onderwijsaanbod dat is afgestemd op individuele behoeften. Onderzoek van de Inspectie van het Onderwijs (2014, 2015, 2016) laat zien dat veel groepsleerkrachten nog onvoldoende in staat zijn om te differentiëren.

3.6 Motiveren van gedragsverandering

Onderdeel van zowel oplossingsgerichte therapie als handelingsgericht werken is het formuleren van en werken aan specifieke gedragsdoelen. Dat gebeurt ook in de Familie-/Gezinsklas (Bos et al., 2016; Madern & Sparreboom, 2020). Bij de start formuleren kinderen, samen met hun ouders en groepsleerkracht(en), de gedragsdoelen waaraan zij willen werken. Deze doelen worden op hun doelenkaart geschreven en staan gedurende de Familie-/Gezinsklasperiode centraal. Zowel tijdens de ochtenden in de Familie-/Gezinsklas, als dagelijks in hun reguliere groep, krijgen kinderen op meerdere momenten te horen hoe goed zij volgens de groepsleerkracht of hun ouder hebben voldaan aan hun persoonlijke gedragsdoelen. Met verschillende vormen van feedback tracht de Familie-/Gezinsklas kinderen te motiveren om gewenst gedrag te oefenen en te laten zien. Wat is er bekend vanuit de theorie over het motiveren van kinderen? Daar gaan we in deze paragraaf op in.

Vanuit het behaviorisme stelden wetenschappers dat gedrag kan worden beïnvloed via straffen en belonen. Wanneer ongewenst gedrag consequent wordt bestraft en gewenst gedrag consequent wordt beloond, wordt het gedrag van kinderen geconditioneerd. Straffen en beloningen vormen een extrinsieke motivatie voor kinderen om het gewenste gedrag te vertonen. Motivatie die niet van buitenaf wordt aangewakkerd maar vanuit een persoon zelf komt, heet intrinsieke motivatie: iemand wil iets leren omdat hij of zij dit leuk, interessant of belangrijk vindt. Onderzoek van Deci en Ryan (1999) laat zien dat intrinsiek gemotiveerde leerlingen beter leren en beter presteren.

Extrinsieke beloningen kunnen een negatieve invloed hebben op iemands intrinsieke motivatie. Dat hangt, volgens de *cognitive evaluation theory* van Deci en Ryan (1985), samen met hoe met name jonge kinderen een beloning interpreteren. Volgens deze theorie hebben mensen behoefte aan een gevoel van autonomie en competentie, en zijn deze behoeften onderliggend aan hun intrinsieke motivatie om iets wel of niet te doen. Nu kan een kind een beloning opvatten als een informatiemiddel dat inzicht geeft in wat hij of zij al wel of niet kan, bijvoorbeeld op het gedragsaspect waaraan het graag wil werken. In deze situatie leidt belonen tot meer intrinsieke motivatie. Als een kind een beloning echter ziet als controlemiddel dat anderen gebruiken om zijn of haar gedrag te bepalen, wordt niet tegemoet gekomen aan de behoefte aan autonomie. Dit leidt tot een afname van de intrinsieke motivatie, zo laten meta-analyses zien (Deci et al., 1999). Wanneer een kind zelf gemotiveerd is om bepaalde gedragsvaardigheden te verbeteren, maar de beloning voor zijn of haar gedrag ervaart als controlemiddel, ondermijnt dit de intrinsieke motivatie. Deze

10 Zie ook <https://www.nji.nl/nl/Kennis/Dossier/Effectieve-jeugdhulp/Effectieve-organisaties/Werken-aan-effectiviteit>

negatieve invloed op de intrinsieke motivatie is sterker bij jonge kinderen dan bij oudere kinderen of studenten (Deci et al., 2001).

Een vorm van extrinsiek belonen die wél bijdraagt aan versterking van de intrinsieke motivatie is 'individuele, verbale beloning' – oftewel positieve, mondelinge feedback. De manier waarop de feedback wordt gegeven, is daarbij essentieel. Uit de onderzoeksliteratuur destilleerden Nicol en Macfarlan-Dick (2006) zeven principes voor positieve feedback:

1. verduidelijkt wat een goede prestatie is (doelen en criteria)
2. faciliteert de ontwikkeling van zelfreflectie en zelfsturing in leren
3. geeft een leerling informatie over zijn of haar leren
4. stimuleert een dialoog over leren tussen de groepsleerkracht en leerling
5. stimuleert positieve motivatie en zelfvertrouwen bij de leerling
6. zorgt ervoor dat een leerling het verschil tussen de huidige prestatie en gewenste prestatie kan overbruggen
7. zorgt voor leerkrachtinformatie over de manier waarop hij of zij de les kan vormgeven of aanpassen aan de behoeften van een leerling.

Zoals aangegeven, wordt bij de Familie-/Gezinsklas gebruikgemaakt van doelenkaarten. Het gebruik van de doelenkaarten komt deels overeen met de wijze waarop de *Daily Behavior Report Card*-methode wordt gebruikt. De *Daily Behavior Report Card* (DBRC) is een veelgebruikte methode door scholen om het contact met de thuisomgeving van kinderen te versterken en zo het gedrag van kinderen positief te beïnvloeden (Vannest et al., 2010). Met de methode DBRC werken kinderen aan concreet beschreven gedragsdoelen waarop zij periodiek worden beoordeeld. Het gedrag van kinderen wordt dagelijks gemonitord en beoordeeld op een simpele schaal met waarden. De school communiceert hierover met de ouders of verzorgers van de kinderen (Chafouleas et al., 2002). DBRC is een effectieve methode om te interveniëren in problematisch gedrag van leerlingen in zowel het basis- als middelbaar onderwijs, zo blijkt uit meta-analyses (Riden et al., 2018; Vannest et al., 2010). Een andere meta-analyse (Iznardo et al., 2017) toont aan dat deze methode ook effectief is om de frequentie en ernst van ADHD-symptomen in een klassensetting te verminderen. De mate van effect van de interventie kan zeer uiteenlopend zijn, afhankelijk van modererende variabelen (Riden et al., 2018; Vannest et al., 2010). De belangrijkste variabelen zijn: het gebruik van de methode gedurende meer dan een uur per dag en een hoge mate van ouderbetrokkenheid. Beide hebben een positieve invloed.

Ouderbetrokkenheid bij deze methode houdt in dat ouders betrokken zijn bij het plannen van de beoogde gedragsveranderingen, het samenwerken aan de gedragsverbeteringen en het administreren van feedback op het gedrag. Alleen wanneer er sprake is van een hoge mate van betrokkenheid van ouders bij alle drie de genoemde aspecten, vergroot de ouderbetrokkenheid de effectiviteit van het werken met doelenkaarten. Volgens Riden et al. (2018) komt dit doordat de DBRC-methode ouders in staat stelt om thuis aan dezelfde doelen te werken als op school, en doordat de methode bijdraagt aan de gedeelde verantwoordelijkheid van ouders en groepsleerkrachten voor een kind.

De werkzame mechanismen van de DBRC zijn ook te herkennen in de Familie-/Gezinsklasaanpak. De aanpak wordt immers meer dan een uur per dag gehanteerd en ouders zijn betrokken bij het plannen van beoogde gedragsverbeteringen, het werken aan gedragsverbeteringen en het administreren van feedback op het gedrag van hun kind. Bij de Familie- en Gezinsklas wordt de doelenkaart niet thuis gebruikt (gescoord). De kaart gaat bij de Familieklass wel mee naar huis zodat ouders kunnen zien (en bespreken met het kind) hoe het die dag is gegaan met de doelen op school. In de praktijk vinden groepsleerkrachten het soms wenselijk om de doelenkaart op school te houden, bijvoorbeeld als kinderen deze regelmatig vergeten mee terug te nemen naar school. Vanuit de Familieklass wordt echter

gestimuleerd dat alle betrokkenen hiervoor verantwoordelijkheid nemen: het kind om de doelenkaart mee te nemen, ouders en groepsleerkrachten om het kind hieraan te helpen herinneren.

3.7 Ouderbetrokkenheid

In de Familie-/Gezinsklas worden ouders nauwer betrokken bij de ontwikkeling van hun kind op school dan normaal gesproken. Zij zijn immers tijdens schooldagen in de klas aanwezig terwijl hun kind aan schooltaken werkt. Zij zien de opdrachten en maken mee hoe hun kind daarmee omgaat in de context van de school. Hun rol is om het kind te ondersteunen bij het uitvoeren van de schooltaken én bij het voldoen aan de gedragsdoelen op de doelenkaart. De Familieklasleerkracht en de Gezinsklasterapeut coachen de ouders zodat zij die ondersteunende rol op een positieve manier, zelfstandig kunnen vervullen. Onderzoek laat zien dat ouderbetrokkenheid bij het schoolwerk van kinderen zowel positieve als negatieve effecten kan hebben op de cognitieve en niet-cognitieve ontwikkeling van een kind. Thuisbetrokkenheid van ouders heeft, als het goed gaat, een sterke en positieve invloed op: leerprestaties, motivatie, welbevinden, zelfbeeld en zelfwaardering van kinderen. Maar er zijn ook vormen van thuisbetrokkenheid die een negatieve invloed hebben op de ontwikkeling van een kind zoals overmatige bemoeienis, sociale controle en een grote druk om te presteren (Bakker et al., 2013).

Leraren kunnen positieve ouderbetrokkenheid stimuleren. Ouderbetrokkenheid wordt met name bepaald door de perceptie die ouders hebben van uitnodigingen van de leraar. Deze uitnodigingen mogen niet te algemeen zijn, maar moeten specifiek geformuleerd zijn zodat ouders weten hoe zij hun kind kunnen helpen. Zo tonen ouders over het algemeen meer betrokkenheid wanneer hen gevraagd wordt om hun kind te helpen bij het maken van huiswerk aan de hand van een specifieke instructie, dan wanneer hen gevraagd wordt interesse te tonen in de schoolloopbaan van hun kind. Naast de aanpak omtrent het doen van uitnodigingen, blijkt dat de attitudes van groepsleerkrachten ten aanzien van de betrokkenheid van ouders een groot effect hebben op de daadwerkelijke ouderbetrokkenheid. Wanneer leraren de mate waarin ouders betrokken willen of kunnen zijn onderschatten, uit dit zich vaak in ongemakkelijke communicatie tussen hen en ouders. Dit draagt bij aan gevoelens van onbegrip en onzekerheid bij ouders en komt de ontwikkeling van kinderen niet ten goede. Uit onderzoek blijkt dat leraren de betrokkenheid van ouders uit lagere sociale milieus vaak onderschatten. Leraren die geen vooroordelen hebben en responsief zijn ten aanzien van een andere thuistaal van ouders en cultuuresponsiviteit laten zien, dragen bij aan ouderbetrokkenheid. Respect voor rolopvattingen van ouders en het zoeken naar onderlinge afstemming over taken en verantwoordelijkheden zijn belangrijk voor een positieve relatie tussen leraren en ouders en dragen bij aan het vertrouwen van ouders in leraren. Ook dit heeft een positief effect op de ouderbetrokkenheid. Hetzelfde geldt tot slot voor het op de hoogte houden van ouders over de voortgang van kinderen (Bakker et al., 2013).

3.8 Samenvatting

In antwoord op onderzoeksvraag 2 vinden we in de onderzoeksliteratuur een aantal kernelementen van de Familie-/Gezinsklas die als werkzame mechanismen kunnen werken in het versterken van vaardigheden van kinderen, ouders en groepsleerkrachten en de samenwerking tussen school en ouders.

We zien in de Familie-/Gezinsklassen elementen van:

- a) *Systeemtherapie*, in die zin dat ouders én groepsleerkrachten vaardigheden ontwikkelen om het beoogde gedrag van het kind te stimuleren en dat zij daarbij dezelfde doelen voor ogen hebben: de persoonlijke gedragsdoelen die het kind zelf heeft benoemd.
- b) *Multi-family-therapie*, in die zin dat ouders onderling hun ervaringen uitwisselen, gezamenlijk reflecteren en elkaar steunen.
- c) *Oplossingsgerichte therapie*, in die zin dat positieve gedragsdoelen centraal staan, en steeds gekeken wordt naar wat wél werkt voor het kind.
- d) *Handelingsgericht werken*, in die zin dat gekeken wordt naar de ondersteuningsbehoeften van kinderen, aan activiteiten die daarin voorzien, en aan evaluatie van wat wel of niet werkt. Bovendien is er steeds sprake van overleg en afstemming tussen school, ouders en het kind zelf.
- e) *Motiveren van gedragsverandering*, in die zin dat de nadruk ligt op het bevorderen van de intrinsieke motivatie van kinderen om hun gedragsdoelen te bereiken, en op het daarbij stimuleren van autonomie en competentie, van zowel ouders als kinderen.
- f) *Ouderbetrokkenheid*, in die zin dat ouders actief deelnemen aan de activiteiten, en ook intensiever dan anders, en dat zij in gesprek zijn met de groepsleerkrachten over dat wat hun kind nodig heeft, thuis en op school.

4 Onderzoeksmethode

In dit hoofdstuk lichten we het onderzoeksdesign toe zoals dat is gebruikt voor het deelonderzoek waarmee we inzicht wilden krijgen in de effecten en opbrengsten van de Familie-/Gezinsklas.

Centraal staan de onderzoeksvragen 3 en 4:

3. *Wat zijn de effecten/opbrengsten van de Familie-/Gezinsklas?*
 - a) *Wat zijn de effecten op het gedrag en welbevinden van leerlingen?*
 - b) *Wat zijn de ervaren opbrengsten voor de opvoed- en begeleidingsvaardigheden van ouders en groepsleerkrachten?*
 - c) *Wat zijn de ervaren opbrengsten voor de samenwerking tussen gemeente, samenwerkingsverbanden, onderwijs en jeugdhulp?*
 - d) *Welke ouders en leerlingen worden bereikt, welke niet en waarom?*
4. *Wat zijn sterke punten en verbeterpunten van de Familie-/Gezinsklas?*

4.1 Onderzoeksdesign en variabelen

In het onderzoek is gewerkt met een mixed methods design, er zijn zowel kwalitatieve als kwantitatieve data verzameld om bovengenoemde onderzoeksvragen te kunnen beantwoorden.

Er zijn *kwalitatieve gegevens* verzameld via interviews. Deelnemers aan die interviews waren: ouders, groepsleerkrachten en intern begeleiders, plus enkele meer indirect betrokkenen zoals: schooldirecteuren, beleidsmedewerkers van gemeenten, medewerkers van jeugdzorg, schoolmaatschappelijk werk en een samenwerkingsverband. De aanpak voor de kwalitatieve dataverzameling beschrijven we in paragraaf 4.1.

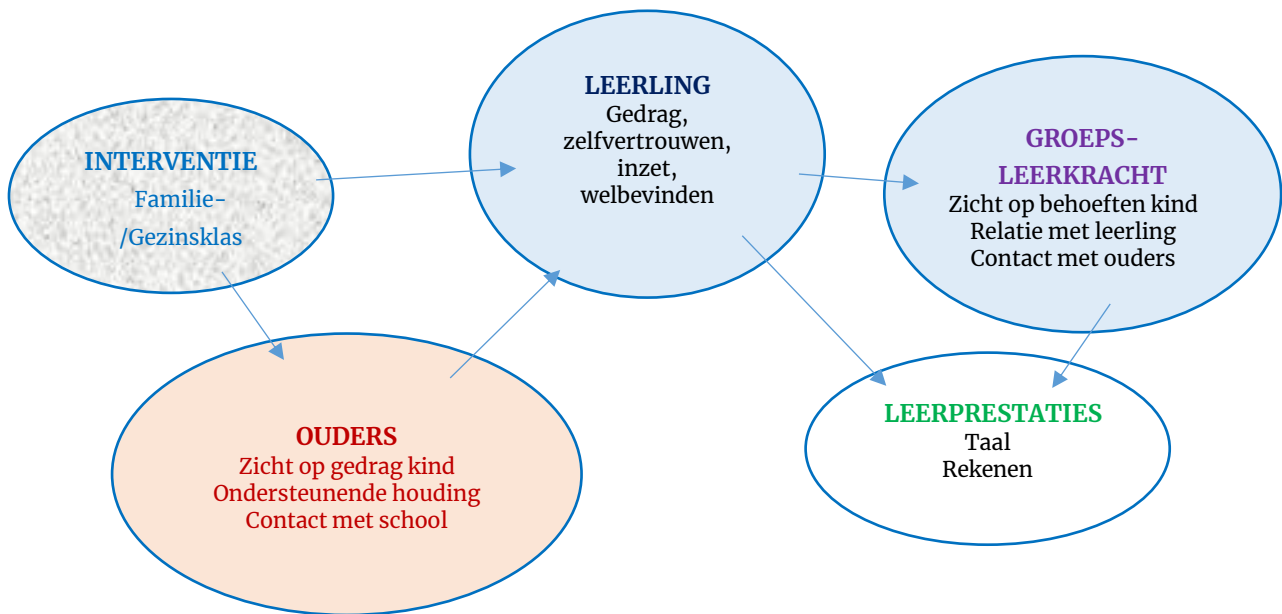
Er zijn *kwantitatieve gegevens* verzameld via vragenlijsten. Het ging daarbij om drie typen vragenlijsten: een vragenlijst voor leerlingen (vanaf groep 4), een vragenlijst voor ouders en een vragenlijst voor groepsleerkrachten. De aanpak voor de kwantitatieve dataverzameling beschrijven we in paragraaf 4.2.

In figuur 4.1 is het variabelenmodel weergegeven dat ten grondslag lag aan de dataverzameling. Doel was om inzicht te krijgen in opbrengsten en effecten van de interventies op:

- a) leerlingen, en dan specifiek op hun gedrag, zelfvertrouwen, inzet voor school en algemeen welbevinden
- b) groepsleerkrachten, en dan specifiek op hun zicht op de behoeften van het kind, op de relatie met de leerlingen en het contact met de ouders
- c) ouders, en dan specifiek op hun zicht op het gedrag van het kind, een ondersteunende houding en contact met de school en de groepsleerkracht.

Tot slot is gekeken naar de effecten van de deelname aan de Familie-/Gezinsklas op de leerprestaties voor taal en rekenen. Hierbij is de verwachting dat de leerlingen, als de interventies bijdragen aan alle hiervoor genoemde variabelen bij het kind, en de ouders en groepsleerkrachten, beter tot leren kunnen komen in de reguliere klas en daardoor ook betere resultaten zullen bereiken in de basisvakken.

Figuur 4.1 - Variabelenmodel effectonderzoek Familie-/Gezinsklassen

4.2 Opbouw dataverzameling per school

Er is geen vast startmoment in het schooljaar voor alle Familie-/Gezinsklassen. Scholen bepalen het startmoment zelf, en doen dat wanneer zij een voldoende grote groep leerlingen hebben voor wie deelname zinvol is. Deze context zorgde voor een logistiek uitdagend proces van dataverzameling. Er is gewerkt met het volgende stappenplan:

Stap 1: Van de coördinatoren van de Familie-/Gezinsklas naar de onderzoekers:

- Een signaal dat een Familie- of Gezinsklas gaat starten
- Een overzicht van de naam, groep en leeftijd van de leerlingen die gaan deelnemen aan de Familie-/Gezinsklas, van de coördinatoren naar de onderzoekers
- Informatie over start- en einddatum van de Familie-/Gezinsklas per school

Stap 2: Van de onderzoekers naar de coördinatoren van de Familie-/Gezinsklas:

- Een pakket materialen:
 - Een informatiefilmpje voor de teamleden
 - Een tijdslijn voor de groepsleerkrachten
 - Informatie- en toestemmingsbrieven voor ouders en groepsleerkrachten (zowel voor de ouders die deelnamen aan de interventie, als voor ouders van klasgenoten van de deelnemende leerlingen)
 - De vragenlijsten voor meetmoment 1, 2 en 3
 - Een intekenlijst voor de interviews

De vragenlijsten voor meetmoment 2 en 3, en de intekenlijst voor de interviews werden gestuurd enkele weken na de start van de interventie.

4.3 Werving

Scholen

Werving van de scholen verliep via de coördinatoren van de Familie-/Gezinsklassen zelf. In hun contact met de school op het moment dat deze een Familie-/Gezinsklas aanbod wilde gaan verzorgen, hebben zij het lopende onderzoek en het belang daarvan onder de aandacht gebracht en de school verzocht om mee te doen. Vrijwel alle scholen hebben aan dat verzoek gehoor gegeven. De enkele scholen die daarvan liever afzagen vonden de belasting te groot, zeker in tijden van coronamaatregelen. Sommige van deze scholen hebben op een later moment alsnog meegedaan.

Ouders

Ook de medewerking van de Familie-/Gezinsklasouders was van belang voor de dataverzameling. In de eerste plaats ging dat om de toestemming voor hun kind – voor het invullen van de drie vragenlijsten en het opvragen van LOVS-data. Ten tweede ging het om hun eigen bijdrage: het tweemaal invullen van een vragenlijst, en – voor een deel van de ouders – deelname aan een interview over hun ervaringen met de Familie-/Gezinsklas. De deelnamebereidheid van deze ouders was groot.

Behalve de ouders van de Familie-/Gezinsklasleerlingen, is ook de medewerking gevraagd van ouders van klasgenoten, om zo tot een controlegroep te kunnen komen. De bereidheid van deze groep ouders lag lager. Uiteindelijk zijn voldoende leerlingenvragenlijsten ingevuld door klasgenoten. Het aantal oudervragenlijsten van leerlingen uit de controlegroep was te klein om verdere analyses te kunnen uitvoeren op deze data.

Groepsleerkrachten

Verder waren ook de groepsleerkrachten onmisbaar voor de dataverzameling. Voor hen ging het om: meegeven en verzamelen van de toestemmingsbrieven, klassikale afname van de leerlingvragenlijsten op drie momenten, het invullen van een leerlingprofiel voor twee á drie leerlingen op twee meetmomenten en – voor een deel van de groepsleerkrachten – deelname aan een interview over hun ervaringen met de Familie-/Gezinsklas. Het merendeel van de groepsleerkrachten deed mee aan het onderzoek. Helaas zijn er voor de controlegroep uiteindelijk onvoldoende leerlingprofielen ingevuld door de groepsleerkrachten om deze te kunnen meenemen in de analyses. Er zijn wel voldoende leerlingprofielen voor de interventieleerlingen en er waren voldoende groepsleerkrachten die deelnamen aan de interviews.

4.4 Opzet kwalitatieve dataverzameling

4.4.1 Opbouw kwalitatieve dataverzameling

Zoals aangegeven zijn, om de ervaren opbrengsten van de Familie- en Gezinsklas in kaart te brengen, interviews afgenomen bij de *ouders* die met hun kind hebben deelgenomen aan een van deze interventies. In totaal is gesproken met 50 ouders en 1 oma.

Ook zijn gesprekken gevoerd met in totaal 20 groepsleerkrachten, intern begeleiders en schooldirecteuren van scholen die de Familie- of Gezinsklas geïmplementeerd hebben. Voor de Familieklass ging dat alleen om groepsleerkrachten, voor de Gezinsklas zijn ook enkele intern begeleiders en schooldirecteuren geïnterviewd. In verband met de leesbaarheid gebruiken we voor deze groep respondenten (groepsleerkrachten, intern begeleiders, schooldirecteuren) de overkoepelende term ‘*onderwijsprofessionals*’.

De interviews vonden plaats in de periode november 2021 tot en met januari 2024. De interviews duurden ongeveer 45 minuten. De meeste interviews zijn online via Teams afgenomen, enkele gesprekken met ouders zijn telefonisch gevoerd.

Tot slot zijn ook twee focusgroep-interviews gehouden om de opbrengsten voor de samenwerking tussen school, ouders en jeugdhulp in beeld te brengen. Deelnemers waren beleidsmakers vanuit een gemeente, beleidsmaker bij een samenwerkingsverband, schoolmaatschappelijk werker, intern begeleider, en een expert met betrekking tot de Familieklas. In totaal is gesproken met 7 *stakeholders* van de interventies. Beide focusgroepen vonden online plaats, via Teams, en duurden ruim 60 minuten. Deze interviews zijn uitgevoerd in het voorjaar van 2024.

4.4.2 Meetinstrumenten kwalitatieve dataverzameling

Op basis van de onderzoeksvragen zijn drie gestructureerde gespreksleidraden opgesteld, één voor ouders, één voor de groepsleerkrachten/onderwijsprofessionals, en één voor de stakeholders.

Doel van de interviews met ouders en onderwijsprofessionals was het in kaart brengen van de ervaringen en de (gepercipieerde) opbrengsten van de Familie-/Gezinsklassen. De belangrijkste gespreksthemas waren daarbij:

- Het aanmeldproces
- De inhoudelijke invulling van de interventies
- De ervaren opbrengsten: voor leerlingen, ouders en groepsleerkrachten

Ook is aan de respondenten gevraagd om een ‘algemeen oordeel’ te geven over de interventie waar zij aan deelnamen.

Doel van de interviews met de stakeholders was het in kaart brengen van de ervaringen met, en opbrengsten van de samenwerking tussen school, ouders en jeugdhulp. In deze gesprekken lag het accent op de bredere context van de interventie, met als belangrijkste gespreksthemas:

- Samenwerking tussen de verschillende partijen
- De beoogde doelen
- De ervaren opbrengsten
- Randvoorwaarden, sterke punten en aandachtspunten
- Toekomstig beleid

4.4.3 Omvang van kwalitatieve dataverzameling

In totaal zijn er 71 interviews uitgevoerd waarvan 35 interviews over de Familieklas en 36 interviews over de Gezinsklas. De verdeling over beide interventies is weergegeven in Tabel 4.1.

Voor het afnemen van de interviews bij *ouders en groepsleerkrachten* is een selectie gemaakt van 2 á 3 ouders en 1 á 2 groepsleerkrachten per school. Voor de focusgroepen zijn *stakeholders* vanuit beleid en jeugdhulp benaderd.

In totaal is er gesproken met 50 ouders (meestal was het gesprek met de moeder, soms met de vader), 1 oma (die we hier onder “ouders” hebben meegenomen) 20 onderwijsprofessionals en 7 stakeholders. Eén ouder heeft in twee verschillende schooljaren met twee verschillende kinderen aan de Familieklas deelgenomen en is twee keer geïnterviewd. Deze interviews zijn in de analyse als twee aparte oudergesprekken

meegenomen. Daarnaast waren bij twee interviews (één over de Familieklas en één over de Gezinsklas) zowel de vader als de moeder van het kind aanwezig. Tot slot zaten twee kinderen van één geïnterviewde ouder in de Gezinsklas. Deze gesprekken zijn in de tabel en de analyses als één oudergesprek meegerekend.

Tabel 4.1 – Overzicht aantal interviews met ouders, onderwijsprofessionals en stakeholders van de Familie- en Gezinsklas

	Familieklas	Gezinsklas	Totaal
Ouders	25	24	49
Onderwijsprofessionals (i.c. groepsleerkrachten, intern begeleiders en schooldirecteuren)	9	11	20
Stakeholders (i.c. beleidsmedewerkers, schoolmaatschappelijk werker, intern begeleider, expert)	1 (n = 4)	1 (n = 3)	2
Totaal	35	36	71

4.4.4 Dataverwerking en –analyse

Van alle interviews is met toestemming van de respondenten een Teams- of audio-opname gemaakt. Deze opnames zijn vervolgens woordelijk getranscribeerd en daarna gewist. Elk transcript is teruggesteld bij de betreffende respondent(en) ter controle en voor eventuele aanvullingen.

De gespreksverslagen van de interviews met ouders en onderwijsprofessionals zijn gecodeerd (gelabeld) en geanalyseerd met behulp van ATLAS.ti 24 om zicht te krijgen op de belangrijkste opbrengsten, werkzame mechanismen, en overeenkomsten en verschillen tussen de interventies. De interviewleidraad is als basis voor het codeboek gebruikt. Vervolgens is het codeboek verfijnd door middel van een proces van open, axiaal en selectief coderen. Discrepancies in het coderen (tussen verschillende onderzoekers) zijn geanalyseerd en besproken om overeenstemming te bereiken. De verslagen van de focusgroepen zijn inhoudelijk geanalyseerd op basis van de thema's in de interviewleidraad.

4.5 Opzet kwantitatieve dataverzameling

4.5.1 Opbouw kwantitatieve dataverzameling

Quasi-experimenteel onderzoek met herhaalde metingen

Hoofddoel van het onderzoek was de uitvoering van een effectstudie gericht op de vraag of de Familie-/Gezinsklas een effectieve methodiek is voor leerlingen met extra ondersteuningsbehoeften op het gebied van gedrag, werkhouding en/of concentratie. Er is gekozen voor een quasi-experimenteel onderzoeksdesign met herhaalde metingen: vooraf, tijdens en na de interventie. Aan de interventie-leerlingen zelf en aan hun ouders en groepsleerkrachten zijn op deze drie meetmomenten gevalideerde vragenlijsten voorgelegd. Er is ook gewerkt met een vergelijkingsgroep van klasgenoten op basis van matching. Tot slot zijn gegevens verzameld via het leerlingvolgsysteem van de scholen over de lees- en rekenresultaten van de Familie-/Gezinsklasleerlingen.

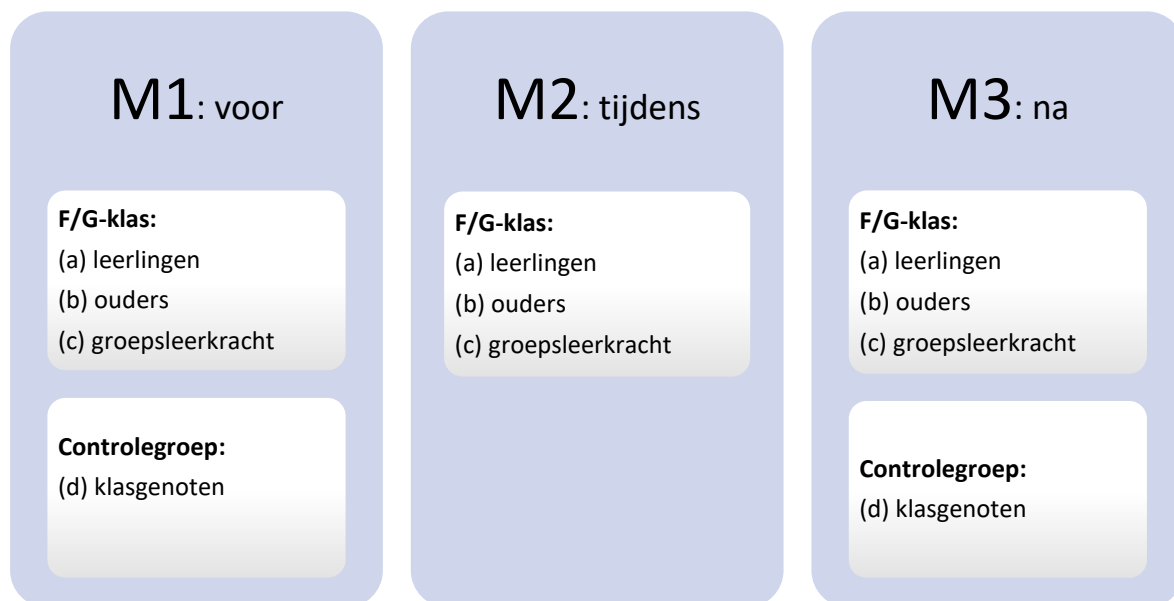
Matching

In principe waren alle leerlingen, ouders en groepsleerkrachten die deelnamen aan de Familie-/Gezinsklassen gedurende de periode van de dataverzameling (september 2021 –

maart 2024) respondent. Er is geen verdere selectie toegepast. Zoals aangegeven is vooraf aan alle betrokkenen actieve toestemming gevraagd voor deelname aan het onderzoek. Random toewijzing aan de experimentele of een controleconditie was niet mogelijk. Ook uitgestelde deelname was voor de betrokken scholen geen optie: scholen organiseren een Familie- of Gezinsklas op het moment dat zij voldoende leerlingen hebben voor wie zij verwachten dat de interventie zinvol is. Er is pas kort van tevoren bekend welke leerlingen worden uitgenodigd om deel te nemen. De interventie is niet continu beschikbaar, en scholen willen geen leerlingen ‘in de wachtkamer zetten’.

Er is daarom gekozen voor een ‘next best’ oplossing: matching. Er is een controlegroep samengesteld die bestaat uit op sleutelvariabelen gematchte klasgenoten uit de reguliere groep. Aan de ouders van alle klasgenoten van de interventieleerlingen is toestemming gevraagd voor dataverzameling bij/over hun kind, als lid van de controlegroep van het onderzoek. De klasgenoten van wie de ouders daarvoor toestemming gaven, hebben op meetmoment 1 en 3 dezelfde leerlingvragenlijst ingevuld als de interventieleerlingen. De bedoeling was dat ook de reguliere groepsleerkrachten over deze leerlingen een vragenlijst op meetmoment 1 en 3 in zouden invullen, maar helaas is geen van de groepsleerkrachten daaraan toegekomen. Uit de totale controlegroep-klasgenoten is voor elke interventie-leerling een match gezocht op basis van achtergrondvariabelen (groep en sekse) en gedragskenmerken.

Figuur 4.2 - Overzicht vragenlijstafnames per meetmoment (M1, M2 en M3)

4.5.2 Meetinstrumenten kwantitatieve dataverzameling

Vragenlijsten

Voor de effectmetingen is gebruikgemaakt van vragenlijsten. De focus in het onderzoek lag bij het signaleren van veranderingen bij de leerlingen die deelnemen aan de Familie-/Gezinsklas vanuit de vraag: is er sprake van positieve effecten van deelname aan de Familie-/Gezinsklas op het gedrag en welbevinden van de leerling? Daarnaast is gekeken

naar veranderingen in cognitief zelfvertrouwen¹¹, inzet voor school, de relatie tot de groepsleerkracht, eigenwaarde en schoolprestaties bij leerlingen, en naar opvoedstijl en opvoedstress bij ouders en groepsleerkrachten en oudertevredenheid.

Voor leerlingen, ouders en groepsleerkrachten is een vragenlijst samengesteld die is opgebouwd uit gevalideerde schalen uit veelgebruikte meetinstrumenten. Het gaat daarbij om meetinstrumenten die in ander onderzoek als betrouwbaar en valide zijn beoordeeld. De vragenlijsten voor de drie typen respondenten (leerlingen, ouders, groepsleerkrachten) sluiten bovendien op elkaar aan. Op die manier kunnen we een beeld geven van de ontwikkeling in het gedrag en welbevinden van een leerling vanuit drie invalshoeken: de blik van de leerling zelf en die van de ouder(s) en de groepsleerkracht.

De vragen voor de leerlingen gaan over (en zijn gebaseerd op):

- Achtergrondkenmerken: sekse, leeftijd, groep, wel/geen deelname aan F/Gklas, thuistaal, gezin
- Cognitief zelfvertrouwen (Patterns of Adaptive Learning Scale, (Midgley, et al., 2000)
- Inzet voor school (Roede, 1989)
- Welbevinden van leerling in relatie tot groepsleerkracht (Peetsma et al., 2001)
- Gedrag: pro sociaal, hyperactief, gedrag, peers, emotie (SDQ)¹²
- Eigenwaarde algemeen (CBSK)¹³
- Welbevinden (ORS)

De vragen voor de ouders gaan over:

- Achtergrondkenmerken: geslacht ouder, gezin, leeftijd, opleiding beide ouders
- Opvoedstijl: warmte, consistentie (PDI, uit pre-COOL onderzoek)
- Opvoedstress (NOSI-K)
- Gedrag kind: pro sociaal, hyperactief, gedrag, peers, emotie (SDQ)
- Oudertevredenheid ten aanzien van school (Evaluatie po)
- Achtergrondgegevens kind: is er sprake van andere begeleiding naast F/Gklas

De vragen voor de groepsleerkracht gaan over:

- Achtergrondkenmerken van de leerling: school, klas
- Relatie groepsleerkracht – leerling: afhankelijkheid, conflict, nabijheid (LLRV)¹⁴
- Gedrag kind: pro sociaal, hyperactief, emotioneel, gedragsproblemen, problemen met leeftijdsgenoten (SDQ)
- Werkhouding (COOL en SCHOBL)
- Competentiebeleving van de groepsleerkracht

De meeste vragen betreffen schalen: uitspraken over eenzelfde onderwerp of concept met een vast aantal antwoordmogelijkheden. Tabel 4.2 bevat een overzicht van de schalen, hun betrouwbaarheid, het aantal vragen en antwoordmogelijkheden (bereik). Het aantal antwoordopties is niet overal gelijk doordat we gebruikmaken van dezelfde antwoordmogelijkheden als in de oorspronkelijke meetinstrumenten. Voor iedere schaal en meting zijn factor- en betrouwbaarheidsanalyses uitgevoerd. Met factoranalyse (principale componentenanalyse) kunnen we nagaan of de antwoorden op een schaal inderdaad bij

11 Cognitief zelfvertrouwen betreft het vertrouwen dat je aankunt wat op school van je gevraagd wordt. Het gaat dus om de controle die een leerling denkt te hebben over het goed kunnen uitvoeren van de opdrachten in de les.

12 <https://www.nji.nl/instrumenten/strengths-and-difficulties-questionnaire-sdq>

13 <https://www.nji.nl/instrumenten/competentiebelevingsschaal-voor-kinderen-cbsk>

14 <https://www.nji.nl/instrumenten/leerkracht-leerling-relatie-vragenlijst-llrv>

elkaar horen en daarmee hetzelfde (lijken) te meten. Met betrouwbaarheidsanalyse kunnen we nagaan hoe consistent de antwoorden van een persoon zijn op verschillende vragen die tot dezelfde schaal behoren. Op basis van deze analyses is één vraag over welbevinden in relatie tot de groepsleerkracht buiten de schaal gelaten, omdat de antwoorden hierop te laag samenhangen met de antwoorden op de overige vragen. Het betreft een negatief (en voor de schaal daarom omgecodeerd) item 'Ik zou liever een andere meester of juf hebben'. Een aantal schalen, met name een aantal SDQ-subschalen, heeft een te lage betrouwbaarheid. De schalen zijn wel gevormd (weglating van items bleek hier geen oplossing te bieden), maar de resultaten moeten wel met voorzichtigheid worden geïnterpreteerd. De schalen met een te lage betrouwbaarheid zijn in onderstaande tabel roodgekleurd.

Tabel 4.2 – Overzicht van de schalen in het onderzoek

Betrouwbaarheid schalen						
	m1	m2	m3	Bereik	Aantal items	bron
Opbrengsten bij leerlingen						
Competentiebeleving en eigenwaarde						
Cognitief zelfvertrouwen	0.723	0.755	0.802	1-5	5	leerling
Gevoel van eigenwaarde	0.687	0.779	0.720	1-3	5	leerling
<i>Gedrag</i>						
Emotionele problemen volgens leerling	0.610	0.634	0.641	1-3	5	leerling
idem volgens leerkracht	0.731	0.762	0.698	1-3	5	leerkracht
idem volgens ouders	0.722	0.701	0.646	1-3	5	ouders
Gedragsproblemen volgens leerling	0.462	0.495	0.561	1-3	5	leerling
idem volgens leerkracht	0.644	0.673	0.636	1-3	5	leerkracht
idem volgens ouders	0.584	0.680	0.695	1-3	5	ouders
Hyperactiviteit volgens leerling	0.693	0.723	0.748	1-3	5	leerling
idem volgens leerkracht	0.787	0.776	0.805	1-3	5	leerkracht
idem volgens ouders	0.711	0.679	0.742	1-3	5	ouders
Problemen met leeftijdsgenoten volgens leerling	0.375	0.477	0.405	1-3	5	leerling
idem volgens leerkracht	0.657	0.710	0.675	1-3	5	leerkracht
idem volgens ouders	0.624	0.610	0.619	1-3	5	ouders
Pro-sociaal gedrag volgens leerling	0.635	0.649	0.570	1-3	5	leerling
idem volgens leerkracht	0.761	0.733	0.752	1-3	5	leerkracht
idem volgens ouders	0.780	0.787	0.850	1-3	5	ouders
<i>Werkhouding</i>						
Werkhouding*	0.658	0.766	0.748	1-3	4	leerkracht
Inzet voor school	0.596	0.323	0.641	1-5	6	leerling
<i>Welbevinden</i>						
In relatie tot leerkracht	0.798	0.873	0.834	1-5	6	leerling
Ik thuis school alles	0.792	0.849	0.827	1-10	4	leerling
Opbrengsten bij ouders						
Opvoeding: consistentie	0.633	0.749	0.723	1-6	5	ouders
Opvoedstress	0.890	0.903	0.926	1-6	8	ouders
Opvoeding: warmte	0.834	0.800	0.924	1-6	4	ouders
Relatie ouders-school	0.936	0.939	0.942	1-5	9	ouders
Opbrengsten bij leerkracht						
Competentiebeleving	0.719	0.854	0.831	1-10	3	leerkracht
Afhankelijkheid van de leerkracht	0.847	0.804	0.816	1-5	5	leerkracht
Conflict met de leerkracht	0.844	0.852	0.863	1-5	5	leerkracht
Nabijheid tot de leerkracht	0.824	0.828	0.840	1-5	5	leerkracht

*Per abuis waren de vragen over werkhouding niet opgenomen in de vragenlijsten voor leerkrachten van Familieklassleerlingen.

Doelenkaarten

De Familie-/Gezinsklassen werken zelf met doelenkaarten voor de leerlingen. Die doelenkaarten geven, op basis van frequente meetmomenten, informatie over de mate waarin de specifieke gedragsdoelen worden bereikt. De doelenkaarten zijn echter niet geschikt als meetinstrument in de effectstudie omdat de doelen verschillend zijn per leerling en in principe behaald worden. Bovendien zijn de doelenkaarten in feite onderdeel van de interventie zelf en daarom niet meegenomen in onze dataverzameling en –analyse.

4.5.3 Omvang van de dataverzameling

De dataverzameling is – na een jaar uitstel vanwege de coronamaatregelen – uitgevoerd in de schooljaren 2021-2022, 2022-2023 en 2023-2024. Ook in 2021-2022 heeft de uitvoering van de Familie-/Gezinsklassen tijdelijk stilgelegen omdat ouders niet meer werden toegelaten tot het schoolgebouw ter voorkoming van verspreiding van het virus. Voor de Familieklassen geldt dat in het voorjaar van 2023 de uitvoering van de Familieklassen niet kon plaatsvinden vanwege de organisatorische overgang van de Stichting Familieklass Nederland naar Samenwerkingsverband de Eem. Om die reden is besloten de dataverzameling voort te zetten in het schooljaar 2023-2024.

Vragenlijsten

In Tabel 4.3 wordt weergegeven hoeveel leerling-, leerkracht- en oudervragenlijsten er per meting zijn ingevuld. Alleen voor de leerlingenvragenlijsten zijn er vragenlijsten ingevuld door de controlegroep¹⁵.

Tabel 4.3 – Aantal ingevulde vragenlijsten per meting voor de Familie- en Gezinsklass

	Familieklass		Gezinsklass	
	Interventie	Controle	Interventie	Controle
Leerlingvragenlijsten				
Meting 1	44	281	25	131
Meting 2	51	0	25	0
Meting 3	33	235	25	112
Meting 1 + 3	27	162	21	95
Leerkrachtvragenlijsten*				
Meting 1	48	0	102	0
Meting 2	43	0	87	0
Meting 3	39	0	62	0
Meting 1 + 3	33	0	54	0
Oudervragenlijsten				
Meting 1	32	0	108	0
Meting 2	27	0	71	0
Meting 3	21	0	52	0
Meting 1 + 3	19	0	50	0

*De aantallen betreffen bij de Familieklass ook de apart verzamelde gegevens over het gedrag van de leerlingen (SDQ).

Toetsgegevens leerlingvolgsystemen

Van de interventiekinderen zijn toetsgegevens uit het leerlingvolgsysteem opgevraagd van twee metingen voorafgaand aan deelname en twee metingen na deelname aan de Familie- of Gezinsklass (periode voor en na deelname maximaal een jaar). Gepland was om alleen gegevens van de Cito toetsen Begrijpend lezen en Rekenen/Wiskunde 3.0 op te vragen,

15 In totaal gaven 33 controlegroep leerlingen aan al te hebben deelgenomen aan de Gezins- of Familieklass of hier binnenkort aan deel te gaan nemen. Deze leerlingen zijn niet in de controlegroep opgenomen.

afgenomen in de groepen 3 t/m 8. Een aantal scholen gebruikt echter het IEP Leerlingvolgsysteem, waarna we hebben besloten ook deze toetsgegevens op te vragen. In Tabel 4.4 staat van hoeveel leerlingen we minimaal één toetsscore voor en één na deelname hebben ontvangen.

Tabel 4.4 – Aantal interventieleerlingen van wie we toetsscores hebben van voor- én na deelname aan de Familie- of Gezinsklas

	Familieklas	Gezinsklas
Cito		
Rekenen-Wiskunde	52	31
Begrijpend lezen	46	13
Iep		
Rekenen	12	32
Lezen	8	24

4.5.4 Achtergrondkenmerken interventieleerlingen

Tabel 4.5 bevat gegevens over enkele achtergrondkenmerken van de Familie- en Gezinsklas-leerlingen. Gemiddeld nemen iets meer jongens dan meisjes deel aan de Familie- en Gezinsklas. Terug te zien in de gegevens is verder dat de Familieklas zich richt op kinderen vanaf groep 4, terwijl de Gezinsklas ook gericht is op de kinderen in de groepen 1, 2 en 3. Dit is ook te zien aan de leeftijd van de ouders: die is bij de Gezinsklas wat lager. Relatief veel leerlingen spreken thuis (ook) een andere taal dan Nederlands. De ouders van de leerlingen in de Gezinsklas zijn wat lager opgeleid dan de ouders van de Familieklasleerlingen. Twee derde van de leerlingen woont bij beide ouders.

Tabel 4.5 – Achtergrondkenmerken van de Familie- en Gezinsklasleerlingen

		Familieklas		Gezinsklas	
		%	n	%	n
Sekse	jongen	54.8	40	66.9	87
	meisje	45.2	33	33.1	43
Groep	1 en 2	0.0	0	27.8	35
	3 en 4	19.7	14	37.3	47
	5 en 6	43.7	31	19.0	24
	7 en 8	36.6	26	15.9	20
Thuis taal	alleen Nederlands	37.2	16	52.0	13
	(ook) andere taal dan Nederlands	62.8	27	48.0	12
Tweeoudergezin	nee (eenouder-, of co-ouderschap)	32.0	16	33.3	37
	ja	68.0	34	66.7	74
Hoogste opleiding ouders	maximaal mbo	45.8	11	63.3	69
	hoger onderwijs	54.2	13	36.7	40
Leeftijd ouders	t/m 39 jaar	54.2	13	64.2	70
	40 jaar en ouder	45.8	11	35.8	39

Ruim een kwart (26%) van zowel de Familie- als Gezinsklasleerlingen ontvangt naast deelname aan de Familie- of Gezinsklas ook andere begeleiding. De gegevens betreffen leerlingen van 14 Familieklassen (op 7 verschillende scholen) en 20 Gezinsklassen (op 15 verschillende scholen).

4.5.5 Data-analyse kwantitatieve dataverzameling

Ter beantwoording van onderzoeksvragen 3a en 3b voerden we verschillende analyses uit op de vragenlijstgegevens om de impact van de interventie vast te stellen, voor leerlingen,

ouders en groepsleerkrachten. (Via de kwalitatieve analyse van de interviews verdiepten we deze uitkomsten, en verkregen we inzicht in de sterke punten en verbeterpunten van de aanpak).

(a) Analyses met gegevens van alleen deelnemers aan de Familie- en Gezinsklas
We hebben in de analyses eerst gekeken naar de effecten op de deelnemers, door een vergelijking te maken van de vragenlijstgegevens voor, tijdens en na de interventie.

Vragenlijsten

Via de op drie momenten afgenomen vragenlijsten is de ontwikkeling onderzocht van het gedrag en welbevinden van de leerlingen die deelnemen aan de Familie-/Gezinsklas (volgens henzelf, hun ouders en hun groepsleerkrachten). Daarnaast is gekeken naar de opbrengsten bij ouders en groepsleerkrachten. Dit deden we door deze gegevens van tijdens en ná deelname aan de Familie-/Gezinsklas te vergelijken met gegevens van vóór deelname.¹⁶

Voor het bepalen van de ontwikkeling van de Familie-/Gezinsklas-leerlingen en hun ouders en groepsleerkrachten is gebruik gemaakt van multilevel analyses met twee niveaus, namelijk meting en leerling: de drie metingen binnen leerlingen¹⁷. In feite betreft dit groeiodelanalyses. Het grote voordeel van deze analyses is dat de gegevens van ontbrekende meetmomenten worden geschat. We vergeleken de scores op meetmoment 2 (tijdens de interventie) en 3 (na de interventie) met meting 1 (van voor de interventie). Het betreft analyses als bij gepaarde T-toetsen¹⁸ met als verschil dat wanneer bij gepaarde T-toetsen gegevens van een leerling incompleet zijn, de gegevens van die leerling volledig worden uitgesloten van de analyse. Zoals in Tabel 4.3 te zien is, zijn van lang niet alle leerlingen gegevens van alle metingen beschikbaar. Door multilevel analyses uit te voeren, worden de gegevens van alle leerlingen benut, ook al zijn er missende gegevens bij meetmomenten.

Vervolgens onderzochten we in hoeverre er bij de voorgaande analyses verschillen waren naar de achtergrondkenmerken sekse, groep¹⁹, thuistaal, opleiding ouders, of de leerling bij beide ouders woont, of de leerling deelneemt aan andere programma's/behandelingen en startjaar (schooljaar 2021/2022 of later). De relatie met startjaar is onderzocht, omdat meer ervaring met de interventie kan betekenen dat de uitvoering kwalitatief beter is. Als dat het geval is, is de ontwikkeling bij een eerder startjaar minder gunstig. Daarnaast onderzochten we (exploratief) verschillen in ontwikkeling van Familie-/Gezinsklasleerlingen tussen leerlingen met meer externaliserend versus meer internaliserend probleemgedrag. We rapporteren p-waarden voor tweezijdige toetsing. Vaak is er echter sprake van een verwachte richting van het resultaat, zoals bij het toetsen van effectiviteit of bij startjaar. In dat geval noemen we een resultaat dat tweezijdig getoetst tussen $p < .05$ en $p < .10$ in ligt wel significant, omdat het dan bij eenzijdige toetsing een p-waarde $< .05$ betreft.

Toetsgegevens leerlingvolgsysteem

Toetsgegevens taal en rekenen zijn verzameld voor leerlingen vanaf groep 3 die aan de Gezins- en Familieklass deelnamen. Het betreft hier gegevens van het Cito- en IEP-

16 Er zijn geen gegevens over deelname-intensiteit verzameld. Beide interventies zorgen ervoor dat er geen bijeenkomsten vervallen, als er iets tussenkomt wordt de bijeenkomst ingehaald. De ervaring is ook dat het niet of nauwelijks voorkomt dat leerlingen en ouders meerdere bijeenkomsten missen.

17 Bij de analyses kon geen rekening worden gehouden met de geneste structuur van de data van leerlingen binnen klassen, omdat de aantallen hiervoor te laag waren.

18 Dit is het geval, omdat als schattingsmethode Restricted Maximum Likelihood (REML) gebruikt (Snijders & Bosker, 1999).

19 Leeftijd is niet ook opgenomen, omdat dit én zeer hoog samenhangt met de groep waarin de leerling zit én minder compleet is.

leerlingvolgsysteem. Voor de vier toetsen vergeleken we door middel van multilevel analyses met twee niveaus (de toetsgegevens van de metingen binnen leerlingen) de ontwikkeling van voor en na deelname aan de Familie-/Gezinsklas. Daarnaast onderzochten we (voor zover mogelijk) net als bij de analyses met vragenlijstgegevens verschillen gerelateerd aan achtergrondkenmerken, startjaar en type probleemgedrag.

(b) Vergelijking met niet-deelnemers (de controlegroep)

We vergeleken de leerlingen die deelnemen aan de Familie-/Gezinsklas niet alleen met zichzelf in de tijd, maar ook met een controlegroep, bestaande uit leeftijdgenoten uit de verschillende groepen. We konden dit alleen doen op basis van de leerlingenvragenlijsten. Er waren geen data beschikbaar van ouders of groepsleerkrachten over de leerlingen in de controlegroep.

De leerlingvragenlijst is namelijk ook bij klasgenoten afgenomen tijdens de eerste én derde (dus niet de tweede) meting. De controlegroep bevat alleen leerlingen van groep 4 en hoger aangezien deze vragenlijst alleen is afgenomen bij leerlingen in die groepen. De leerlingvragenlijst werd over het algemeen aan *alle* klasgenoten van deelnemers aan de Familie- en Gezinsklas voorgelegd, dus niet alleen bij klasgenoten met vergelijkbare kenmerken. Het voordeel hiervan is dat de gegevens van de controlegroep ook inzicht bieden in de kenmerken van leerlingen die voor de Gezins- en Familieklass zijn geselecteerd. Als eerste laten we daarom een vergelijking van vragenlijstgegevens van de eerste meting zien tussen de deelnemers aan de Familie- en Gezinsklas en de controlegroep.

Daarna werd matching uitgevoerd om te zorgen voor een zo vergelijkbaar mogelijke interventie- en controlegroep wat betreft gedrag en achtergrondkenmerken. Hiervoor is *coarsened exact matching* (CEM, Iacus, King & Porro, 2012²⁰) toegepast. Binnen deze matchingsmethode wordt – anders dan bij andere matchingsmethoden als Propensity Score Matching (PSM) – naar exacte overeenkomsten gezocht op een set van vooraf bepaalde combinaties van gegevens, hier de interventie (Familieklass of Gezinsklas), groep (4,5,6 of 7,8), sekse (jongen of meisje), thuistaal (niet (alleen) Nederlands of alleen Nederlands) en scores voor hyperactiviteit en emotionele problemen bij de eerste meting. Bij de laatste twee werden de scores voor de matching ingedeeld in twee groepen. Vervolgens zijn opbrengsten voor leerlingen vergeleken tussen de interventie- en controlegroep. Hierbij voerden we net als bij de voorgaande analyses multilevel analyses uit waarbij we de gegevens van de derde meting die plaatsvond na de interventie vergeleken met de gegevens die tijdens de eerste meting voorafgaand aan de interventie werden verzameld.

Alle beschrijvende analyses en multilevel analyses met vragenlijstgegevens zijn uitgevoerd met SPSS 29. De matching is uitgevoerd met R 4.4.1.

4.6 Overzicht dataverzameling kwalitatief en kwantitatief

Tabel 4.6 bevat een overzicht van de dataverzameling, de gebruikte instrumenten en de meetmomenten.

20 Iacus, S. M., King, G., & Porro, G. (2012). Causal Inference without Balance Checking: Coarsened Exact Matching. *Political Analysis*, 20(1), 1–24. <https://doi.org/10.1093/pan/mpr013>

Tabel 4.6 – Overzicht van doelen van de interventie, meetinstrumenten, respondenten en meetmomenten.

Doelen van de interventie	Type meetinstrument	Meetinstrumenten	Respondenten	Meetmomenten
Opbrengsten bij leerlingen				
Competentiebeleving leerlingen over gedrag en eigenwaarde	Vragenlijst	(schalen uit) CBSK	Leerlingen v/a 8 jaar	Experimentele groep: 1, 2, 3 Controlegroep: 1, 3
Gedrag en werkhouding leerlingen	Vragenlijst	(schalen uit) SDQ, COOL, pre-COOL	Leerlingen v/a 8 jaar Ouders Leerkrachten	Experimentele groep: 1, 2, 3 Controlegroep: 1, 3
Gedrag en werkhouding leerlingen	Interview	Zelf ontwikkelde leidraad	Ouders Leerkrachten	Experimentele groep: 3
Welbevinden van leerlingen	Vragenlijst	ORS	Leerlingen	Experimentele groep: 1, 2, 3 Controlegroep: 1, 3
Welbevinden van leerlingen in relatie tot leerkracht en klasgenoten	Vragenlijst	(schalen uit) COOL LLRV	Leerlingen (vanaf 8 jaar) Leerkracht	Experimentele groep: 1, 2, 3 Controlegroep: 1, 3
Schoolprestaties taal en rekenen	Toetsresultaten	LOVS	Leerlingen	Midden- en eind- toetsen. Twee toetsen vóór de interventie en één of twee toetsen daarna
Opbrengsten bij ouders				
Opvoedstress	Vragenlijst	NOSI-K	Ouders	Experimentele groep: 1, 2, 3
Ervaren opbrengsten voor het eigen kind	Interview	Zelf ontwikkelde leidraad	Ouders	Experimentele groep: 3
Opvoed-/oplossings-vaardigheden van ouders, ter ondersteuning van het kind bij het ontwikkelen van gedrag/werkhouding geschikt voor leren op school	Interview	Zelf ontwikkelde leidraad	Ouders	Experimentele groep: 3
Delen van ervaringen, leren van elkaar	Interview	Zelf ontwikkelde leidraad	Ouders	Experimentele groep: 3
Opbrengsten bij leerkrachten				
Ervaren opbrengsten voor leerlingen, en tbv zich eigen maken van opvoed- en begeleidingsvaardigheden die het kind ondersteunen	Interview	Zelf ontwikkelde leidraad	Leerkrachten	Experimentele groep: 3
Opbrengsten voor driehoek school-ouders-jeugdhulp				
Visie op bredere context: samenwerking tussen verschillende partijen, doelen, verwachtingen, beleid	Focusgroep	Zelf ontwikkelde leidraad	beleidsmakers gemeente en samenwerkingsverband/jeugdhulp, schoolmaatschappelijk werk en overige experts	Externe betrokkenen

5 Resultaten kwalitatieve dataverzameling

In dit hoofdstuk gaan we in op de resultaten van de kwalitatieve dataverzameling bij ouders en groepsleerkrachten over de gepercipieerde opbrengsten van de interventies. De resultaten vanuit de focusgroepen voor stakeholders rapporteren we apart in hoofdstuk 6.

Vanwege de leesbaarheid gebruiken we in dit hoofdstuk geen exacte aantallen, maar geven we steeds een omschrijving van de mate waarin bepaalde uitspraken zijn gedaan, in termen zoals 'alle ouders', 'de meeste groepsleerkrachten' etc. Voor die omschrijvingen van de uitkomsten hanteren we de getalsmatige richtlijn zoals weergegeven in Tabel 5.1 hieronder.

Tabel 5.1 – Aantallen behorend bij de omschrijvingen van de mate van voorkomen van een uitspraak

Omschrijving	Ouders			Onderwijsprofessionals		
	Totaal	Familieklas	Gezinsklas	Totaal	Familieklas	Gezinsklas
Alle	49	25	24	20	9	11
De meeste, over het algemeen, doorgaans	≥ 37	≥ 19	≥ 19	≥ 17	≥ 7	≥ 8
Ongeveer twee derde	27-36	15-18	15-18	12-16	6	7
Ongeveer de helft	21, 22, 23, 25, 26	10, 11, 13, 14	10, 11, 13, 14	8, 9, 11	4, 5	5, 6
De helft	24	12	12	10	-	-
Ongeveer een derde	11-20	6-9	6-9	5-7	3	4
Enkele, sommige	≤ 10	≤ 5	≤ 5	≤ 4	≤ 2	≤ 3

5.1 Beschrijving deelnemers interviews

Zoals aangegeven in hoofdstuk 4 is er gesproken met 50 ouders, 1 oma en 20 onderwijsprofessionals. Het gaat om 69 interviews waarvan 34 interviews over de Familieklas en 35 over de Gezinsklas. We geven een korte beschrijving van de achtergrondkenmerken van de ouders en groepsleerkrachten die we spraken over hun deelname aan de Familieklas en de Gezinsklas.

5.1.1 Geïnterviewden Familieklas

Er zijn 25 ouders (waarvan één ouderpaar) met een kind in de Familieklas geïnterviewd. Het merendeel van deze ouders heeft meerdere kinderen, waarvan één kind naar de Familieklas gaat. Twee ouders gaven wel aan dat een ouder kind ook al in een eerder jaar deel heeft genomen aan de Familieklas. De Familieklas is bedoeld voor kinderen vanaf groep 4 t/m groep 8. In Tabel 5.2 is weergegeven in welke groep de kinderen (van de geïnterviewde ouders) zitten die naar de Familieklas gaan. Ongeveer een derde van deze kinderen krijgt

naast deelname aan de Familieklas nog andere begeleiding, zoals logopedie, remedial teaching of ondersteuning van een psycholoog.

Ook zijn 9 groepsleerkrachten van kinderen die deelnemen aan de Familieklas geïnterviewd. Gemiddeld werken deze groepsleerkrachten 11 jaar (met een grote spreiding van 2 tot 19 jaar) in het onderwijs, waarvan gemiddeld 3,5 jaar op de school waar ze op het moment van het interview werkzaam zijn. De groepsleerkrachten geven les in groep 4 tot en met groep 8. Zij hebben 1 tot 3 leerlingen in hun groep die deelnemen aan de Familieklas. Op de meeste scholen die betrokken zijn bij het onderzoek wordt voor de eerste of tweede keer een Familieklas aangeboden. Een aantal groepsleerkrachten werkt pas een jaar op de huidige school. Zij zijn dan ook voor het eerst betrokken bij de Familieklas.

5.1.2 Geïnterviewden Gezinsklas

Er zijn 24 ouders (waarvan één ouderpaar) en 1 oma met een kind in de Gezinsklas geïnterviewd. De meeste ouders hebben meerdere kinderen, waarvan één kind aan de Gezinsklas deelneemt. Eén ouder heeft twee kinderen in de Gezinsklas. De Gezinsklas is bedoeld voor kinderen in groep 1 t/m groep 8. In Tabel 5.2 is weergegeven in welke groep de kinderen (van de geïnterviewde ouders) zitten die naar de Gezinsklas gaan. Ongeveer een derde van deze kinderen krijgt naast deelname aan de Gezinsklas nog andere begeleiding. Ook is er bij sommige kinderen onderzoek gedaan naar bijvoorbeeld hoogbegaafdheid, ADHD, ASS of dyslexie.

Daarnaast zijn er 11 onderwijsprofessionals geïnterviewd over de Gezinsklas, waarvan 6 groepsleerkrachten, 1 directeur en 4 intern begeleiders. Gemiddeld zijn zij 10 jaar (met een grote spreiding van 4 tot 40 jaar) werkzaam in het onderwijs, waarvan gemiddeld 6 jaar op de school waar ze op het moment van het interview werkzaam zijn. Op twee scholen wordt de Gezinsklas voor het eerst aangeboden, de andere scholen werken al één tot vier jaar met de Gezinsklas.

Tabel 5.2 – Groep en aantal leerlingen Familie- en Gezinsklas

Groep	Aantal leerlingen Familieklas	Aantal leerlingen Gezinsklas
1-2	-	6
3	-	4
4	8	4
5	8	3
6	5	1
7	3	3
8	1	4
Totaal	25	25

5.2 Aanmelding voor de Familie- en Gezinsklas

Zoals eerder aangegeven is de Familieklas bedoeld voor leerlingen uit groep 4 t/m 8 en de Gezinsklas voor leerlingen uit groep 1 t/m 8. Het gaat om leerlingen die een steuntje in de rug kunnen gebruiken, bijvoorbeeld op het gebied van werkhouding en sociaal-emotioneel functioneren. Er zijn zowel bij de Familie- als de Gezinsklas geen aanvullende criteria voor deelname opgesteld.

Groepsleerkrachten en intern begeleiders spelen een belangrijke rol bij het aandragen van leerlingen die profijt zouden kunnen hebben van de Familie- of Gezinsklas. Zij weten immers goed welke ondersteuning de leerlingen nodig hebben. Ouders mogen ook zelf aangeven dat zij interesse hebben in deelname met hun kind aan de Familie-/Gezinsklas.

Voordat de Familie-/Gezinsklas van start gaat, heeft een leerling die hieraan deelneemt samen met zijn of haar ouders en groepsleerkracht een intake- of kennismakingsgesprek met de begeleider van de Familie-/Gezinsklas, respectievelijk de Familieklassleerkracht en de Gezinsklasterapeut. Bij de Familieklas heet dit het ‘intakegesprek’ en bij de Gezinsklas heet dit het ‘kennismakingsgesprek’.

Omdat beide interventies dezelfde manier hanteren van informeren, uitnodigen en kennismaken, beschrijven we eerst voor beide interventies samen hoe het informeren over en uitnodigen voor deelname aan de Familie- en Gezinsklas verloopt en hoe dit door ouders wordt ervaren. Vervolgens presenteren we per interventie de uitkomsten van de interviews met betrekking tot de redenen voor aanmelding, omdat deze per interventie enigszins verschillend zijn. Tot slot beschrijven we de verwachtingen die ouders hadden voorafgaand aan hun deelname voor de Familie- en Gezinsklas gezamenlijk.

5.2.1 Informeren en uitnodigen voor de Familie-/Gezinsklas

Voor beide interventies geldt dat op de meeste scholen de intern begeleider met de groepsleerkracht bespreekt welke leerlingen in aanmerking komen voor de Familie-/Gezinsklas. Vervolgens neemt de intern begeleider of de groepsleerkracht contact op met de ouders van de leerling om uit te leggen wat de interventie voor hun kind kan betekenen en om na te gaan of zij openstaan voor deelname.

Voor de *Familieklas* is op de meeste scholen een informatiefolder verspreid onder ouders. In de interviews geeft ongeveer de helft van de ouders aan dat zij door de combinatie van de informatie in de folder en de extra toelichting van de intern begeleider of groepsleerkracht vóór deelname voldoende wisten wat de Familieklas inhield. Voor twee scholen was de informatievoorziening over de Familieklas voor de ouders vooraf onvoldoende.

“Het ging vrij vlot en het startte al vrij snel. Het enige wat ik wist was de manier van benaderen, dat het gaat om een positieve benadering. Dat je de dingen die wel goed gaan benadrukt.” (ouder, Familieklas)

Ook hebben enkele ouders een taalbarrière ervaren waardoor er verwarring over het doel van de Familieklas ontstond.

“De eerste keer was ik met de andere vrouwen, ook uit het buitenland en we spreken niet goed Nederlands. Toen konden we niet goed begrijpen wat de Familieklas betekent. Bij onze cultuur betekent de Familieklas dat je kind een probleem heeft met gedrag bijvoorbeeld. We begrepen niet wat de Familieklas is. Nu we zijn begonnen is het wel duidelijk.” (ouder, Familieklas)

Voor de *Gezinsklas* is op een aantal scholen een oproep in de nieuwsbrief geplaatst zodat ouders zichzelf met hun kind kunnen aanmelden om deel te nemen. Vervolgens gaan de groepsleerkrachten met ouders in gesprek als zij denken dat deelname aan de Gezinsklas zinvol is voor een leerling. In de interviews geeft ongeveer een derde van de ouders aan dat ze in eerste instantie niet goed wisten wat de interventie inhield op basis van deze nieuwsbrief. Vervolgens hebben ze duidelijke uitleg gekregen van school en van de

Gezinsklasbegeleiders waardoor ze over het algemeen tevreden zijn over de informatievoorziening.

“Via school zijn we erover geïnformeerd middels een informatiebrief die we via het ouderportaal hebben gekregen. Daarna heeft de juf mij benaderd met de vraag of dat niet iets voor ons zou kunnen zijn. Het concept zelf sprak mij al heel erg aan. Dan is het afwachten of het je ook iets gaat brengen.” (ouder, Gezinsklas)

Voor beide interventies geldt dat sommige ouders zelf ook informatie inwinnen bij andere ouders die eerder met hun kind hebben deelgenomen aan de Familie-/Gezinsklas.

“De teamleider heeft aangegeven dat de Familieklas eraan kwam en dat het iets voor mijn kind kon zijn. We hebben haar een paar keer gesproken, dus toen heeft ze mij geadviseerd. En ik hoorde vorig jaar ook dat vriendjes van mijn kind hadden deelgenomen, een stuk of vier. Dus ik heb die ouders ook gevraagd of ze iets konden vertellen over wat de Familieklas precies inhield. Zij waren er wel positief over.” (ouder, Familieklas)

De reactie van ouders op het voorstel hun kind deel te laten nemen aan de Familie- of Gezinsklas is wisselend. Uit de interviews met ouders blijkt dat sommigen van hen zich in eerste instantie overvallen voelen door het voorstel hun kind aan te melden voor deze interventie. Sommige ouders vragen zich af of deelname een voorbode is van een verwijzing naar gespecialiseerd onderwijs. Na meer uitleg over de ondersteuningsbehoefte van hun kind en wat de Familie-/Gezinsklas voor hen kan betekenen, willen de meeste ouders het wel proberen.

“In de folder staat iets over gedragsproblemen, dat is een woord waar ouders over kunnen vallen, het is beladen en klinkt alsof er iets mis is met hun kind. Ik moet dat wel altijd weer even verkopen.” (groepsleerkracht, Familieklas)

“Het overviel me wel een beetje, ik moest er eerst even over nadenken want ze kwam er eind van het schooljaar mee. Na een fijn gesprek met de Gezinsklasbegeleider heb ik besloten om het wel te doen.” (ouder, Gezinsklas)

Volgens ongeveer twee derde van de ouders was hun kind direct bereid om deel te nemen aan de Familie-/Gezinsklas. Enkele kinderen waren volgens hun ouders in eerste instantie minder enthousiast. Ze schaamden zich of waren bang dat ze extra opdrachten zouden moeten maken.

“Ik zei gewoon dat ik hem op deze manier kon helpen en hij vond het hartstikke leuk.” (ouder, Familieklas)

5.2.2 Bereik

Voor beide interventies geldt dat de meeste onderwijsprofessionals aangeven dat vrijwel alle ouders die zij uitnodigen om deel te nemen, dat ook doen. Thuistaal en opleidingsniveau van ouders lijken geen rol te spelen in de uiteindelijke keuze om wel of niet deel te nemen.

Vrijwel alle ouders kiezen voor deelname

Voor de Familieklas geven de onderwijsprofessionals aan dat zij via de informatiebrief over de Familieklas, gecombineerd met een persoonlijke uitnodiging door de ib'er of leerkracht alle leerlingen en ouders bereiken voor wie de Familieklas iets kan betekenen. Vrijwel alle

ouders (en leerlingen) nemen vervolgens ook deel. Voor enkele scholen is het nog moeilijk om een inschatting te geven van het bereik omdat zij voor het eerst een Familieklas hebben aangeboden.

Ook voor de *Gezinsklas* geven de onderwijsprofessionals aan dat zij via het informeren en persoonlijk uitnodigen die ouders bereiken van wie het kind baat kan hebben bij deelname, en dat de meeste ouders ervoor kiezen om mee te doen. Volgens groepsleerkrachten/onderwijsprofessionals worden met name ouders bereikt die de ondersteuningsbehoefte bij hun kind herkennen en erkennen.

Enkele ouders doen niet mee

Ouders die niet meedoen, geven daarvoor als reden dat het voor hen niet haalbaar is om zichzelf vrij te maken voor de Familie/Gezinsklas-ochtenden omdat zij nog jonge kinderen thuis hebben en/of vanwege hun werk. Deelname aan de Gezinsklas is een grote tijdsinvestering en niet alle ouders kunnen dit regelen met hun werk of andere kinderen.

“Ouders die we niet bereiken, zijn vaak de ouders die het lastig vinden om een oppas te organiseren voor hun andere kind of die zelf werken. Het zijn voornamelijk gezinnen die het zelf moeilijk vinden om het organisatorisch voor elkaar te krijgen” (Intern begeleider, Gezinsklas).

Enkele onderwijsprofessionals geven daarnaast aan dat er een kleine groep ouders is die niet bereikt wordt omdat zij de aanmeldredenen bij hun kind niet herkennen.

“We bereiken vooral de ouders die het probleem herkennen, ook thuis. Dan geeft het ze ook een gevoel van erkenning. Ouders die we als school sowieso niet goed kunnen bereiken of ouders die het probleem thuis niet herkennen, bereiken we vaak niet” (Intern begeleider, Gezinsklas).

5.2.3 Redenen voor aanmelding Familieklas

Uit de interviews blijkt dat er een aantal verschillende redenen kunnen zijn voor aanmelding voor de Familieklas. Het gaat wel steeds om gedrag dat belemmerend is voor het leren en het welbevinden van het kind op school en thuis.

Aanmelding Familieklas vanwege ondersteuningsbehoefte op het gebied van:

- werkhouding (concentreren)
- gedrag (externaliserend)
- sociaal-emotionele ontwikkeling (stil, verlegen, onzeker, faalangstig)

De door ouders meest genoemde reden voor aanmelding voor de Familieklas is dat hun kind moeite heeft om zich te concentreren. Dit heeft negatieve gevolgen voor de *werkhouding*. Er zijn leerlingen die tijdens de instructie van de juf of meester niet goed luisteren doordat zij zitten te dagdromen. Sommige leerlingen zijn snel afgeleid door iets wat een klasgenoot doet of zegt. Ook wordt benoemd dat leerlingen beweeglijk zijn en niet lang stil kunnen zitten. Dit resulteert vaak in het niet op tijd afronden van taken. Het kan ook voorkomen dat leerlingen stoppen met hun eigen werk op het moment dat zij vastlopen in een bepaalde opdracht.

“Tijdens het werken wacht ze bij een moeilijke som op de juf en dan raakt ze afgeleid.” (ouder, Familieklas)

“Zijn concentratie is niet zo lang. Hij wil altijd dingen doen die hij leuk vindt, zoals het spelen van computergames.” (ouder, Familieklass)

“Bijvoorbeeld bij het lezen van een boekje, vijftien minuten lang achter elkaar. Dan zegt hij zo van: Ik moet eerst naar de wc, en ik moet dat nog doen.” (ouder, Familieklass)

Volgens enkele ouders en ongeveer een derde van de groepsleerkrachten is de reden voor aanmelding dat de leerling ondersteuning nodig heeft op het gebied van (externaliserend) *gedrag*. Dit uit zich met name in de klas doordat een leerling bijvoorbeeld heftig reageert wanneer hij of zij wordt aangesproken op *gedrag*, woedeaanvallen heeft of voor de leeftijd kinderlijk *gedrag* vertoont.

“Dan gaat hij met zijn hoofd op de tafel liggen en jengelen de les door. Jengelen bedoel ik niet beledigend, maar het is echt hinderlijk voor de klas. Het zit in de stem en houding.”

(groepsleerkracht, Familieklass)

*“Een mix van *gedrag* en werkhouding. Het schoolwerk is niet leuk en uitdagend genoeg voor hem en hij voelt zich niet lekker waardoor hij dat soms agressief kan uiten” (ouder, Familieklass)*

*“Hij is heel speels en hij heeft acting-out *gedrag*, wel op een positieve manier. Continu loopt hij buiten het begaanbare pad. Hij vraagt dus heel veel aandacht.” (groepsleerkracht, Familieklass)*

Een andere aanmeldreden voor de Familieklass is volgens ongeveer een derde van de ouders dat hun kind in *sociaal-emotioneel* opzicht niet goed mee kan komen met andere leerlingen in de klas. Deze leerlingen zijn volgens hun ouders stil en verlegen en zij durven niet goed voor zichzelf op te komen. Hier speelt bij sommige leerlingen mee dat zij de Nederlandse taal niet goed spreken waardoor contact met andere kinderen minder makkelijk verloopt. Tot slot spelen ook faalangst en onzekerheid soms een rol. Sommige leerlingen zijn volgens hun ouders bang om fouten te maken. Een combinatie van dergelijke redenen komt regelmatig voor.

“Hij wil iets bewijzen. En als hij faalt, dan is de hele dag al gefaald. Hij zei gister nog ‘ik blijf zeker zitten’. Hij is gewoon onzeker. Dat verschilt per juf. Bij de ene juf is hij onzekerder dan bij de andere juf.” (ouder, Familieklass)

“Ze is heel stil en vraagt weinig in de klas. Ze durft niets te vragen en voor haarzelf op te komen.” (ouder, Familieklass)

Een andere ouder geeft aan dat er sprake was van een conflict op school tussen een aantal leerlingen. Dit vormde de aanleiding voor de groepsleerkracht om één van de leerlingen deel te laten nemen aan de Familieklass.

Opvallend is dat voor enkele ouders de reden voor aanmelding voor de Familieklass onduidelijk is. Deze ouders geven aan dat de aanmelding zeer snel is verlopen, waarbij de aanleiding onduidelijk bleef voor de ouder.

“Want het ging redelijk snel met de kaartjes die de juf had liggen. Wie ben jij, wat past bij jou, en toen zei ze eigenlijk heel snel: ‘Nou misschien is de Familieklass wel wat voor jou?’” (ouder, Familieklass)

De genoemde problemen (werkhouding, *gedrag*, sociaal-emotionele ontwikkeling) werken volgens de meeste ouders en groepsleerkrachten op verschillende vlakken belemmerend voor de leerlingen en soms ook voor medeleerlingen. Allereerst belemmeren ze volgens

ongeveer de helft van de ouders en groepsleerkrachten het leren van het kind. Dit komt doordat leerlingen bijvoorbeeld hun schoolwerk afraffelen, geen hulp durven te vragen of met iets anders bezig zijn dan wat de bedoeling is. Hierdoor krijgen ze hun werk niet af en/of maken ze veel slordigheidsfoutjes. Ook belemmeren de problemen volgens enkele ouders en groepsleerkrachten het welbevinden op school en soms ook thuis. Leerlingen raken bijvoorbeeld gefrustreerd als schoolwerk niet lukt, hebben veel behoefte aan structuur, maken hun huiswerk niet of zijn brutaal.

“Als het hem met leren niet lukt, dan wordt hij wel boos. Dan gaat hij zich verstoppen of wordt hij kwaad. Na de boosheid heb je het erover en dan wordt hij verdrietig. Dan beseft hij dus dat het niet lukt.” (ouder, Familieklas)

“Voornamelijk als je dingen zegt die ze moet doen die ze niet leuk vindt, dan kan ze daar nogal heftig en boos op reageren. Dus dat je in de strijd raakt met haar. Dat is niet altijd even makkelijk. Dat probeer ik ook wel met haar te bespreken, maar ze geeft dan ook aan: ‘Ja, dat weet ik wel, ik ga het ook doen nu.’ Maar goed, een half uur later vervalst ze weer in hetzelfde, want dat zit er een klein beetje in.” (ouder, Familieklas)

5.2.4 Redenen voor aanmelding Gezinsklas

Ook bij de Gezinsklas zijn de redenen voor aanmelding divers en is er sprake van belemmeringen voor het kind in het functioneren op school en thuis. Vaak speelt bij aanmelding een combinatie van verschillende redenen.

Aanmelding Gezinsklas vanwege ondersteuningsbehoefte op het gebied van:

- gedrag (externaliserend)
- werkhouding (concentreren)
- sociaal-emotionele ontwikkeling (emotieregulatie, onzeker, faalangstig, sociale vaardigheden)

De helft van de ouders noemt een ondersteuningsbehoefte op het gebied van (externaliserend) *gedrag* als reden voor aanmelding voor de Gezinsklas. Dit uit zich op verschillende manieren, bijvoorbeeld door niet meedoen in de klas en met de rug naar de groepsleerkracht toe zitten, geen keuzes kunnen maken of zich niet aan regels houden. Het gedrag kan zowel op school als thuis voorkomen.

“Ze vindt het ook moeilijk om zich te houden aan de regels in de klas. Ze besluit vaak zelfstandig om naar de wc te gaan, zonder dit te vragen aan de meester.” (ouder, Gezinsklas)

Daarnaast geeft ongeveer de helft van de ouders aan dat hun kind moeite heeft om zich te *concentreren* en (onder andere) daarom is aangemeld voor de Gezinsklas. Deze leerlingen hebben moeite om hun aandacht erbij te houden in de klas, zijn snel afgeleid en zitten vaak te dagdromen. Dit uit zich voornamelijk op school.

“Hij had wat moeite om zich te concentreren tijdens het schoolwerk. Hij is heel snel afgeleid, zit vaak te dromen en dat kregen we ook terug van de lerares.” (ouder, Gezinsklas)

Volgens ongeveer een derde van de ouders is een aanmeldreden voor de Gezinsklas dat hun kind moeite heeft met het *reguleren van emoties*. Hierbij kan het gaan om het moeite hebben met het uiten van emoties of het hebben van een uitbarsting. Dit kan zowel thuis als op school voorkomen.

“Hij kon heel boos worden. Dat ging dan gelijk van nul naar heftig eigenlijk. Aan kleren trekken, schreeuwen, zichzelf slaan, of aan zijn haren trekken, spullen gooien... Het was meteen helemaal los zeg maar. Thuis en in de klas.” (ouder, Gezinsklas)

Eveneens ongeveer een derde van de ouders geeft aan dat een behoefte aan het versterken van *sociale vaardigheden* reden is voor aanmelding voor de Gezinsklas. Ouders geven aan dat hun kind moeite heeft om met andere kinderen te spelen of zich vooral richt op gamen in plaats op mensen om zich heen.

“Op sociaal gebied vindt hij het lastig om bij andere kinderen te spelen, maar ze mogen wel altijd bij hem komen spelen. Hij heeft een vast vriendje, het buurjongetje. Ik heb weleens voorgesteld om dan even mee te gaan met spelen, om daar even te zitten, maar daar moet hij dan over nadenken.” (ouder, Gezinsklas)

Andere redenen die een enkele keer werden genoemd, zijn: het opbouwen van zelfvertrouwen, faalangst en hoogbegaafdheid.

“Als hij keuze had dan koos hij altijd voor hetgeen wat hij al kon, het veilige gedeelte. Hij vindt het erg spannend, wil het graag goed doen en dat lukt dan niet. Hij wil alles foutloos doen, hij legt de lat hoog.” (ouder, Gezinsklas)

De genoemde aanmeldredenen belemmeren volgens de meeste ouders het welbevinden van hun kind op school. Ouders geven aan dat hun kind minder enthousiast of zelfs verdrietig is en minder zin heeft om naar school te gaan.

“Hij kreeg minder zin in school. We kenden hem niet meer als de enthousiaste jongen die hij was.” (ouder, Gezinsklas)

Ongeveer twee derde van de ouders geeft daarnaast aan dat de aanmeldredenen een belemmering voor het leren van hun kind vormen. Ouders geven bijvoorbeeld aan dat de cijfers van hun kind omlaag zijn gegaan of dat hun kind is blijven zitten. Tot slot is de aanmeldreden volgens ongeveer de helft van de ouders óók een belemmering voor het functioneren thuis. Dit uit zich bijvoorbeeld door slecht luisteren, woede-uitbarstingen thuis of minder de verbinding binnen het gezin opzoeken.

“Ja, hij zocht ook minder de verbinding met ons. Was wat in zichzelf gekeerd en boos.” (ouder, Gezinsklas)

Alle geïnterviewde ouders wisten wat de reden voor aanmelding van hun kind voor de Gezinsklas was.

5.2.5 Verwachtingen ouders van deelname aan de Familie- /Gezinsklas

Ouders van zowel de Familie- als de Gezinsklas vonden het lastig om van tevoren in te schatten wat deelname aan de interventie zou opleveren. Ongeveer twee derde van hen geeft aan dat zij voorafgaand aan deelname geen duidelijke verwachtingen hadden van de mogelijke opbrengst van deelname aan de interventie. Verwachtingen die enkele ouders wel noemen zijn dat de prestaties van hun kind er mogelijk op vooruit zouden gaan en dat zij zelf meer inzicht zouden krijgen in de werkwijze van de school en het gedrag van hun kind op school.

“Ik vond het heel lastig van tevoren in te schatten wat het zou doen. In het begin ging het ook best wel met wat struggles. Dan merkte je ook hoe hij in de klas is met leren en dan moet je daar als ouder zijnde een weg in vinden.” (ouder, Familieklas)

“Ik had eigenlijk geen verwachtingen, ik ging er blanco in.” (ouder, Gezinsklas)

Sommige ouders waren vooraf sceptisch over de opbrengsten van de Gezinsklas, met name wanneer de Gezinsklas voor het eerst werd aangeboden op school en zij dus nog geen andere ouders met ervaring konden spreken. Bij de Familieklas is dit niet naar voren gebracht.

5.3 Doelen van deelname

Elke leerling die deelneemt aan de Familie-/Gezinsklas heeft een *persoonlijke doelenkaart*. Hierop staan twee, positief geformuleerde, persoonlijke doelen. Als een doel is gehaald, kiest een leerling één of twee extra doelen. Als een doel niet werkt, wordt een vervangend doel gekozen. De meeste kinderen werken gedurende het traject aan drie doelen, voor sommigen zijn dat er vier of vijf.

Zowel voor de Familie- als de Gezinsklas worden de doelen opgesteld in overleg met het kind, de ouder en de Familieklasleerkracht of Gezinsklasbegeleider. Op alle scholen is de groepsleerkracht van de leerling ook betrokken bij het opstellen van de doelen.

Op de ochtend dat de Familie-/Gezinsklas plaatsvindt, vullen ouders de behaalde scores op de doelen in. De doelenkaart gaat ook mee naar de eigen groep en soms ook mee naar huis. Het is de bedoeling dat de groepsleerkracht de leerlingen gedurende de rest van de week ook op hun persoonlijke doelen beoordeelt. Als een of meer doelen behaald zijn, is het mogelijk om een nieuw doel op te stellen.

5.3.1 Voorbeelden van persoonlijke doelen Familie-/Gezinsklas

Aangezien er wat betreft het werken met persoonlijke doelen weinig verschil is tussen de Familie- en Gezinsklas, bespreken we de resultaten voor beide interventies gezamenlijk. In Tabel 5.3 staan voor elke interventie acht voorbeelden van doelen die tijdens de interviews met ouders naar voren zijn gekomen.

Tabel 5.3 – Voorbeelden van persoonlijke doelen op de doelenkaarten

Familieklas	Gezinsklas
<ul style="list-style-type: none"> - ik ga maximaal één keer per les van mijn plek af - ik kan 10-15 minuten geconcentreerd werken - als ik merk dat het te druk om mij heen is, dan zet ik mijn koptelefoon op - ik vraag om hulp als dat nodig is - ik luister naar de juf en ik begin direct aan mijn werk als de juf dat zegt - als ik boos ben ga ik snel afkoelen en daarna weer door - als ik iets moeilijk, saai of niet leuk vind ga ik het toch proberen - ik gebruik een strategie bij rekenen 	<ul style="list-style-type: none"> - ik blijf op mijn stoel zitten - ik blijf vijf minuten met mijn werk bezig - ik speel met mijn klasgenoten - ik doe mee in nieuwe situaties - ik vraag eerder hulp aan de juf - ik werk stil aan mijn schoolwerk - ik kan zelf mijn jas aantrekken en dicht maken - ik luister naar de uitleg van de meester

Uit de interviews komt naar voren dat het vaststellen van de persoonlijke ontwikkeldoelen inderdaad gebeurt in gezamenlijk overleg tussen leerling, ouders, groepsleerkracht en

Familieklasleerkracht/ Gezinsklasbegeleider. Dat is volgens de beoogde werkwijze. Bij beide interventies worden er ook vaak doelen toegevoegd gedurende de deelname. Bij de Familieklas gebeurt dit voornamelijk bij de tussenevaluatie, bij de Gezinsklas gebeurt dit ook tussendoor. Ook blijkt dat doelen in de Gezinsklas gedurende deelname vaak nog worden aangescherpt. Dit komt doordat de leerling in eerste instantie de doelen zelf opstelt, maar de groepsleerkracht bijvoorbeeld van mening is dat het doel net anders geformuleerd moet worden. In hoeverre dit ook gebeurt bij de Familieklas komt niet naar voren uit de interviews.

“Het begon met aan kinderen vragen: 'Heb jij iets waar je aan wilt werken?'. Maar vervolgens ook de vraag naar mij: 'Herken je dat?' Of: 'Is er iets wat jij wilt aandragen?' Dus zeker ook in samenspraak.” (groepsleerkracht, Familieklas)

“Dat proberen we in overleg te doen met het kind zelf, om het kind ook bewust te maken van zijn doelen. Niet elk kind is zich daar heel bewust van. Ik overleg zelf dan veel met de Gezinsklasbegeleider. Soms komt een kind terug en dan hebben ze doelen opgesteld waarvan ik denk ja, dit is niet iets waar je aan moet werken. Dus dan gaan we wel in gesprek om het de goede kant op te sturen.” (groepsleerkracht, Gezinsklas)

5.4 Rol van de groepsleerkracht

Voor beide interventies geldt dat de groepsleerkracht aanwezig is bij het intake- of kennismakingsgesprek. Bij de Familieklas is de groepsleerkracht ook aanwezig bij de gesprekken tijdens de tussenevaluatie en de eindevaluatie. Bij de Gezinsklas vult de groepsleerkracht voorafgaand aan de tussenevaluatie een korte vragenlijst in over hoe het gaat met de leerling.

De groepsleerkracht scoort gedurende de weken dat de Familie-/Gezinsklas plaatsvindt de leerling op de doelen in de reguliere klas. Bij de Familieklas gaat dat in totaal om zes scoremomenten op een dag en bij de Gezinsklas om twee scoremomenten (eerder waren dat er drie). De groepsleerkracht noteert de scores op de doelenkaart van de leerling.

Bij de Gezinsklas is een aanvullende afspraak dat er bij iedere bijeenkomst een deel van de ochtend één van de groepsleerkrachten van de deelnemende kinderen, of de intern begeleider of de directeur meedoet in de Gezinsklas.

Omdat de rol van de groepsleerkracht bij de Familie- en Gezinsklas enigszins verschillend is, beschrijven we hieronder per interventie hoe de groepsleerkrachten hun rol ervaren.

5.4.1 Rol groepsleerkracht bij Familieklas

Uit de interviews blijkt dat de rol van de groepsleerkracht bij de Familieklas meerledig is.

De groepsleerkracht bij de Familieklas:

- is aanwezig bij intakegesprek en betrokken bij opstellen van doelen
- scoort zes keer per dag doelen gedurende deelname leerling
- is aanwezig bij tussenevaluatie met leerling, ouders en Familieklasleerkracht
- bespreekt regelmatig de (voortgang op) doelen met ouders en Familieklasleerkracht

De groepsleerkracht is aanwezig bij het intakegesprek en betrokken bij het opstellen van de doelen van de deelnemende leerling. Vervolgens scoort de groepsleerkracht op ongeveer zes momenten per dag gedurende de gehele week de doelen van de leerling in de klas tijdens de reguliere lessen.

“Ik scoor zo vaak mogelijk. Er staan zes momenten op het formulier. Ik schrijf erboven om welke les het gaat.” (groepsleerkracht, Familieklas)

“Het is gewoon een cijfer geven en af en toe wat opmerkingen opschrijven. Na de vakantie schrijf ik bijvoorbeeld op dat de concentratie wat is afgezakt en dat ze moeite heeft om het werk af te krijgen, dus dan schrijf ik even een kleine opmerking erbij.” (groepsleerkracht, Familieklas)

“Ik heb de doelenkaart gescoord en daar hadden we dan een gesprekje met de leerling over. Ik vertelde waarom ik hem op een bepaalde manier gescoord had en waar ‘m dat dan in zat. En dat werkte heel fijn, want dan weet je samen waar het over gaat.” (groepsleerkracht, Familieklas)

Ongeveer de helft van de groepsleerkrachten vindt het scoren van de doelen veel werk, zeker wanneer meerdere leerlingen uit hun klas deelnemen aan de Familieklas. Eén groepsleerkracht geeft bijvoorbeeld aan dat ze het lastig vindt om te bepalen welke score ze moet geven. Andere groepsleerkrachten vinden dat er te veel meetmomenten op een dag zijn.

“Zes momenten per leerling per dag, dus achttien keer. En in het begin was het nog maar twee doelen – tot ze naar de drie of naar de vier doelen gingen. Toen werd het helemaal een gekkenhuis! Vrij pittig.” (groepsleerkracht, Familieklas).

“Ik vond het wel intensief. Door de waan van de dag vergeet je het ook gewoon. Het is namelijk nog geen gewoonte, zit nog niet in mijn systeem. De leerling zelf kwam er ook niet echt mee. Er was wel afgesproken dat ze in de pauzes bij mij langs zou komen, maar vaak dacht zij of ik er niet aan. Ik heb het wel zo veel mogelijk geprobeerd in te vullen. Soms met terugwerkende kracht.” (groepsleerkracht, Familieklas)

De andere helft van de groepsleerkrachten vindt het wel werkbaar om te werken met de doelenkaarten in de eigen klas, mits de map met doelenkaarten aanwezig is in de klas. In enkele gevallen vergeten leerlingen de map weer mee naar school te nemen.

“De map ligt gewoon op de instructietafel voor mij en meteen na de instructie schrijf ik op hoe ze heeft opgelet en het controleren of ze het werk af heeft, is natuurlijk ook heel makkelijk zichtbaar, dus dat is heel fijn. In het begin had ik wel last dat die map er niet lag, omdat die weer thuis lag. Maar nu hou ik ‘m gewoon op school.” (groepsleerkracht, Familieklas)

“Het is niet veel werk. Het is gewoon een cijfer geven en af en toe wat opmerkingen opschrijven.” (groepsleerkracht, Familieklas)

“Je moet er even bewust op letten dat je het moet doen, maar het is geen grote belasting.” (groepsleerkracht, Familieklas)

Ook heeft de groepsleerkracht een coachende rol en houdt de doelen van de leerling actief in de klas.

“Ik zeg dan: ‘Weet je nog wat we hebben afgesproken?’ Maar ook soms een compliment geven: Ik zie dat het goed gaat. Ik zie dat je vandaag op de Familieklas zoveel viertjes hebt gescoord.” (groepsleerkracht, Familieklas).

Daarnaast houdt de groepsleerkracht gedurende de twaalf weken contact met de ouders van de leerling die aan de Familieklas deelneemt, bijvoorbeeld door te vragen hoe de Familieklas die dag verliep.

“Dan vraag ik soms: ‘Hoe was het vandaag voor jullie?’ Dus niet alleen aan de kinderen, maar ook aan de ouders vraag ik hoe zij het ervaren. Daardoor kreeg ik weleens insiders van: ‘Hier loop ik tegenaan’. Daar probeer ik ook tips in te geven.” (groepsleerkracht, Familieklass)

Enkele groepsleerkrachten geven specifiek aan dat zij de tussenevaluatie met de leerling, de ouders en de Familieklassleerkracht als waardevol ervaren. Het geeft de mogelijkheid om inzichten vanuit verschillende perspectieven te delen, de ontwikkeling op de doelen te bespreken en doelen eventueel te herzien.

“Ik vond de tussenevaluatie van de Familieklass heel waardevol. Dat was met de Familieklassleerkracht, het kind, de ouders en de juf en dat ging over de doelen bijschaven of niet, een doel erbij of niet. Dan heb je als leerkracht ook echt even je zegje, want in de grote klas is het weer anders en dat zie je als leerkracht.” (groepsleerkracht, Familieklass)

Tussendoor heeft de groepsleerkracht ook regelmatig contact met de Familieklassleerkracht over de ontwikkeling van de deelnemende leerling. Enkele groepsleerkrachten geven aan korte lijntjes te hebben met de Familieklassleerkracht, doordat dit ook een groepsleerkracht op school is.

“Als er tussendoor iets besproken moest worden met de Familieklassleerkracht, dan kon dat. Als wij of zij bijvoorbeeld iets wilden delen over een Familieklass-leerling, daar was altijd ruimte voor, bijvoorbeeld als we dingen zagen, vroegen we of de Familieklassleerkracht dat ook mee kon nemen in de Familieklass.” (groepsleerkracht, Familieklass)

Enkele groepsleerkrachten geven aan dat zij weinig zicht hebben op wat er in de Familieklass gebeurt en dat er weinig ruimte is om een kijkje te nemen in de Familieklass. Zij vinden dat jammer.

“Je hoort vanuit de leerling hoe de dag is gegaan maar hoe de dag er zelf uitziet ... daar hoor ik niet zoveel over. Dat kan ook mijn fout zijn dat ik daarnaar moet vragen maar ik ben er nieuwsgierig naar: zegt moeder alles voor of maakt ze zelf de opgaven? Ik zou weleens om het hoekje willen kijken. Ik ben er nooit geweest namelijk dus ik zie niet wat ze daar doen.” (groepsleerkracht, Familieklass)

“Ik ben ook weleens nieuwsgierig naar hoe het daar gaat. Het is niet dat ik zomaar even de klas verlaat en boven ga koekeloeren – dat kan helemaal niet.” (groepsleerkracht, Familieklass)

5.4.2 Rol groepsleerkracht bij Gezinsklass

Ook bij de Gezinsklass vervult de eigen groepsleerkracht van het deelnemende kind meerdere rollen.

De groepsleerkracht bij de Gezinsklass:

- is aanwezig bij kennismakingsgesprek en betrokken bij opstellen van doelen
- is één à twee keer aanwezig tijdens de Gezinsklass
- scoort drie keer per dag doelen gedurende deelname leerling
- vult vragenlijst in voorafgaand aan tussenevaluatie
- bespreekt regelmatig de (voortgang op) doelen met de Gezinsklassbegeleider

Ongeveer twee derde van de onderwijsprofessionals geeft aan dat de groepsleerkracht één of twee keer aanwezig is tijdens de Gezinsklas. Daarnaast bespreekt de groepsleerkracht regelmatig de doelen van de leerling en de voortgang op de doelen met de Gezinsklasbegeleider.

Groepsleerkrachten ervaren hun rol bij de Gezinsklas verschillend. Zij vinden het van meerwaarde om een keer mee te draaien met de Gezinsklas maar vervanging vinden voor de eigen groep leerlingen is vaak lastig.

“Ik vond het heel leuk om bij de Gezinsklas te zijn. Ook omdat ouders met hun kind samenwerken, om te zien hoe die relatie is. Maar ook gewoon dat je participeert in het gesprek en iets kan uitleggen over bijvoorbeeld het rekenen. Je kan inzicht geven in leerlijnen of waarom we dingen doen. Dat vond ik echt wel een meerwaarde.” (groepsleerkracht, Gezinsklas)

Het werken met de doelenkaarten in de reguliere lessen is volgens ongeveer de helft van de onderwijsprofessionals voor groepsleerkrachten lastig omdat het op meerdere momenten om specifieke aandacht voor één kind vraagt. Ongeveer een derde van de ouders geeft ook aan dat meestal niet alle stickers geplakt waren, omdat de groepsleerkracht er geen tijd voor had.

“Er wordt van de leerkracht gevraagd om drie keer per dag de twee doelen al dan niet te belonen met een sticker. Dat vraagt best veel van de leerkracht en lukt ook niet altijd. Voor het ene doel is het makkelijker om te zien of het behaald is dan voor het andere doel. Het is bijvoorbeeld minder zichtbaar of een kind last had van faalangst die dag. Hoe concreter het doel, hoe makkelijker het is om eraan te werken en het te behalen.” (intern begeleider, Gezinsklas)

“Je merkt toch dat als je een kort doel hebt en je gaat er elke dag naar kijken hoe het is gegaan, dat het goed werkt. Aan de andere kant doe ik daar nu niks mee omdat ik niet denk dat het realistisch is om met een hele groep kinderen drie keer per dag te kijken of iemand een sticker heeft verdiend.” (groepsleerkracht, Gezinsklas)

Ongeveer de helft van de groepsleerkrachten geeft aan dat het werken met de doelenkaarten in de reguliere lessen weliswaar tijdsintensief is, maar ook wel haalbaar. Om het scoren vol te houden helpt het volgens hen goed wanneer groepsleerkrachten het effect ervan zien.

5.5 Samenwerking tussen ouders en begeleiders van de Familie- en Gezinsklas

De Familieklas wordt begeleid door de Familieklasleerkracht. Dit is een groepsleerkracht van de school waar de interventie plaatsvindt en die voor deze rol is aangewezen en opgeleid. Daarnaast is er een ouderbegeleider die de deelnemende ouders in de oudergroep begeleidt. De Gezinsklas wordt begeleid door een Gezinsklasterapeut, die tevens de oudergroep begeleidt. In de Familie-/Gezinsklas coachen de Familieklasleerkracht en de Gezinsklasterapeut ouders zodat zij de ondersteunende rol voor hun kind op een positieve manier, zelfstandig kunnen vervullen. In de interviews hebben we aan ouders gevraagd hoe zij de samenwerking met de Familieklasleerkracht of Gezinsklasterapeut hebben ervaren. We beschrijven deze ervaringen voor elke interventie apart.

5.5.1 Samenwerking met de Familieklasleerkracht

De samenwerking met de Familieklasleerkracht wordt door de meeste ouders als (zeer) positief ervaren. Ouders leggen dit uit met verschillende voorbeelden. Zo creëert de Familieklasleerkracht een goede en fijne werksfeer, onder andere door enthousiasme uit te stralen. Andere ouders geven aan dat de Familieklasleerkracht een vertrouwd gezicht is voor de ouders en leerlingen, een positieve benadering naar de leerlingen toe heeft en zich goed kan verplaatsen in de leerlingen. Een andere toelichting die door ouders wordt gegeven is dat de Familieklasleerkracht een open houding heeft en goed kan praten met leerlingen en ouders en goed naar hen kan luisteren. Hierdoor voelen ouders de ruimte om zaken met de Familieklasleerkracht te bespreken en krijgen zij waardevolle tips. Een aantal ouders had al ervaring met de Familieklasleerkracht, omdat zij deze kenden in de rol van groepsleerkracht.

“De Familieklasleerkracht is dezelfde juf als de juf van mijn dochter in groep 6. Ik kan goed vragen stellen aan haar. Wat doen jullie op school? Wat moet je echt maken en leren? Ik heb ook veel informatie gekregen over wat ik kan doen, naar de bibliotheek gaan bijvoorbeeld. De Familieklasleerkracht kent ook alle kinderen in de Familieklas heel goed. Dat is heel positief” (ouder, Familieklas)

“Als je echt specifiek iets wilde bespreken dan gaf je dat aan en ging je gewoon even samen de gang op. Alleen zelf heb ik dat nooit echt hoeven doen of het was in combinatie met mijn dochter erbij.” (ouder, Familieklas)

“Goed. Het is een goede juf. Zij kan heel goed met kinderen praten. Toen mijn dochter bijvoorbeeld een keer in een emotionele bui zat kon ik haar er niet uit halen en de juf van de Familieklas wel. Zij kreeg mijn dochter wel over de streep. Ze is verbaal sterk en kan zich goed verplaatsen in de kinderen.” (ouder, Familieklas)

Enkele ouders geven aan dat zij begeleiding hebben gemist in het samen met hun kind werken aan schoolwerk tijdens de Familieklasbijeenkomsten.

“Soms zijn er bepaalde maniertjes die ze aangeleerd moeten krijgen, maar als ouders dat niet weten is het ook heel moeilijk om uit te leggen. Als mijn zoon dat dan proefde, dat ik dat niet wist, dan dacht hij dat we het maar gewoon niet deden.” (ouder, Familieklas)

5.5.2 Samenwerking met de Gezinsklasterapeut

Ouders zijn positief over de samenwerking met de Gezinsklasterapeut (door henzelf Gezinsklasbegeleider genoemd). De Gezinsklasterapeut heeft volgens hen veel kennis en expertise, wat ouders waarderen. Ouders benoemen dat de Gezinsklasterapeut oog heeft voor de verschillende ondersteuningsbehoeften van individuele kinderen en daar ook goed op kan inspelen.

“Ze bouwde de structuur goed op en had de klas goed onder controle. Ze gaf kinderen soms een extra opdracht om hen uit te dagen of juist om de positiviteit te bevestigen.” (ouder, Gezinsklas)

Daarnaast heeft de Gezinsklasterapeut volgens ouders een positieve, rustige houding en kan hij/zij de groep leerlingen goed bij elkaar houden. Ook ouders konden gebruikmaken van de kennis en expertise van de Gezinsklasterapeut. Volgens de ouders stond de Gezinsklasterapeut altijd open voor hun vragen.

Twee ouders vonden de samenwerking in het begin wat stroever verlopen. Eén van deze ouders had gewild dat de Gezinsklasterapeut meer sturend was geweest tijdens de ouderbijekomsten. Er was volgens deze ouder één ouder die veel aandacht vroeg, waardoor andere ouders weinig aan het woord kwamen. Een andere ouder noemt dat het in het begin niet duidelijk was wat de rol van de ouder en die van de Gezinsklasterapeut was. Later werd dat duidelijker.

5.6 Opbrengsten voor leerlingen

De Familie-/Gezinsklassen zijn interventies voor leerlingen met ondersteuningsvragen op het gebied van 'gedrag'. Gedrag is hierbij breed op te vatten. Het gaat zowel om *gedrag in de omgang met zichzelf en anderen* als om gedrag rond schooltaken, ofwel *werkhouding*. Het doel van de interventies is om problemen die voortkomen uit het gedrag te verminderen en vaardigheden te versterken, zodat het functioneren op school en thuis verbetert en het *welbevinden* van kinderen toeneemt. De interventies richten zich daarom niet alleen op de individuele leerling maar ook op het systeem waarin de leerling zich bevindt. Nagenoeg alle respondenten zien positieve veranderingen bij de leerlingen tijdens en na deelname aan de Familie- of Gezinsklas.

Tabel 5.4 - Overzicht opbrengsten voor leerlingen van deelname aan de Familie-/Gezinsklas

Ontwikkeling	Leerlingen Familieklass	Leerlingen Gezinsklas
Gedrag	<ul style="list-style-type: none"> - meer bewust van eigen gedrag - betere emotieregulatie, daardoor minder woede-uitbarstingen en minder om aandacht vragen - rustiger, daardoor meer geaccepteerd in de groep 	<ul style="list-style-type: none"> - betere emotieregulatie, daardoor minder woede-uitbarstingen - sociale vaardiger, daardoor minder onenigheid met andere leerlingen
Werkhouding	<ul style="list-style-type: none"> - actiever meedoen met de les - makkelijker om hulp vragen - beter en langer concentreren - meer vragen durven stellen - meer doorzettingsvermogen 	<ul style="list-style-type: none"> - beter kunnen concentreren - meer doorzettingsvermogen - meer vragen durven stellen
Welbevinden	<ul style="list-style-type: none"> - meer sociale aansluiting - positiever gevoel - prikkels beter aankunnen - meer zelfvertrouwen 	<ul style="list-style-type: none"> - meer plezier op school - beter in hun vel

Hieronder bespreken we per interventie de opbrengsten voor de leerlingen die deelnemen aan de Familie- of Gezinsklas. Daarbij gaan we eerst in op het behalen van gestelde doelen en vervolgens op de ontwikkeling die ouders en groepsleerkrachten/onderwijsprofessionals zien in het gedrag, de werkhouding en het welbevinden van de leerlingen.

5.6.1 Behalen van doelen bij de Familieklass

De meeste groepsleerkrachten en ouders geven aan dat leerlingen de gestelde doelen (grotendeels) behalen. Meerdere leerlingen hebben er na de tussenevaluatie een doel bij gekregen, omdat zij hun andere doelen al hadden bereikt.

“De kinderen hebben allebei gewerkt aan drie doelen, waarbij ik vind dat er bij beide kinderen twee doelen heel goed geslaagd zijn. Daar zie je ook echt de groei in, dus de 80% score in het grafiekje wat dan zo’n beetje de norm is.” (groepsleerkracht, Familieklass)

Sommige groepsleerkrachten zien nog wel schommelbewegingen in de ontwikkeling op de doelen.

“Bij één leerling is het heel wisselend – het ligt eraan hoe zijn pet staat. Daar zie ik dat hij af en toe niet helemaal gevoelig is voor de scores. Dus voor de één zie je dat het echt heel goed werkt – wat ik ook net benoemde: die ene leerling werkt echt super, de ander haakt niet echt aan.”

(groepsleerkracht, Familieklass)

“Ik kijk m'n werk goed na, ... daar was ze heel erg wisselend in. De ene keer scoorde ze daar heel goed mee, de andere keer wat minder. Dus die was heel wisselend. Maar dat moet er een beetje inslijten, net zoals die strategie in het begin met rekenen, die was dan duidelijk, maar met taal moest dat precies hetzelfde. Dus dat ze d'r werk gewoon eerst bedenkt en daar waren we nog mee bezig, maar zelfs dat ging echt al aanzienlijk beter.” (ouder, Familieklass)

Ontwikkelingen in gedrag, werkhouding en welbevinden bij de Familieklass

We bespreken achtereenvolgens welke ontwikkelingen in gedrag, werkhouding en welbevinden de geïnterviewde ouders en groepsleerkrachten zien bij leerlingen die deelnemen aan de Familieklass.

Gedrag

Ongeveer de helft van de groepsleerkrachten en enkele ouders zien een positieve verandering in het gedrag van de leerlingen. Volgens hen worden leerlingen zich meer bewust van hoe zij zich gedragen. Groepsleerkrachten zien dat de leerlingen hun emoties beter kunnen reguleren waardoor ze bijvoorbeeld minder woede-uitbarstingen hebben en minder aandacht van de groepsleerkracht vragen.

“Deze leerling praatte heel veel door mij heen en als ze de beurt niet kreeg werd ze boos. Dat boos worden is helemaal weg, dat wordt ze nu niet meer. Ze weet nu dat ze op haar beurt moet wachten en dat ik toch nog steeds naar haar luister. Nu hoef ik maar een klein dingetje te zeggen en dan weet ze wat ik bedoel. Dat maakt het ook heel krachtig, dat je gewoon met een korte boodschap herinnert dat ze in het juiste spoor weer verder kan.” (groepsleerkracht, Familieklass)

Enkele groepsleerkrachten geven aan dat zij bij sommige leerlingen geen gedragsverandering zien. Volgens hen is hier sprake van een te omvangrijke problematiek.

“Het is niet verslechterd, maar gewoon hetzelfde gebleven. Ik moet daar wel bij zeggen, ik denk niet dat de Familieklass deze kinderen kan helpen. Eentje heeft de diagnose ADHD en een ander kind is nu aangemeld en krijgt een algemeen onderzoek via een zorginstelling. Dus dit is niet gedrag dat je denk ik bij de Familieklass kunt veranderen. Dus ik heb wel echt uiterste voorbeelden. We zijn nog aan het experimenteren denk ik.” (groepsleerkracht, Familieklass)

Werkhouding

Ongeveer de helft van de groepsleerkrachten en van de ouders ziet een verandering in de werkhouding van de leerlingen. Volgens groepsleerkrachten doen leerlingen actiever mee, en vragen zij makkelijker om hulp. Leerlingen kunnen zich beter en langer concentreren, durven meer vragen te stellen en hebben meer doorzettingsvermogen. Ook ouders zien dat hun kind meer om hulp vraagt, taken zelfstandiger oppakt en zich minder laat afleiden.

“Hij liet in het begin wel zien dat hij beter oplette, maar als hij de beurt kreeg dan wist hij het nog steeds niet helemaal zeker. Dus je kunt laten zien dat je oplet, maar dan ben je misschien

nog niet echt aan het opletten. Tegenwoordig is hij er echt actief bij, dus ik heb wel echt verandering gezien. De laatste weken zag je echt vooruitgang op dit doel. Dat is echt een bewustwordingsproces geweest denk ik.” (groepsleerkracht, Familieklass)

“Na verloop van tijd zagen we echt verandering en ging ze haar taken voor rekenen en spelling steeds zelfstandiger oppakken. Ze ging dus zélf ergens aan beginnen, ging langer door en het lukte ook steeds beter om taken af te maken. Je zag haar steeds meer doorzetten en de actievere kant op groeien in plaats van passief gedrag vertonen.” (ouder, Familieklass)

“Ze is zich meer bewust dan vorig jaar, dus ze probeert het nu ook wanneer ze afgeleid is om snel weer terug te gaan naar de les. Werk op tijd afkrijgen gaat nu dus heel goed. Als ze goed naar de instructie luistert, kan ze de sommen goed maken en andersom.” (ouder, Familieklass)

Welbevinden

Verder is volgens ongeveer de helft van de groepsleerkrachten en enkele ouders het welbevinden van de leerlingen op school vergroot. Enkele groepsleerkrachten geven aan dat leerlingen rustiger zijn en daardoor meer worden geaccepteerd in de groep. Hierdoor vragen zij minder om aandacht, vinden meer sociale aansluiting bij klasgenoten en is er minder ruzie met andere kinderen.

“Ze voelt zich meer thuis en krijgt meer vriendinnen. Ze hoeft niet meer de clown uit te hangen.” (groepsleerkracht, Familieklass)

“In de boosheid zien we ook verandering, daarin is ze goed gegroeid. Dat is ook door andere ouders opgemerkt. Je ziet dan dat ze veel sneller uit die boze modus komt.” (ouder, Familieklass)

Daarnaast komt een verbeterde werkhouding ook ten goede aan het welbevinden van leerlingen. De helft van de groepsleerkrachten en van de ouders merkt op dat kinderen positiever zijn waardoor ze meer prikkels aankunnen. Ook geven enkele ouders aan dat het zelfvertrouwen van hun kind is gegroeid. Kinderen gaan met meer plezier naar school en zitten beter in hun vel. Verder zijn er volgens enkele ouders verbeterde schoolprestaties bij taal en rekenen.

“Hij krijgt meer competentiegevoel: Ik kan het wel. En dat vind ik zo belangrijk.” (groepsleerkracht, Familieklass)

“Hij is steeds gemotiveerder. Hij is ook heel blij. Er is ook een emotionele meerwaarde, want hij vindt de Familieklass heel leuk en hij komt altijd terug en dan zegt hij: 'Ik heb alles af, ik heb ook al mijn taken af.' Nou, dat is voor hem echt bijzonder.” (groepsleerkracht, Familieklass)

“Dingen op een positieve manier zien in plaats van gefrustreerd raken.” (ouder, Familieklass)

5.6.2 Behalen van doelen bij de Gezinsklass

Over het algemeen zien zowel de ouders als de onderwijsprofessionals een positieve ontwikkeling op de persoonlijke doelen bij de leerlingen die deelnemen aan de Gezinsklass. Die doelen worden in veel gevallen in eerste instantie klein gehouden, zodat leerlingen ze goed kunnen halen en succeservaringen opdoen. Dat is ook één van de redenen dat er tussentijds doelen bijgesteld of toegevoegd worden.

“De doelen waren eerst heel klein voor hem, het moest voor hem een succesverhaal zijn. Later zijn we met juf om tafel gegaan om de doelen wat groter te maken. Daar ging hij ook vreselijk zijn best voor doen. Juf speelde daar ook heel mooi op in, want waar hij heel blij van wordt, is andere kinderen helpen. Dus hij mocht andere kinderen helpen met tekenen en bouwen dus

dat is een dubbel succes. Het heeft zoveel resultaten. Hij is in het algemeen heel positief veranderd. Als jouw zelfvertrouwen helemaal niks is en na tien lessen wordt het 50% dan is dat een wereld van verschil. Zijn leerprestaties, concentratie en zelfvertrouwen zijn omhoog gegaan.” (ouder, Gezinsklas)

Sommige onderwijsprofessionals geven aan dat het al dan niet behalen van de doelen wisselend is. Dat is volgens hen afhankelijk van het kind en het doel. Maar zij kunnen niet benoemen welk type doel over het algemeen wel of niet behaald wordt en of andere factoren ook een rol spelen.

“Dat is heel verschillend. Sommige kinderen worden zich wel bewuster van hun gedrag en dan kun je daar ook wel over praten. Maar ook al zijn ze zich er bewust van, dat wil niet altijd zeggen dat ze dan ook altijd de doelen behalen. Soms denk ik ook weleens ja, is het behaald door de Gezinsklas of is het omdat een kind ook groeit en ouder wordt? In die zin, dat weet ik niet zo goed.” (groepsleerkracht, Gezinsklas)

Tot slot noemt een derde van de onderwijsprofessionals dat de ene leerling meer vooruitgaat dan de andere leerling.

“Bij sommigen wel en bij anderen niet. Niet per se gedrag in de klas, maar ook zelfvertrouwen van kinderen, voor zichzelf leren opkomen. Het zijn wel verschillende raakvlakken geweest bij de kinderen. Ik zie bij de meeste wel heel veel groei.” (groepsleerkracht, Gezinsklas)

Ontwikkelingen in gedrag, werkhouding en welbevinden bij de Gezinsklas
Hieronder bespreken we welke ontwikkelingen in gedrag, werkhouding en welbevinden de geïnterviewde ouders en onderwijsprofessionals zien bij leerlingen van de Gezinsklas.

Gedrag

De meeste ouders en onderwijsprofessionals zien wel opbrengsten voor leerlingen, ondanks dat niet altijd alle doelen behaald worden. Ten eerste zien zij een verandering in het gedrag van de leerlingen. Zij kunnen hun emoties bijvoorbeeld beter reguleren waardoor ze minder woede-uitbarstingen hebben. Ook beschikken ze over meer sociale vaardigheden waardoor er minder onenigheid met andere leerlingen voorkomt.

“We zijn bezig geweest met het gamen terugbrengen, daardoor heeft hij ook minder woede-uitbarstingen. Dat is eigenlijk heel goed verbeterd. Het komt bijna niet meer voor. Hij is meer aan het voetballen nu buiten, dat vindt hij heel leuk. Zijn sociale gedrag is ook enorm verbeterd.” (ouder, Gezinsklas)

Werkhouding

Daarnaast is volgens ongeveer de helft van de ouders en eveneens ongeveer de helft van de onderwijsprofessionals de werkhouding bij veel leerlingen verbeterd. Leerlingen kunnen zich bijvoorbeeld beter concentreren, hebben meer doorzettingsvermogen en durven meer vragen te stellen.

“Kinderen kunnen langer iets vasthouden en zich concentreren. Dat is misschien ook wel één van de vaardigheden die je het makkelijkst kunt beïnvloeden als je er vroeg bij bent.” (intern begeleider, Gezinsklas)

Welbevinden

Ongeveer twee derde van de ouders en ongeveer de helft van de onderwijsprofessionals ziet effect op het welbevinden van leerlingen. Volgens hen gaan de kinderen met meer plezier naar school en zitten ze beter in hun vel.

“Hij voelt zich wel beter. Hij is een stuk rustiger en gaat met plezier naar school. En als hij uit school komt kijkt hij niet zo somber en verdrietig meer. Voorheen kwam hij heel vaak verdrietig de school uit lopen omdat er wat was gebeurd wat hij zelf niet begreep maar wel voor was aangesproken. De laatste paar weken dat ik hem ophaalde van school is dat wel een stuk minder geworden. Zelfs jongetjes waar hij veel ruzie mee had op school, de pesters, zeggen ook tegen mij dat ze een hele leuke dag hebben gehad met hem. Dus ja, hij komt een stuk vrolijker de school uit lopen.” (ouder, Gezinsklas)

Opbrengsten van de Familie-/Gezinsklas voor andere leerlingen

Naast opbrengsten voor de leerlingen die naar de Familie-/Gezinsklas gaan, hebben we ook gevraagd of groepsleerkrachten/onderwijsprofessionals een meerwaarde van de interventies zien voor de andere leerlingen in de reguliere klas (leerlingen die niet naar de Familie-/Gezinsklas gaan). Zij geven aan geen concrete opbrengsten te zien voor de andere leerlingen. Groepsleerkrachten en onderwijsprofessionals benoemen wel dat andere leerlingen positief reageren op deelname van een klasgenoot. Zij vragen wat de Familie-/Gezinsklas inhoudt en kijken niet vreemd naar hun klasgenoten die naar de Familie-/Gezinsklas gaan. Een enkeling ziet een positief effect op het klassenklimaat wanneer het gedrag en de werkhouding van de leerling in de Familie-/Gezinsklas verbetert, maar het effect is vooral merkbaar bij de leerling die zelf naar de Familie-/Gezinsklas gaat.

“Heel veel kinderen hebben wel wat en iedereen werkt wel ergens aan. Het geeft meer zelfvertrouwen: niet iedereen hoeft perfect te zijn. Daarin ben ik heel erg open, dat is mooi om met elkaar te benoemen. Voor de saamhorigheid in de klas voegt het dus iets toe.” (groepsleerkracht, Familieklass)

5.7 Opbrengsten voor ouders

De Familie- en Gezinsklassen richten zich niet alleen op individuele leerlingen, maar ook op het verbeteren van de relaties binnen de driehoek kind-ouders-school. Een vast onderdeel van de Familie-/Gezinsklas zijn de ouderbijeenkomsten. Tijdens deze bijeenkomsten kunnen ouders ervaringen met elkaar delen en thema's aankaarten die zij graag willen bespreken.

De ouderbijeenkomst van de Familieklass vindt eens per twee weken plaats en wordt begeleid door een ouderbegeleider die niet werkzaam is op de school. De ouderbijeenkomst van de Gezinsklas vindt wekelijks plaats onder begeleiding van de Gezinsklasbegeleider. De Gezinsklasbegeleider geeft tijdens de ouderbijeenkomsten ook uitleg over onderwerpen zoals ontwikkeling van de hersenen, stress, trauma en de werking van feedback.

We hebben aan zowel aan ouders als aan groepsleerkrachten/onderwijsprofessionals gevraagd of (a) ouders meer inzicht hebben gekregen in het gedrag van hun kind, of ze (b) beter kunnen inspelen op het gedrag van hun kind en of (c) de communicatie tussen de ouder en de groepsleerkracht is verbeterd. In Tabel 5.5 staat het gemiddelde cijfer dat de respondenten gaven voor elk van deze drie aspecten, op een driepuntsschaal, waarbij 1 staat voor 'minder goed geworden', 2 voor 'hetzelfde gebleven' en, 3 voor 'verbeterd'.

Tabel 5.5 – Opbrengsten voor ouders volgens ouders en groepsleerkrachten

	Familieklas		Gezinsklas	
	Ouders	Groepsleerkrachten	Ouders	Onderwijsprofessionals
(a) Inzicht in gedrag	2.7	2.7	2.8	2.9
(b) Inspelen op gedrag	2.4	2.4	2.8	2.9
(c) Communicatie ouder-leerkracht	2.2	2.3	2.3	2.8

Ook de meer uitgebreide antwoorden die door ouders en groepsleerkrachten/onderwijsprofessionals zijn gegeven verschillen niet veel per interventie. We geven ze daarom gezamenlijk weer voor de Familie- en Gezinsklas.

Tabel 5.6 – Overzicht opbrengsten van de Familie-/Gezinsklas voor ouders

Opbrengsten voor ouders	
Inzicht in en inspelen op gedrag kind	- gedrag van het kind beter begrijpen door gezamenlijke ervaringen (in de schoolcontext) - beter inspelen op gedrag door het beter begrijpen van gedrag - meer (h)erkenning van ondersteuningsbehoeften van het kind
Relatie ouder-groepsleerkracht	- makkelijker, meer en inhoudelijker contact - gerichter vragen kunnen stellen door meer inzicht - meer begrip voor de groepsleerkracht
Contact met andere ouders	- uitwisseling van tips over opvoeding - steun en aanmoediging van ouders onderling - gevoel van verbondenheid - verbetering Nederlandse taal

5.7.1 Inzicht in en inspelen op gedrag bij de Familie-/Gezinsklas

Volgens ongeveer twee derde van de ouders en van de groepsleerkrachten/onderwijsprofessionals is de voornaamste opbrengst van deelname aan de Familie-/Gezinsklas voor ouders dat zij meer inzicht hebben gekregen in het gedrag van hun kind, zowel thuis als op school. Ouders geven zelf aan dat zij de oorzaken van bepaald gedrag nu beter begrijpen, doordat zij hun kind in een andere context en in interactie met anderen zien. Meer inzicht gaat voor ouders in veel gevallen ook gepaard met een verbetering in hoe zij inspelen op het gedrag van hun kind.

“Wij hebben haar wat beter leren begrijpen. Dat ze wat tijd voor zichzelf soms nodig heeft en dat je haar dan met rust moet laten. Als ze even blokkeert of ergens verdrietig over is en echt niet meer wil, laten we haar even naar boven gaan en weten we dat het straks weer goed komt. We probeerden het altijd op te lossen van ‘kom er gezellig bij’, nu laten we haar meer gaan. Ze vertelt ons ook: ik kom weer van oranje in het groen als je me even met rust laat.” (ouder, Gezinsklas)

Groepsleerkrachten/onderwijsprofessionals noemen ook dat ouders de ondersteuningsbehoeften van hun kind nu beter (h)erkennen. In sommige gevallen laten kinderen bepaald gedrag alleen op school zien en niet thuis. Door deel te nemen aan de Familie-/Gezinsklas zien ouders ook hoe hun kind zich in een schoolse setting gedraagt.

“Een aantal ouders heeft nu echt gezien hoe dat dan is, wat je dan bedoelt. Dat kun je alleen maar weten als je het ziet. Die zien nu dat hun kind niet kan starten en constant dingen bedenkt om er onderuit te komen.” (groepsleerkracht, Gezinsklas)

“Soms zeggen ouders dat het kind het thuis niet doet maar dan komen ze er hier achter dat ik toch een punt heb. Of ze zien dat de lesstof lastig is of de concentratie.” (groepsleerkracht, Familieklass)

Enkele ouders geven aan dat hun inzicht in het gedrag van hun kind niet vergroot is en dat ze ook niet anders reageren op het gedrag van hun kind. Zij benoemen bijvoorbeeld dat ze zich vóór deelname aan de Familie-/Gezinsklas al bewust waren van de behoeften van hun kind en daar goed op in wisten te spelen.

“Nee, ik kende hem al goed. Ik weet wel hoe ik met hem om moet gaan. Je moet duidelijk zijn naar mijn kind. Je moet streng zijn en ik vind het ook niet erg als hij soms straf krijgt als dat nodig is.” (ouder, Familieklass)

“Nee, we wisten al dat belonen dan niet werkt en boos worden heeft geen nut. We weten dat alle emoties er eerst gewoon even uit moeten en daarna dan even rustig zitten en kijken wat er aan de hand is en kunnen we er wat mee of niet.” (ouder, Gezinsklas)

5.7.2 Relatie ouder-groepsleerkracht bij de Familie-/Gezinsklas

Ook hebben we in de interviews gevraagd naar de relatie tussen ouders en de groepsleerkracht van hun kind.

Ouders reageren wisselend op de vraag of de communicatie met de groepsleerkracht van hun kind is verbeterd. Ongeveer een derde van de ouders geeft aan dat deze communicatie sinds hun deelname aan de Familie- of Gezinsklas verbeterd is. Hierbij is er vaak meer contact dan voorheen. In een aantal gevallen was er al voldoende contact, maar is het contact meer inhoudelijk geworden. Doordat ouders zelf meer inzicht in het gedrag van hun kind krijgen, kunnen ze ook gericht vragen stellen aan de groepsleerkracht.

“Het wordt wel makkelijker. De drempel wordt weggehaald om zomaar naar de juf te lopen, want je bent er al.” (ouder, Gezinsklas)

“Nu kan ik makkelijk met de juf praten. Elke keer zie ik de juf. Nu hebben we een band. Vroeger alleen tijdens het ophalen en brengen. Nu is het communiceren makkelijker.” (ouder, Familieklass)

Meer inzicht in gedrag van hun kind leidt volgens enkele ouders vervolgens ook tot meer begrip voor de groepsleerkracht.

“Doordat ik het nu meer zelf heb gezien en ervaren is er wel meer begrip. Ik snap nu ook meer waar de juffen tegenaan lopen. Ik zie wat er gebeurt nu.” (ouder, Familieklass)

Ongeveer de helft van de ouders geeft aan dat zij geen verbetering ervaren in de communicatie met de groepsleerkracht. Sommige ouders vonden dat het contact al heel goed was voor deelname, andere ouders geven aan dat het contact met de groepsleerkracht niet zo goed was maar zien geen verbetering.

Groepsleerkrachten/onderwijsprofessionals zijn over het algemeen iets positiever dan ouders over de opbrengsten met betrekking tot de relatie die zij met ouders hebben.

Ongeveer twee derde van hen geeft aan dat ouders door deelname aan de Gezinsklas meer

inzicht hebben gekregen in het gedrag van hun kind op school, en daardoor de groepsleerkracht beter begrijpen.

“Ik vind het positief dat je de ouder wat meer meeneemt in de problematiek. Dat is wel een voordeel. Soms heb je nodig dat een ouder zich bewust wordt van wat jij altijd vertelt. Ouders zien dan soms wat er aan de hand is. Voorheen vertelde ik het wel, maar dat is anders dan het ook daadwerkelijk zien. Dan krijg je soms ook wel meer erkenning van ‘oh inderdaad mijn kind heeft moeite met X of Y’.” (groepsleerkracht, Gezinsklas)

Ook zijn er kortere lijntjes. Hierdoor kunnen groepsleerkrachten beter samenwerken met ouders rondom de ondersteuningsbehoefte van het kind.

“Ouders en school zitten meer op één lijn, we hanteren meer dezelfde aanpak thuis en op school. Er is ook wederzijds begrip. Ouders zien bijvoorbeeld meer wat er in de klas gebeurt en ook andersom; school ziet meer wat er thuis gebeurt.” (intern begeleider, Gezinsklas)

“Gisteren bijvoorbeeld had dit kind niet zo’n goede dag, dan app ik even naar vader dat de scores wat lager uitvallen vandaag want dat mapje gaat mee naar huis. Hij had niet zo’n lekkere dag vandaag en gisteren, en dan vraag ik aan vader of hij even met hem wil babbelen thuis. Het wordt heel laagdrempelig dus.” (groepsleerkracht, Familieklass)

5.7.3 Contact met andere ouders

Ouders en groepsleerkrachten/onderwijsprofessionals noemen (naast bovengenoemde opbrengsten) nog andere opbrengsten van de Familie-/Gezinsklas voor ouders. Volgens de meeste ouders en groepsleerkrachten/onderwijsprofessionals heeft de wisselwerking met andere ouders in het kader van de Familie-/Gezinsklas verschillende voordelen voor ouders. Tijdens de oudergroep kunnen ouders leren van elkaars situatie en elkaar tips geven. Hierdoor voelen zij zich gesteund, wetende dat zij niet de enigen zijn die af en toe moeilijkheden ervaren met hun kind. Ouders moedigen elkaar aan en zien soms bij anderen een andere of verhelderende aanpak. De oudergroep geeft ouders het gevoel van verbondenheid.

“Het oudergroepje was heel fijn. Ik was de nieuwe mama uit groep 1, de rest van de kinderen was al groter en ouder. Ik heb veel tips gekregen over hoe je dingen kunt doen en daar heb ik ook wel veel aan gehad. Ik was bijvoorbeeld heel afwachtend bij een tienminutengesprek en zij zeiden dat je daar niet op moet gaan zitten wachten, gewoon inplannen als er iets is. Een andere moeder vroeg me wat ik deed als mijn zoon zo boos is. Ik heb uitgelegd dat ik nu merk als hij bijvoorbeeld in oranje zit en hij richting rood gaat. Ik herken zijn signalen heel goed en toen zei ze dat ze daar ook op ging letten. Daar had ze iets aan. We hebben iets aan elkaar gehad.” (ouder, Gezinsklas)

“Dat je er alleen voor staat en de enige bent met problemen met je kind, dat blijkt helemaal niet zo te zijn. Het heeft me veel gebracht om te voelen dat je niet de enige bent met problemen. De uitwisseling met ouders geeft erkenning en een stukje verbondenheid.” (ouder, Gezinsklas)

“Herkenning en erkenning. Er was een moeder die een boek heeft aangeraden. Die zei ook van joh, soms heeft het even tijd nodig en stelde op die manier gerust. Of ze zei hoe zij dat altijd deed met haar kind en gaf tips.” (ouder, Familieklass)

“Ik zei tegen een moeder die het idee had dat er voor haar weinig verandering was, als je nou het verschil neemt tussen de eerste en de laatste ochtend van de Familieklass, dan is dat toch positief veranderd. Echt inzicht kunnen geven in hun zienswijze. Dus dat ze zelf soms anders

erin staan dan dat het in werkelijkheid was. Je ziet enorme groei bij ouders ook naar hun kinderen toe.” (ouder, Familieklas)

“Alle kinderen hebben een ander karakter en andere problemen. Alle ouders hebben een andere opvoeding. Sommige ouders hebben ook iets met een achtergrond, ik ook, we kunnen met elkaar praten en oplossing zoeken. Dat vind ik wel fijn.” (ouder, Familieklas)

In het kader van de Gezinsklas ziet één van de onderwijsprofessionals dat ouders elkaar ook buiten de oudergroep elkaar meer opzoeken. Ze vragen elkaar meer om hulp en delen ervaringen met elkaar, ook buiten op het schoolplein.

Daarnaast vinden de meeste ouders de tips, bijvoorbeeld over opvoeding en omgaan met gedrag, die zij van de ouderbegeleider krijgen waardevol.

“De ene keer was het allemaal heel positief en dan legde de Gezinsklasterapeut bijvoorbeeld uit hoe het allemaal in het brein werkt. Op andere momenten was er gewoon een soort kringgesprek waarin een ouder haar frustratie even kon uiten en dan konden andere ouders daar juist weer hun eigen ervaring op los laten. Dat vond ik heel prettig en heel gelijkwaardig ook. Er was veel respect voor elkaar. De Gezinsklasterapeut heeft daar wel echt de begeleidende rol in gehad.” (ouder, Gezinsklas)

Ook geven enkele ouders aan dat hun communicatievaardigheden in het Nederlands zijn verbeterd door het contact met andere ouders. Echter, enkele andere ouders spreken van een taalbarrière tijdens de ouderbijeenkomsten doordat meerdere ouders de Nederlandse taal niet goed spreken. Hierdoor vond er minder uitwisseling plaats dan zij hadden gehoopt en verwacht. Ook geven sommige ouders aan dat de situaties te verschillend waren om iets te leren van andere ouders.

5.8 Opbrengsten bij groepsleerkrachten

Behalve voor leerlingen en ouders, kan de Familie-/Gezinsklas ook meerwaarde hebben voor groepsleerkrachten. We hebben gevraagd of groepsleerkrachten/-onderwijsprofessionals (a) meer inzicht hebben gekregen in het gedrag en de werkhouding van de leerlingen die hebben deelgenomen. Tevens hebben we gevraagd of de Familie-/Gezinsklas effect heeft gehad op (b) de manier waarop ze leerlingen die deelnemen ondersteunen en of zij opbrengsten zien voor hun ondersteuningsvaardigheden in het algemeen. De antwoorden die zijn gegeven, verschillen niet veel per interventie en geven we daarom hieronder voor de Familie- en Gezinsklas gezamenlijk weer.

Tabel 5.7 – Overzicht opbrengsten van de Familie-/Gezinsklas voor groepsleerkrachten

Opbrengsten groepsleerkrachten	
(a) Inzicht in gedrag en werkhouding	<ul style="list-style-type: none">- meer inzicht in de waarde van positieve aandacht en het stellen van doelen- meer bewust van behoeften van individuele leerlingen- beter begrijpen van gedrag door meer informatie over de thuissituatie
(b) Ontwikkeling ondersteuningsvaardigheden	<ul style="list-style-type: none">- geven van positieve aandacht- toepassing van werken met doelenkaarten en persoonlijke gedragsdoelen in de reguliere groep

5.8.1 Inzicht in gedrag en werkhouding bij Familie-/Gezinsklas

Ongeveer de helft van de groepsleerkrachten/onderwijsprofessionals geeft aan dat zij meer inzicht heeft gekregen in het gedrag en de werkhouding van de leerling die naar de Familie-/Gezinsklas gaat. Groepsleerkrachten geven in het kader van de Familieklas aan dat zij meer zijn gaan inzien dat positieve aandacht en het stellen van individuele doelen een goede uitwerking hebben op de leerling.

“Ik dacht, hij kan het niet, maar hij kan het dus wél. Als je er maar goed mee bezig bent door te belonen en hem er alert op maken. Dus ik ben veel positiever gaan kijken, want het kan dus wel maar je hebt alleen een andere aanpak nodig.” (groepsleerkracht, Familieklas)

In de Gezinsklas is het zo dat groepsleerkrachten ook een ochtend meedraaien met de Gezinsklas en daardoor naar eigen zeggen bewuster worden van de behoefte van het individuele kind.

“Wat ik bijvoorbeeld ook heel erg mooi vond, is dat je kinderen beter gaat begrijpen als je meekijkt in de Gezinsklas. Je ziet ouder en kind, maar je ziet dan ook bij wijze van spreken dat waar je bij een kind tegenaan loopt, het patroon is van de ouder.” (intern begeleider, Gezinsklas)

Daarnaast geldt zowel voor de Familie- als de Gezinsklas dat groepsleerkrachten meer informatie over de thuissituatie krijgen waardoor ze bepaald gedrag beter kunnen begrijpen.

“Dat je vanaf de kant van ouders ook dingen beter begrijpt. En inderdaad de omgang met kinderen, van wat werkt wel en wat niet. Dat vraag je altijd wel, en je vraagt ook aan ouders wat thuis werkt. Dat kunnen ze niet altijd opnoemen, maar als ze dan hier zijn dan gebeurt dat. De Gezinsklasbegeleider koppelt dat terug en dan denk je oh ja. Dat kun je dan meenemen. Dat was prettig.” (groepsleerkracht, Gezinsklas)

5.8.2 Ontwikkeling ondersteuningsvaardigheden bij Familie-/Gezinsklas

Ongeveer twee derde van de groepsleerkrachten/onderwijsprofessionals van de Familie-/Gezinsklas geeft aan dat de interventie een positieve invloed heeft op hun vaardigheden op het gebied van ondersteuning en begeleiding van leerlingen. Zij hebben tijdens de Familie-/Gezinsklas gezien dat een specifieke aanpak goed werkt bij bepaald gedrag en passen dit zelf dan ook toe. Vooral het werken met de doelenkaarten en het opstellen van persoonlijke gedragsdoelen heeft hierbij geholpen.

“Het was wel een eyeopener om die doelen klein te houden. Kleine stapjes maken, daar kunnen kinderen zo van genieten, dat is belangrijk. Het maakte me daarin wel bewuster van mijn eigen handelen.” (groepsleerkracht, Familieklas)

“Toen ik meedraaide zag ik een bepaalde aanpak van de Gezinsklasbegeleider en dat vond ik wel een goede manier. Vanuit positiviteit een boodschap brengen. Dat is iets wat me heel erg bij is gebleven. Haar aanpak naar kinderen toe is inspirerend. Je bent met zo’n doel bezig en dan neem je dat over, dan heb je een soort van andere aanpak. Niet dat ik mezelf helemaal verander, dat niet, maar een andere aanpak.” (groepsleerkracht, Gezinsklas)

Groepsleerkrachten/onderwijsprofessionals die aangeven geen betere ondersteuningsvaardigheden door de interventie verkregen te hebben, wisten naar eigen zeggen al goed hoe ze de leerling uit de Familie-/Gezinsklas moesten ondersteunen.

*“De dingen deed ik al wel, ze moesten voor hem alleen wat concreter worden toegepast.”
(groepsleerkracht, Familieklas)*

De groepsleerkrachten/onderwijsprofessionals passen deze vaardigheden over het algemeen niet toe op leerlingen die niet naar de Familie-/Gezinsklas gaan.

“Het is heel specifiek, vind ik, voor de leerlingen in de Gezinsklas.” (groepsleerkracht, Gezinsklas)

Een enkele groepsleerkracht geeft aan deze vaardigheden ook wel voor andere leerlingen toe te kunnen passen.

*“Maar daardoor krijg je bij sommige kinderen wel iets meer zicht – en ook bij andere kinderen wel. Je gedrag is zo beïnvloedbaar door wat er in de ochtend thuis gebeurt, dat je daardoor makkelijker het gesprek kan aangaan. Van: ‘Ik zie dat je vandaag heel blij bent en het gaat heel goed. Hoe ben je vandaag gestart, of wat maakt dat het vandaag zo goed gaat?’ Maar ook andersom van: ‘Ik zie dat het vandaag niet lukt, wat maakt dat het niet goed lukt?’”
(groepsleerkracht, Familieklas)*

5.9 Sterke punten en aandachtspunten

In deze paragraaf beschrijven we de antwoorden van de geïnterviewden op de vraag of en welke sterke punten en aandachtspunten zij zien bij de Familie-/Gezinsklas. We bespreken de genoemde sterke punten en aandachtspunten voor elke interventie apart. Sterke punten zijn door geïnterviewden soms verwoord als een kenmerk van de interventie (bijvoorbeeld werken met een doelenkaart). In andere gevallen zijn sterke punten door geïnterviewden omschreven als een opbrengst van deelname aan de interventie (bijvoorbeeld versterking van samenwerking rond het kind), eventueel in combinatie met een kenmerk van de interventie. Sterke punten kunnen daardoor overlappen met eerdergenoemde uitkomsten. Belangrijk om te benadrukken is dat het de sterke punten en aandachtspunten zijn die tijdens de gesprekken bij de geïnterviewden opkwamen. Dit betekent dus niet dat er geen andere sterke punten of aandachtspunten kunnen zijn.

Tabel 5.8 – Overzicht sterke punten en aandachtspunten Familieklass en Gezinsklas die ouders en onderwijsprofessionals naar voren brengen in de interviews

	Familieklass	Gezinsklas
Sterke punten	<ul style="list-style-type: none"> - kind samen met ouder in de klas - betrokkenheid van ouders - kleinschalige setting, extra aandacht - goede en gezellige sfeer - begeleiding van de Familieklassleerkracht - werken aan persoonlijke doelen - opdoen van succeservaringen 	<ul style="list-style-type: none"> - kind samen met ouder in de klas - deskundigheid van de Gezinsklasbegeleider - open sfeer - de oudergroep - laagdrempeligheid/in school
Aandachtspunten	<ul style="list-style-type: none"> - betere communicatie vóór aanmelding en aanvang - weinig zicht voor groepsleerkracht op wat er gebeurt in de Familieklass - werken met de doelenkaart vraagt veel van groepsleerkrachten - kind begeleiden bij schoolwerk is voor sommige ouders lastig - weinig variatie in de activiteiten 	<ul style="list-style-type: none"> - meer betrokkenheid van de groepsleerkracht - aantal bijeenkomsten is beperkt - nazorg na afloop van de Gezinsklas ontbreekt

5.9.1 Sterke punten Familieklass

Het meest genoemde sterke punt van de Familieklass is dat kinderen samen met hun ouders in de klas zitten. Ongeveer de helft van de ouders noemt dit als sterk punt. Zij waarderen de mogelijkheid om extra aandacht aan hun kind te kunnen geven en samen aan schoolwerk te werken.

“De mogelijkheid tot inzoomen op dingen waar je als kind mee zit. Door de kleine groep en de individuele aandacht van de ouder en van de Familieklassleerkracht is dit mogelijk.” (ouder, Familieklass)

“Dat je de een-op-een momenten met je kind hebt.” (ouder, Familieklass)

Een derde van zowel de ouders als de groepsleerkrachten benoemt de betrokkenheid van ouders – en daardoor het vergrote inzicht van ouders in het gedrag van het kind op school en in de werkwijze van de school – als een sterk punt.

“Doordat je als ouder meegaat, zie je met eigen ogen hoe je kind reageert in bepaalde situaties. Hierdoor wordt veel meer duidelijk en ga je erover nadenken.” (ouder, Familieklass)

“De ouder ziet dan misschien ook waar het probleem ligt op school, omdat het kind dan bepaald gedrag laat zien waarvoor het is aangemeld wat ouders soms thuis niet zien.” (groepsleerkracht, Familieklass)

De extra aandacht van ouders voor het kind in de schoolcontext tijdens de Familieklassochtenden draagt volgens ongeveer de helft van de groepsleerkrachten bij aan het versterken van de driehoek tussen kind, ouder en school. Zij zien de samenwerking rond het kind daarom als een sterk punt.

“Ik vind het mooi dat het vanuit de driehoeksverhouding is – je doet het samen als team, want het komt in de Familieklass met papa en mama terug, maar het komt ook in de klas met de juf terug. Het is fijn dat je er samen met elkaar over kan sparren.” (groepsleerkracht, Familieklass)

De Familieklass vindt bovendien in een kleinschalige setting plaats, waardoor leerlingen extra aandacht krijgen en zich volgens ouders ook beter kunnen concentreren dan in de

reguliere klas. Enkele groepsleerkrachten benoemen deze kleinschaligheid ook als sterk punt.

“In een klein groepje aan een-op-een aan doelen werken, daar kom je in de klas niet altijd aan toe maar dat kan hier wel goed geoefend worden.” (groepsleerkracht, Familieklas)

Daarnaast is de goede en gezellige sfeer in de Familieklas volgens ongeveer een derde van de ouders een sterk punt. Door de goede sfeer vonden de leerlingen het leuk om naar de Familieklas te gaan.

“Je wordt beneden ontvangen met koekjes of iets anders lekkers en er worden gesprekken gevoerd. En dat vermindert bijvoorbeeld verdriet. In de loop van de tijd wennen ze daardoor. Ze doen tussendoor ook spelletjes of gaan even naar buiten. Ze hoeven dus niet de hele dag alleen maar te werken en leren.” (ouder, Familieklas)

Ook wordt de goede begeleiding van de Familieklasleerkracht door sommige ouders genoemd als sterk punt. De Familieklasleerkracht is zeer betrokken en benadert de leerlingen en ouders op een positieve manier, waardoor zij zich op hun gemak voelen.

Verder zien sommige ouders en groepsleerkrachten het werken met persoonlijke doelen van de leerlingen als een sterk punt van de Familieklas. Hierdoor worden leerlingen volgens hen meer bewust van hun gedrag en waar zij aan moeten werken.

“Dat de kinderen gewezen worden op het feit dat ze ergens aan moeten werken. Door de doelen neer te zetten, is voor het kind duidelijk waar ze aan moet werken.” (ouder, Familieklas)

“Het zijn doelen waar we allemaal achter staan. Dus het is niet zozeer dat ik iets uit mijn duim heb gezogen en de ouders zeggen: Nou doe maar. Het is wel een doel waarvan we allemaal zeggen: Ja, dat past wel bij hem. Dus dat maakt ook dat je er allemaal voor wilt gaan.” (groepsleerkracht, Familieklas)

Enkele groepsleerkrachten benoemen als sterk punt dat de leerlingen succeservaringen opdoen doordat de doelen klein en haalbaar zijn. Ook zien leerlingen dat zij niet de enigen zijn die ergens aan werken. Enkele ouders merken op dat hun kind hierdoor zelfverzekerder is geworden en dat het welzijn op school is verbeterd.

Het contact met andere ouders wordt door ongeveer een derde van de ouders genoemd als sterk punt van de Familieklas. Ouders hebben hierdoor het gevoel dat zij er niet alleen voor staan, zij hebben steun aan elkaar. Ook enkele groepsleerkrachten zien dit als sterk punt. Verder noemt een enkele ouder en een enkele groepsleerkracht nog andere sterke punten. Dit betreft bijvoorbeeld het groepsdoorbrekend werken (het samenvoegen van leerlingen uit verschillende groepen) en het werken aan schoolopdrachten in de Familieklas.

5.9.2 Sterke punten Gezinsklas

Het meest genoemde sterke punt van de Gezinsklas is dat kinderen samen met hun ouders in de klas zitten. Ongeveer de helft van de ouders noemt dit als sterk punt, net als ongeveer de helft van de onderwijsprofessionals.

“Dat je samen met je kind in de klas, op school bent, ziet wat ze doen.” (ouder, Gezinsklas)

De deskundigheid van de Gezinsklasbegeleider wordt door ongeveer een derde van de ouders genoemd als sterk punt van de Gezinsklas en daarnaast door een enkele onderwijsprofessional. De Gezinsklasbegeleider wist zowel goed met de kinderen om te gaan als vaardigheden van ouders te versterken.

“Ik vond het fijn dat de Gezinsklasbegeleider de kinderen echt kende; in het eindverslag las ik echt mijn kind terug. Ze wees de kinderen ook wel echt terecht en daar houd ik wel van. Het voelde oprecht en authentiek.” (ouder, Gezinsklas)

“Ik had veel aan de uitleg van de Gezinsklasbegeleider over bepaald gedrag, zoals bijvoorbeeld boos worden van kinderen en het belang van belonen. Ouders en kinderen profiteren nu van de tools die ze hebben gekregen.” (ouder, Gezinsklas)

Ook ziet ongeveer een derde van de ouders de open sfeer in de Gezinsklas als sterk punt. Eén onderwijsprofessional noemt dit ook als sterk punt. Door de open sfeer durven kinderen en ouders in de groep en met de Gezinsklasbegeleider te bespreken waar ze tegenaan lopen.

“Dat je als ouder altijd dingen mag vragen. En dat ook de kinderen alles mogen vragen. Niets is gek of raar en dat geeft de kinderen en ouders een veilig gevoel.” (ouder, Gezinsklas)

Een ander sterk punt is volgens enkele ouders en enkele onderwijsprofessionals de oudergroep die hoort bij de Gezinsklas. Dit gaat om het stukje informatie dat ouders van de Gezinsklasbegeleider krijgen, maar ook om het uitwisselen van ervaringen tussen ouders en het elkaar steunen.

“Met andere ouders elkaar een hart onder de riem steken en begrip krijgen voor andere ouders. Dat maakt dat je er zonder moeite heen ging op de donderdagochtend.” (ouder, Gezinsklas)

Tot slot vindt ongeveer een derde van de onderwijsprofessionals de lage drempel voor deelname van ouders en kinderen een sterk punt van de Gezinsklas. Een enkele ouder noemt dit ook als sterk punt.

“Het spreekt ons heel erg aan dat de Gezinsklas plaatsvindt binnen de school. Het is heel laagdrempelig voor ouders om mee te doen.” (intern begeleider, Gezinsklas)

Verder worden verschillende andere sterke punten door een enkele ouder of door een enkele onderwijsprofessional genoemd. Dit gaat bijvoorbeeld om het opdoen van succeservaringen door leerlingen en het leren in een groep met kinderen van verschillende leeftijden.

5.9.3 Aandachtspunten Familieklass

De aandachtspunten die bij de Familieklass genoemd worden, zijn met name bij ouders, erg uiteenlopend.

Ten eerste ziet ongeveer twee derde van de ouders en ongeveer de helft van de groepsleerkrachten het belang van betere communicatie over de Familieklass vóór aanmelding en aanvang deelname. Deze ouders geven aan dat zij het doel van de Familieklass vooraf niet duidelijk vonden. Bij sommige ouders had dit te maken met een taalbarrière. Ook schrikt het woord ‘gedragsproblemen’ sommige ouders af.

“Een verbeterpunt zit in de communicatie over de Familieklas naar ouders toe. Goed laten zien waar het echt om gaat. Er zijn nu ouders die bang zijn dat er alleen maar kinderen met zware gedragsproblemen in de Familieklas zitten, maar het is juist voor ieder kind dat ergens mee zit een kans. Dus die knop moet om, de mind set veranderen. Het gaat om persoonlijke doelen, dat kan van alles zijn. Bovendien is alles eigenlijk gedrag.” (ouder, Familieklas)

“Sommige ouders weten echt niet wat de Familieklas is en zijn er ook bang voor. Het is belangrijk dat mensen uit verschillende culturen begrijpen wat de Familieklas betekent. De Familieklas is echt goed en belangrijk namelijk voor kinderen” (ouder, Familieklas)

Ongeveer twee derde van de groepsleerkrachten geeft aan onvoldoende zicht te hebben op wat er in de Familieklas gebeurt. Een dagdeel meelopen met de Familieklas is voor groepsleerkrachten om praktische redenen niet goed mogelijk.

“Ze maakt de lessen daar, ze kijken ze samen na met moeder en dan komt ze weer hier en gaan we weer verder. Ik weet dat ze de lessen maakt die ik haar heb meegegeven, maar hoe het daar verder gaat weet ik niet: of en hoe ze uitleg krijgt, dat soort dingen.”

(groepsleerkracht, Familieklas)

“Ik denk ook dat het leuk voor de kinderen is als de leerkracht komt kijken, ook voor de extra aandacht. Dan kan je als leerkracht beter insteken op bepaalde dingen, dus het weer beter terug kan koppelen naar de gewone klas. Ik denk op zich dat dat zinvol is. Het is alleen een beetje wishful thinking omdat we zo weinig personeel hebben.” (groepsleerkracht, Familieklas)

Eén groepsleerkracht merkt hierbij op dat het daarnaast zinvol zou zijn als de Familieklasleerkracht een keer in de reguliere klas komt observeren.

Ongeveer twee derde van de groepsleerkrachten vindt dat het werken met de doelenkaart best veel van hen vraagt en ziet dit als een aandachtspunt. Sommige ouders vinden dat de groepsleerkrachten de doelenkaart regelmatig moeten invullen.

“Ik zou nog wel meer tijd willen voor de kinderen, nu moet die doelenkaart bijvoorbeeld best snel tussendoor. Dat stukje tijd daarna met een kind... Ik zou wat meer het gesprek willen aangaan.” (groepsleerkracht, Familieklas)

“Het is heel veel papierwerk met turven en zo. Dat kan sneller en makkelijker. Nu vergeet ik het ook vaak.” (groepsleerkracht, Familieklas)

“Als een kind heel externaliserend gedrag vertoont, kun je misschien sneller turven. Het is ook gewoon even wennen, het was de eerste keer. Als we het volgend jaar weer hebben zal het steeds gewoner worden. Dat kost gewoon tijd.” (groepsleerkracht, Familieklas)

Sommige ouders hadden behoefte aan meer uitleg van de Familieklasleerkracht over het werk dat hun kind in de Familieklas moest maken. Enkele groepsleerkrachten geven aan dat zij het lastig vinden dat leerlingen de klassikale uitleg van taal en rekenen missen tijdens de Familieklas en dat zij niet weten met welke strategie ouders een uitleg geven aan hun kind.

“Dan moesten we weer de juf vragen wat de bedoeling van de opdracht was. Ze kwam dan gelijk helpen, maar je moest het zelf toch lezen en dan snap je het niet. De juffen weten heel goed hoe het werkt. Misschien van tevoren opsturen, dat ik het van tevoren lees. Voor hem is dit ook weer afleiding. Ik heb rekenen in het buitenland gehad, hij moet het hier anders leren. Dus ik wil dat op de goede manier uitleggen.” (ouder, Familieklas)

“Moeder geeft dus instructie. Dat moet je soms wel aanvullen de dag daarna. Ik weet dus niet hoe moeder instructie geeft. Dat zou ik wel graag willen zien.” (groepsleerkracht, Familieklas)

Daarnaast zijn sommige ouders van mening dat er meer variatie mag zitten in de activiteiten tijdens de Familieklas. Op dit moment wordt er met name aan de dagelijkse schooltaken gewerkt. Dit zorgt ervoor dat sommige ouders vinden dat de Familieklas(ochtend) korter mag duren.

“De bijeenkomsten waren wel fijn, maar ze duurden wel lang. Je laat je kind dan weer de hele ochtend alleen maar werken.” (ouder, Familieklas)

“Het mag korter. Ik vind vijf keer maximaal. Dan kan je ideeën krijgen, want ik hoef niet elke keer naast hem te zitten om huiswerk te maken” (ouder, Familieklas)

“Ik denk ook, nu was het puur hetzelfde werk doen wat je ook normaal in de klas doet. Ik denk dat er ook wat meer aandacht mag zijn voor dat je even les hebt op een andere plek. Dus misschien ook nog wel die pedagogische handvatten. Dat er bijvoorbeeld besproken wordt van we hebben nu een case, een kind kan zich moeilijk concentreren, wat zijn nou goede tips daarvoor? Ook voornamelijk voor die kinderen zelf van wat doe jij als je je niet kan concentreren? Dat de kinderen ook van elkaar gaan leren. Dat was nu niet. Er werd niet echt een gesprek tussen de kinderen georganiseerd. Dus wat meer interactief. Laat ze een spelletje doen waarbij je met z'n allen echt betrokken bent. Waardoor kinderen elkaar ook leren kennen en je ook bepaalde dingen kunt doen waar je bepaalde eigenschappen voor nodig hebt. Een kind reageert hier zo op en een ander juist totaal niet. Dan creëer ook je ook meer groepsgevoel.” (ouder, Familieklas)

5.9.4 Aandachtspunten Gezinsklas

Zowel de ouders als de onderwijsprofessionals hebben uiteenlopende aandachtspunten genoemd.

Volgens enkele ouders en enkele onderwijsprofessionals zou de groepsleerkracht meer betrokken moeten worden bij de Gezinsklas.

“We merken dat de juffen en meesters die de kinderen aanmelden voor de Gezinsklas vaak of soms niet eens bezig zijn met de Gezinsklas: met de doelenkaarten, het stickers plakken, of de mascotte hangt niet in de klas, of je moet ze er steeds weer aan herinneren [...] Het is juist belangrijk, want de Gezinsklas gaat over de driehoek leerkracht, ouder, kind. En als er iets afwijkt in die driehoek dan krijg je geen duidelijk resultaat.” (ouder, Gezinsklas)

Een ander verbeterpunt is volgens enkele ouders dat de Gezinsklas langer mag duren. De tien bijeenkomsten vinden zij nu te weinig.

“Iets meer dan tien weken, dat zou goed zijn. Of een ‘onderhoudskuurtje’, bijvoorbeeld één keer in de maand nog even samenkomen. Ik merk dat hij nu begint met gedragsverandering, en dan zou het fijn zijn als hij nog af en toe dingen kan bespreken.” (ouder, Gezinsklas)

Enkele ouders en enkele onderwijsprofessionals zien de nazorg na afloop van de Gezinsklas ook als aandachtspunt.

“Ik ben een beetje bang dat leerkrachten denken dat als de Gezinsklas klaar is, het probleem opgelost is en dat er een nieuw kind in de klas komt. De nazorg zou beter kunnen.” (ouder, Gezinsklas)

Andere aandachtspunten die door één ouder of één onderwijsprofessional genoemd worden, zijn bijvoorbeeld dat het voor ouders veel is om elke week aanwezig te zijn, dat vervanging van de klas moeilijk te regelen is wanneer de groepsleerkracht naar de Gezinsklas gaat of dat de ruimte waar de Gezinsklas plaatsvindt te druk is ingericht.

5.10 Algemeen oordeel

Tot slot hebben we gevraagd welk cijfer op een schaal van 1 tot 10 de geïnterviewden zouden geven aan de Familie-/Gezinsklas. Ook hebben we aan ouders en onderwijsprofessionals gevraagd of zij de interventie zouden aanraden aan andere ouders en scholen. We bespreken de gegeven waardering per interventie.

5.10.1 Waardering Familieklass

Ouders waarderen de Familieklass met gemiddeld een 7,7 (zie Tabel 5.9). Ouders die een hoger cijfer voor de Familieklass geven, benoemen met name dat deelname goed is voor de band tussen ouder en kind.

“Zeker wel een 8, omdat we heel dankbaar zijn dat we dit mee mochten maken. Je doet het voor je kind. Ik heb mijn kind nu ook beter leren kennen, we hebben handvatten gekregen om hem verder te helpen met zijn concentratie. Het is fijn dat we dat nu al op jonge leeftijd hebben gekregen om te kijken wat we hem kunnen bieden.” (ouder, Familieklass)

Ouders die een lagere beoordeling voor de Familieklass geven, noemen als voornaamste reden de onduidelijkheid over het doel van deelname aan de Familieklass voorafgaand aan de start. Eén ouder heeft daarbij ook twijfels over de opbrengsten op de lange termijn.

“Ik ben benieuwd of de effecten dan een beetje blijvend zijn, of dat het weer terugzakt naar het normale niveau.” (ouder, Familieklass)

De meeste ouders geven aan dat zij deelname aan de Familieklass aan andere ouders zouden aanraden. Redenen hiervoor zijn een positieve ontwikkeling die ze bij hun kind hebben gezien, de extra aandacht die je als ouder kunt geven aan je kind en de verbetering van de band met school. Verschillende ouders plaatsen wel de kanttekening dat deelname intensief is voor ouders die werken.

Een groepsleerkracht die een hoger cijfer voor de Familieklass geeft, spreekt van een meerwaarde voor ouders om eens op een andere manier met hun kind te werken. Een groepsleerkracht die een lager cijfer geeft, vindt dat ze nog weinig opbrengsten heeft gezien.

5.10.2 Waardering Gezinsklass

De ouders die deelnamen aan de Gezinsklass zijn met een gemiddelde van 8,2 eveneens positief over de interventie (zie Tabel 5.9). Allemaal geven zij ook aan dat ze de Gezinsklass zouden aanraden aan andere ouders. Redenen hiervoor zijn dat zij een positieve ontwikkeling bij hun kind zien en dat deelname henzelf meer inzicht heeft gegevens in het gedrag van hun kind. Eén ouder geeft aan dat deelname intensief is voor ouders die werken. Verder is er één ouder die de Gezinsklass het cijfer 5 geeft en daarmee een uitschieter naar beneden is, de andere ouders waarderen de Gezinsklass met een cijfer tussen de 7.5 en 10. Nagenoeg alle ouders geven de Gezinsklass dus een hoog cijfer.

“Ik denk wel een 9. Het heeft goed geholpen. Voor andere kinderen misschien nog iets meer dan voor mijn kind, omdat hij wel heel complex is. Maar hij vond het ook erg leuk. Voor hem is het heel erg leuk omdat hij én de afwisseling heeft, én echt hulp krijgt.” (ouder, Gezinsklas)

Onderwijsprofessionals zijn voornamelijk positief over de ouderbetrokkenheid en denken dat deelname aan de Gezinsklas de samenwerking binnen de driehoek ouder-kind-school versterkt. Ze zijn overigens nog wel sceptisch over het lange-termijn effect van de Gezinsklas:

“Dat is een hele lastige. Ik neig naar een 7. Ik denk dat het voor de positieve betrokkenheid tussen ouder-kind heel waardevol is. Ik denk dat het voor die ouders de ouderbetrokkenheid bij school vergroot. Ik vraag me alleen af wanneer de Gezinsklas klaar is, wat de effecten zijn op lange termijn en of het voldoende oplevert.” (intern begeleider, Gezinsklas)

Tabel 5.9 – Gemiddelde waardering Familie- en Gezinsklas (met hoogst en laagst gegeven cijfer)

	Familieklas	Gezinsklas
Ouders	7.7 [5 - 10]	8.2 [5 - 10]
Groepsleerkrachten/Onderwijsprofessionals	7.5 [5 - 8]	7.9 [6.5 - 9]

6 Resultaten focusgroepen: opbrengsten voor leerlingen, ouders, scholen en beleid

In twee focusgroepen is gesproken met 'stakeholders' van de Familie- en Gezinsklas. Deelnemers aan de gesprekken waren beleidsmakers vanuit verschillende gemeenten en vanuit een samenwerkingsverband passend onderwijs, een ouderbegeleider, een intern begeleider, en een extern expert Familieklas.

De inzet van de gesprekken was om de samenwerking en organisatie op het bredere niveau van beleid in beeld te brengen, zowel organisatorisch als financieel. Doel was om ook na te gaan welke opbrengsten, randvoorwaarden en verbeterpunten er zijn volgens beleidsmakers en wat de toekomstperspectieven zijn voor beide interventies.

In dit hoofdstuk nemen we opnieuw de inzichten over beide interventies samen waar ze elkaar in sterke mate overlappen, zoals over de sterke kanten van de aanpak, belangrijke randvoorwaarden en waargenomen opbrengsten voor de verschillende doelgroepen. Voor andere aspecten, zoals de organisatie, financiering en toekomstplannen zijn er duidelijke verschillen, daar zoomen we op in voor de Familieklas en de Gezinsklas afzonderlijk.

6.1 Inrichting van de samenwerking tussen beleid, jeugdhulp en scholen

6.1.1 Familieklas

Rol gemeente

De rol van de gemeente is op afstand. De interventie past goed in de subsidielijn 'preventie.' De gemeente Amersfoort subsidieert het samenwerkingsverband, met als belangrijke focus: vernieuwing en verbinding. Daaraan voldoet de Familieklas, omdat de aanpak breder kijkt dan alleen naar het gedrag van het kind. Het samenwerkingsverband formuleert plannen, evalueert en verantwoordt de besteding van projecten, zoals ook de Familieklas. Op basis daarvan kent de gemeente subsidie toe. Een tweede rol van de gemeente is het breder verspreiden van informatie over de aanpak, zoals bijvoorbeeld bij de wijkteams.

Rol samenwerkingsverband

Het samenwerkingsverband heeft een projectleider Familieklassen die het projectplan uitwerkt met daarin een beschrijving van de doelen, de scope en de werkwijze. Jaarlijks verzorgt zij ook de evaluatie en verantwoording van de bestede middelen naar de gemeente. De projectleider heeft contact met de scholen en met de Stichting Familieklas over de uitvoering. Zij bekijkt met een onderwijsspecialist de vragen van scholen rondom gedrag. Samen beslissen zij aan de hand van een aantal criteria of de Familieklassmethodiek daarbij past. Als dat zo is gaat de projectleider van het samenwerkingsverband in gesprek met het managementteam van de school. Als de school interesse heeft gaat het traject van start. De

projectleider ondersteunt de school vervolgens bij de planning en organisatie, en evalueert na afloop hoe het is gelopen, wat de school ziet aan opbrengsten, welke verbeterpunten er nog zijn en wat de ambities zijn voor de toekomst. De projectleider organiseert daarnaast ook de ouderbegeleiding. De uitvoering daarvan gebeurt door een maatschappelijk werker van het Jeugd- en Oudersteunpunt. Per leerling die deelneemt aan de Familieklas gaat het om een investering van €500,- tot €800,-.

Rol Stichting Familieklas Nederland²¹

Een trainer die is opgeleid door de Stichting Familieklas Nederland verzorgt een teampresentatie op de school. Doel van die presentatie is het informeren en enthousiasmeren van het hele schoolteam. Na die training beslist de school samen met het schoolbestuur over de vraag of zij verwachten dat deze interventie hen zou kunnen helpen. Vrijwel alle scholen kiezen daar dan inderdaad voor.

Vervolgens verzorgt de Stichting Familieklas Nederland een opleidingstraject voor de Familieklasleerkracht. In die training is aandacht voor de kernpunten van de interventie zoals de rol van de Familieklasleerkracht, houdingsaspecten, klassenmanagement, de thema's en het zorgvuldig formuleren van de persoonlijke ontwikkeldoelen van de leerlingen (wat zijn goede doelen, hoe verwoord je die scherp, hoe zorg je dat de doelen uit de leerling zélf komen en dat iedereen het ermee eens is). Na de training voert de Familieklasleerkracht een eerste Familieklas uit. Gedurende het hele eerste traject is bij alle 12 bijeenkomsten de trainer aanwezig om coaching-on-the-job te geven. Ook de intakegesprekken waarin de doelen worden geformuleerd voeren de trainer en de Familieklasleerkracht de eerste keer samen. Doel van de intensieve begeleiding is een goede borging van de methodiek.

Rol scholen en schoolbestuur

Samengevat ontvangen de scholen die gebruikmaken van het aanbod via het samenwerkingsverband een arrangement dat bestaat uit: een verkennend gesprek, een teampresentatie, een opleidingstraject voor de Familieklasleerkracht via bijeenkomsten en coaching gedurende de eerste ronde van uitvoering, een ouderbegeleider en ondersteuning bij de organisatie. Scholen en schoolbesturen zelf investeren in het beschikbaar maken van de uren voor de inzet van een van de reguliere groepsleerkrachten als Familieklasleerkracht, ook in de volgende schooljaren. De organisatorische ondersteuning en inzet van de ouderbegeleider blijven voor rekening van het samenwerkingsverband.

6.1.2 Gezinsklas

Rol gemeente

De Gezinsklas wordt in verschillende gemeenten aangeboden, onder andere in de gemeente Groningen en de gemeente Westerkwartier. De werkwijze in deze gemeenten verschilt enigszins, maar in beide gevallen financieren zij voor scholen de inzet van de Gezinsklasterapeuten. Voor beide gemeenten gebeurt dat structureel op basis van een indicatie (Jeugdwet). In één van de gemeenten is de Gezinsklas tevens aangeboden aan scholen via de inzet van NPO gelden, in het kader van preventie en passend onderwijs. Een belangrijke overweging daarbij is dat het gaat om een laagdrempelige interventie die bijdraagt aan een betere verbinding tussen de school- en thuissituatie van leerlingen.

21 Zoals eerder aangegeven bestaat de Stichting inmiddels niet meer. De gang van zaken zoals hier beschreven is die zoals die er was bij de start van het onderzoek. Sinds twee jaar heeft het samenwerkingsverband een aantal taken overgenomen. De teampresentatie en training voor Familieklasleerkrachten worden echter nog wel verzorgd door de trainers die opgeleid zijn door de Stichting, nu via incidentele inhuur.

Voor de gemeente Westerkwartier ging het om een pilot-aanbod op schoolniveau: scholen konden intekenen voor de Gezinsklas. De bekostiging gebeurde de afgelopen jaren vanuit de NPO-gelden. Er hebben in totaal zes scholen deelgenomen, met samen 55 leerlingen. Daarvoor is een budget van €50.000 geïnvesteerd, zo'n €900,- per leerling dus. In de gemeente Groningen wordt de interventie gefinancierd vanuit de Jeugdwet en dus op leerlingniveau. Daarbij moet dan per leerling een dossier worden aangelegd en een indicatie afgegeven. Dat is veel werk, maar de collectieve inzet van de leerlingfinanciering zorgt wel voor besparing op de uitvoeringskosten.

Rol Madelies BV-Gezinsklas

De Gezinsklas is één van de gecontracteerde aanbieders van Jeugdhulp in de gemeente Groningen. Als aanbieder schrijven zij een plan en eindverantwoording voor de gemeente. De gemeente Westerkwartier bekostigt de inzet van de Gezinsklasterapeuten vanuit de NPO-gelden. In beide gemeenten draagt de school leerlingen en ouders aan voor wie zij de Gezinsklas een goede vorm van ondersteuning vinden. De Gezinsklasterapeuten voeren daarna een kennismakingsgesprek met ouder en kind. Het staat ouders vrij om wel of niet deel te nemen. Gezamenlijk worden dan de persoonlijke ontwikkeldoelen van het kind gekozen en geformuleerd. Vervolgens voeren de Gezinsklasterapeuten de Gezinsklasbijeenkomsten en oudergroep uit gedurende 10 weken.

Rol scholen en schoolbestuur

De scholen kunnen aangeven of zij geïnteresseerd zijn in het aanbieden van een Gezinsklas. Zij moeten natuurlijk zorgen voor een geschikte ruimte waar de bijeenkomsten kunnen plaatsvinden, en groepsleerkrachten gelegenheid bieden een of enkele keren deel te nemen. Verder dragen zij leerlingen en ouders voor die baat kunnen hebben bij ondersteuning zoals de Gezinsklas die biedt.

6.2 Sterke punten van de interventies

De beleidsmakers zijn het eens over de sterke punten van de Familie-/Gezinsklas als interventie. Zij benoemen daarbij de volgende aspecten als waardevolle uitgangspunten van de aanpak:

- De Familie-/Gezinsklas is *laagdrempelig* doordat de bijeenkomsten plaatsvinden onder schooltijd en op school, een bekende en veilige omgeving voor kinderen en ouders
- De interventie draagt bij aan *preventie* van ernstiger gedragsproblematiek (en eventuele indicaties voor verwijzing naar het speciaal (basis)onderwijs).
- Het gaat om een *relatief goedkope interventie* gelet op de investering per kind.
- De aanpak werkt met een *systeembenadering*. De Familie-/Gezinsklas focust niet op de individuele leerling en zijn of haar gedrag, maar op het systeem waarbinnen dat gedrag plaatsvindt. Dat het gaat om samenwerking in de driehoek kind-ouders-school is heel waardevol, en deelname is niet alleen leerzaam voor de leerling maar ook voor ouders en groepsleerkrachten.

“Ik vind het persoonlijk heel krachtig dat via de Familieklas ouders, leerkrachten en school bij elkaar worden gebracht, omdat je vaak ziet dat ook daar de communicatie verstoord is als er problemen spelen rond het gedrag van een kind. Leerkrachten wijzen dan soms (te) gemakkelijk naar de ouders, en omgekeerd doen ouders dat bij leerkrachten. Maar het samen deelnemen aan de Familieklas, en samen kijken naar het gedrag van het kind en zoeken naar

werkbare oplossingen maakt dat je de neuzen dezelfde kant op kunt krijgen.” (expert, Familieklas)

“Het mooiste vind ik de systeemaanpak: dat je in de driehoek van verschillende partijen rondom (en met) het kind samenwerkt. Dan kan iedereen op dezelfde dingen inzetten, en dat versterkt elkaar natuurlijk. Het is heel mooi dat je ook de ouders meeneemt, want voor jonge kinderen zijn zij toch het belangrijkste als je iets wilt veranderen. Dit is een aanpak die ervoor zorgt dat ouders zich niet aangevallen of schuldig gaan voelen als het soms wat ingewikkelder is bij het kind. Dat is de waarde van het met elkaar doen.” (beleidsmedewerker Jeugd gemeente)

- De interventie gaat uit van *positieve bekrachtiging* van ‘goed’ gedrag en er is aandacht voor *succeservaringen* via het starten vanuit kleine, haalbare doelen voor het kind.
- Specifiek voor de Gezinsklassen wordt verder nog genoemd: dat de professionals ook goede *psycho-educatie* geven (bijvoorbeeld over de werking van het brein, wat je wel of niet kunt verwachten van kinderen op een bepaalde leeftijd, en het belang van voldoende slaap), en de tools, zoals ‘het stoplicht.’

6.3 Ervaren opbrengsten

De opbrengsten die de beleidsmakers benoemen, liggen voor beide varianten van de interventie in dezelfde lijn. Net als over de sterke punten, is hierover grote onderlinge overeenstemming tussen de deelnemers aan de beide focusgroepen.

Voor leerlingen

Voor de leerlingen die deelnemen aan de Familie- of Gezinsklas komen in de gesprekken de volgende gepercipieerde opbrengsten naar voren:

- mentale en sociale vooruitgang
- verbetering in gedrag, concentratie en executieve functies (zoals zelfstandig aan de slag gaan, minder impulsief handelen, hulp vragen)
- meer zelfvertrouwen en beter zelfbeeld (door de succeservaringen op de persoonlijke ontwikkeldoelen)
- waardevolle momenten met hun eigen ouder: onverdeelde aandacht
- verbetering van het contact tussen ouder en kind in de thuissituatie

“Wat ik als ouderbegeleider merk is dat als ik kom, eens per twee weken, de kinderen naar mij kijken met een blik van ‘Nee! Je mag niet mijn ouder meenemen!’ De Familieklas is echt een moment voor ouder en kind, beiden vinden dat heel waardevol. Ouders moeten letterlijk even alles opzij zetten en hebben dan alle aandacht voor hun kind.” (maatschappelijk werker Jeugdzorg, Familieklas)

Voor ouders

Belangrijke gepercipieerde opbrengsten bij ouders zijn er op verschillende niveaus: in het contact met hun kind, in contact met de school en de groepsleerkracht, en in het onderlinge contact met andere ouders. De opbrengsten in de focusgroepen genoemd worden zijn:

- betere band tussen ouder-kind
- beter inzicht in wat hun kind doet op school en hoe het zich daar gedraagt
- meer positieve interactie met hun kind

- meer begrip voor de groepsleerkracht (positiever spreken over school)
- meer inzicht in wat er op school gebeurt, wat kinderen daar moeten doen en waar ze tegenaanlopen of wat ze moeilijk vinden
- voelen zichzelf en hun kind 'gezien en gehoord'
- meer school-ondersteunend gedrag
- positievere houding tegenover school
- beter contact met de school
- meer contact met andere ouders, ondersteuning door ouders onderling

“Je ziet dat ouders opeens zien hoe kort hun kind zich maar kan concentreren, of hoe moeilijk het start met schoolwerk. Dat inzicht zorgt dan voor enige mildheid richting alle partners rond het kind en meer begrip voor elkaar.” (intern begeleider, Gezinsklas)

“Wat we bovendien zien is dat de interactie tussen ouders onderling verandert omdat zij elkaar kennen via de Familieklas. Ze gaan ze elkaar op het schoolplein aanspreken. Waar eerder iedereen altijd met zijn eigen groepje, uit de eigen cultuur bij elkaar stond, kennen de ouders door hun deelname aan de Familieklas ook anderen, uit andere groepjes en weten zij elkaar beter te vinden. De ondersteuning van ouders naar elkaar toe is blijvend.” (beleidsmedewerker Samenwerkingsverband, Familieklas)

Voor groepsleerkrachten

De ervaren opbrengsten bij de groepsleerkrachten die de respondenten zien, zijn er op het gebied van leerkrachthandelen, voor de leerkracht-leerlingrelatie, en voor het contact met ouders:

- meer aandacht voor bekrachtiging van positief gedrag van het kind
- scherpere observatie en meer bewustheid van het eigen handelen en wat dat doet voor het gedrag van het kind
- betere communicatie tussen leerling en groepsleerkracht
- doorbreken van een eventuele negatieve spiraal die kan ontstaan met ouders en leerlingen, wanneer een kind moeilijk gedrag vertoont
- betere communicatie tussen ouders en school

Preventieve werking en signalering

De deelnemers aan de focusgroepen benoemen tot slot de opbrengsten die zij op een breder niveau waarnemen. De interventie speelt ook een rol in preventie van doorverwijzing, en in signalering van eventueel zwaardere problematiek die speelt rond het kind. Voor de school is het prettig dat een leerling dan al goed in beeld is via de deelname aan de Familie- of Gezinsklas.

Twee citaten ter illustratie:

“Het is niet goed te bepalen of de Familieklas ook preventief werkt en verwijzing naar het speciaal basisonderwijs of speciaal onderwijs voorkomt. Daar zijn geen cijfers over. Naar schatting 99% van de leerlingen die deelgenomen hebben, blijft op de school. Een enkele keer vertrekt een leerling wel naar het speciaal onderwijs. Dan is wel duidelijk dat er alles aan gedaan is, maar dat de leerling toch nog iets extra's nodig heeft. (beleidsmedewerker Samenwerkingsverband, Familieklas)

“Het is ook wel voorgekomen dat de Gezinsklasbegeleider aangaf dat er wellicht een grotere hulpvraag lag voor het kind en dat er vervolg nodig was. Daarvoor moeten gezinnen zich wel zelf aanmelden bij het wijkteam, maar dat is wel een mooie opbrengst: dat je ouders hebt

gemotiveerd om vervolgstappen te zetten. Dat ouders inzien dat het gedrag van hun kind niet meer in lijn is met een normale ontwikkeling, en dat zij daarvoor ook hulp mógen vragen.” (beleidsmedewerker gemeente, en internbegeleider Gezinsklas).

6.4 Randvoorwaarden

Er komen in de interviews ook een aantal randvoorwaarden in beeld die van belang zijn voor de kwaliteit en uitvoering van de Familie- en Gezinsklassen:

- de bijeenkomsten moeten in principe plaatsvinden op de eigen school en tijdens de reguliere schooltijden
- er is een passende ruimte in de school nodig (voor de Familieklass gaat het – eens per twee weken – om twee ruimtes)
- zorgvuldige selectie van de leerlingen die deelnemen: bij heel zware problematiek is de Familie-/Gezinsklas niet zo geschikt
- goede en tijdige informatie voor ouders
- voldoende draagvlak binnen de school: het team moet goed geïnformeerd zijn over de visie, achter het aanbod staan én dat goed neerzetten
- er is op de school bij voorkeur minimaal één keer per jaar een Familie- of Gezinsklas
- goede financiële inbedding

“Belangrijk is dat de Gezinsklas plaatsvindt binnen de eigen school, dus op de school waar de kinderen toch al zitten. Het is ook belangrijk dat de Gezinsklas er gewoon bij hoort, en dat ook andere kinderen die dat nodig hebben naar de Gezinsklas gaan, zodat de kinderen niet een uitzondering zijn, niet afwijken van de rest.” (beleidsadviseur gemeente, Gezinsklas)

“Het loopt heel goed als een school de Familieklass vanaf de start heel serieus en goed neerzet en als ouders er goed in meegenomen worden. Als dat niet gebeurt, ontstaat er ruis. De school moet bovendien omarmen dat de methodiek van de Familieklass inhoudt dat in principe het initiatief bij de ouders ligt: het ‘op je handen zitten-principe’. Dat is anders dan hoe het in de reguliere klas gaat, en dat moet je ruimte en tijd geven. Als het dan lukt, dan zie je leerlingen en ouders echt groeien.” (ouderbegeleider, Familieklass)

“Minimaal één groep per jaar is wel een must, want dan kunnen ouders van elkaar horen hoe zinvol, waardevol of leuk het was om op een andere manier met je eigen kind om te gaan. Dat is toch anders dan de informatie van de leerkracht of intern begeleider. Ons streven is wel om één groep per jaar te laten draaien, het liefst twee.” (intern begeleider, Gezinsklas)

6.5 Aandachtspunten

De ervaringen tot nu toe zijn aanleiding voor enkele aandachts- en verbeterpunten. Ook deze gelden voor beide interventies. De deelnemers van de focusgroepen denken daarbij aan:

- Het bereiken van alle ouders en kinderen voor wie de Familie-/Gezinsklas ondersteunend kan zijn. (Er nemen aan beide interventies zowel hoog- als laagopgeleide ouders deel.) De werving en informatie vraagt zorgvuldigheid en de juiste beeldvorming:

“Omdat de werving via de school loopt, bereiken we alle ouders, maar dat wil niet zeggen dat ze ook allemaal deelnemen. Dat is afhankelijk van hoe je het brengt. Het is belangrijk dat je de

Familieklas niet aankaart vanuit 'er is een probleem', maar juist brengt als een kans.”
(beleidsmedewerker samenwerkingsverband, Familieklas)

“De ouders die je bereikt zijn ouders die willen. Dat is meteen ook wel het ingewikkelde. De ouders die we niet meekrijgen, maar die een kind hebben met best wel wat probleemgedrag of ontwikkelpunten, zijn de ouders die erg overtuigd zijn van hun eigen opvoed-skills. Zij leggen het probleem bij de school.” (intern begeleider, Gezinsklas)

- De gevraagde tijdsinvestering kan een belemmering vormen voor werkende ouders, of ouders met jonge kinderen die nog thuis zijn.

“Veel ouders kunnen niet zomaar tijd vrijmaken. Vooraf zien eigenlijk alle ouders op tegen de tijdsinvestering, maar achteraf geven ze aan dat het ontzettend de moeite waard was”.
(beleidsmedewerker samenwerkingsverband, Familieklas)

- Selectie van de juiste doelgroep: kinderen met niet té zware problematiek.

“We hebben geleerd om geen kinderen te selecteren met te zware problematiek. Zij kunnen beter meteen een goede diagnose krijgen. Voor hen nemen we contact op met het wijkteam. We selecteren kinderen met een wat lichtere problematiek, maar wel met op de achtergrond het vermoeden dat we als intern begeleiders langere tijd betrokken zullen zijn, ook nog na de Gezinsklas. Dit is dan een mooie start om nader kennis te maken en beter samen te werken met ouders.” (intern begeleider, Gezinsklas)

- Gelet op de voorwaarde dat de school de interventie goed moet kunnen neerzetten, is het ook een aandachtspunt dat het schoolteam (nog) meer meegenomen en beter geïnformeerd moet worden, zodat er een optimale samenwerking kan ontstaan tussen ouders en groepsleerkrachten/de school.
- Ook is een wat bredere bekendheid van de interventie wenselijk, zodat meer scholen gebruik kunnen maken van de Familie- en Gezinsklassen. Dat kan bijvoorbeeld via inzet van de gemeente, via informatie in een intern-begeleiders-netwerk etc. Goede informatie over doel en inhoud van de interventie voor de Inspectie van het Onderwijs is een aandachtspunt omdat het gaat om begeleiding tijdens schooltijd. Hoewel leerlingen tijdens de interventie bezig zijn met schoolwerk, kregen sommige scholen hier kritische vragen over van de onderwijsinspecteur. Andere scholen ervaren dat de inspecteur de interventie juist positief waardeert in het kader van passend onderwijs.

6.6 Toekomstperspectieven uitvoering en beleid

Tot slot zijn ook de toekomstperspectieven voor de uitvoering en het beleid besproken. Dat leidt tot de volgende inzichten:

Praktijk: aandacht voor kwaliteit en borging

Voor beide interventies wordt gedacht aan activiteiten die bijdragen aan de kwaliteit en borging van de Familie-/Gezinsklas:

- Het opzetten van een leerkrachtgroep, waarin ook de groepsleerkrachten de psycho-educatie meekrijgen, zoals die wordt gegeven aan de ouders in de Gezinsklas.

“Leerkrachten weten ook niet alles. Het zou goed zijn als zij meer kunnen professionaliseren op onderwerpen zoals positieve bekrachtiging en de werking van het brein. Dat zou nog wel een toegevoegde waarde hebben voor de Gezinsklas.” (intern begeleider, Gezinsklas)

- Er ligt een plan om een Familieklas-kenniskring op te zetten, zodat Familieklasleerkrachten hun kennis kunnen opfrissen en versterken.

“De continuïteit en kwaliteit van de Familieklasleerkrachten moet goed geborgd worden. Nu wordt steeds per school één leerkracht opgeleid, maar als die vertrekt of ziek wordt, is het spannend. We kijken nu of we ook een tweede leerkracht kunnen opleiden, maar daarbij zit het lerarentekort wel in de weg op dit moment. Bovendien zou het voor de kwaliteitsborging goed zijn om intervisie- of opfrisbijeenkomsten te bieden.” (beleidsmedewerker Samenwerkingsverband en expert Familieklas)

Beleid: aandacht voor duurzame inzet en onderzoek

De beleidsmatige context voor beide interventies is nog niet zeker.

De gemeente Amersfoort staat voor een grote bezuinigingsronde in 2026-2027. Preventie en projecten waarin samenwerking tussen meerdere partijen plaatsvindt, zoals de Familieklas, kunnen overigens wel op veel steun rekenen van de raadsleden. De wens is om te komen tot een duurzame inzet van het programma. Dat vraagt een realistisch plan.

“Het voortbestaan van de Familieklas vraagt iets extra’s van iedereen: een basisinzet van de scholen, een bijdrage van het samenwerkingsverband, en een investering vanuit de gemeente om het geheel sluitend te maken of om net iets meer mogelijk te maken.” (beleidsmedewerker gemeente, Familieklas)

Meerdere gemeenten in de provincie Groningen zetten verschillende aanpakken in, waaronder de Gezinsklas, om kinderen vroegtijdig in hun ontwikkeling te ondersteunen. De huidige manier van financieren brengt echter veel administratie met zich mee.

“Het is een mooi product, maar het zou wenselijk zijn als de gemeente het wat breder zou aanpakken, en kijkt naar welke financieringsvorm het meest passend is. De huidige werkwijze, met individuele dossiers voor elke Gezinsklasleerling, is te omslachtig en bureaucratisch.” (beleidsmedewerker gemeente, Gezinsklas)

In de gemeente Westerkwartier is de pilotfase afgerond, en heeft een evaluatie plaatsgevonden. De afdeling Jeugd is enthousiast over de Gezinsklas. De Gezinsklas past ook goed in de nieuwe beleidsvoornemens in de Hervormingsagenda Jeugd, bijvoorbeeld omdat het een interventie is die dicht bij de leefwereld van kinderen blijft. Ingewikkeld is echter dat veel van de scholen hebben aangegeven dat voor hen de meerwaarde niet zo groot is: zij zien vooral korte-termijn-effecten, in de periode dat leerlingen in de Gezinsklas zitten en slechts een beperkte opbrengst op langere termijn. Veel scholen vinden dat er al te veel op het programma staat, en voor kleine scholen is het lastig om een Gezinsklas vol te krijgen. Anders dan de scholen zijn ouders, kinderen en jeugdconsulenten juist positief. De beleidsmakers zijn op zoek naar mogelijkheden om de interventie wel te blijven aanbieden.

7 Resultaten kwantitatieve dataverzameling voor de interventiegroepen

In dit hoofdstuk rapporteren we de resultaten van de kwantitatieve dataverzameling via de vragenlijsten die zijn voorgelegd aan verschillende betrokkenen. We zoomen achtereenvolgens in op de opbrengsten voor de leerlingen, ouders en groepsleerkrachten. De focus ligt op de effecten van deelname die zichtbaar zijn in de groei die zij doormaken tussen meting 1 (voorafgaand aan deelname aan de interventie), en meting 2 (tijdens) en 3 (enkele weken na deelname). In hoofdstuk 8 wordt vervolgens de groei van de Familie- en Gezinsklasleerlingen vergeleken met die van een controlegroep van klasgenoten.

7.1 Opbrengsten voor leerlingen

Op basis van de vragenlijsten die de Familie- en Gezinsklasleerlingen en hun ouders en groepsleerkrachten invulden op drie meetmomenten (voor, tijdens en na deelname aan de interventie hebben we gekeken naar de opbrengsten van die deelname. Daarbij ging het om opbrengsten op verschillende gebieden:

- a) Cognitief zelfvertrouwen en eigenwaarde
- b) Gedrag: emotionele problemen, gedragsproblemen, hyperactiviteiten, problemen met leeftijdgenoten, problemen rond pro-sociaal gedrag
- c) Werkhouding en inzet voor school
- d) Welbevinden

Ook is gekeken naar samenhang van de gemeten opbrengsten met achtergrondkenmerken van de leerlingen zoals samenstelling van het gezin, sekse, opleidingsniveau van de ouders, jaar van deelname, leeftijd, groep en thuistaal.

7.1.1 Competentiebeleving en eigenwaarde (leerlingvragenlijst)

Tabel 7.1 bevat de gemiddelde scores voor *cognitief zelfvertrouwen* en *gevoel van eigenwaarde* van de leerlingen voorafgaand aan de Familie- en Gezinsklas (meting 1), en het verschil hiervan met meting 2 (tijdens deelname) en meting 3 (na deelname). Een positieve score betekent een toename in de score bij meting 2, respectievelijk meting 3.

Het gevoel van eigenwaarde en het cognitief zelfvertrouwen van de Gezinsklasleerlingen en ook van de Familieklasleerlingen (zij het in iets mindere mate) was voorafgaand aan deelname vrij laag. Van de Familieklasleerlingen nam het cognitief zelfvertrouwen significant toe (toename van 0.221 van meting 1 naar 3). Het gevoel van eigenwaarde van de Gezinsklasleerlingen nam significant toe.

Tabel 7.1 – Familie- en Gezinsklasleerlingen: competentiebeleving meting 1-3 (bereik 1-5)

		Cognitief zelfvertrouwen			Gevoel van eigenwaarde		
		est.	s.e.	p	est.	s.e.	p
Familieklas	Gem. meting 1	3.756	0.094	0.000	2.597	0.062	0.000
	meting 2 - meting 1	0.175	0.090	0.057	-0.044	0.067	0.516
	meting 3 - meting 1	0.221	0.101	0.031	0.020	0.075	0.787
Gezinsklas	Gem. meting 1	3.283	0.135	0.000	2.150	0.103	0.000
	meting 2 - meting 1	0.146	0.136	0.287	0.319	0.120	0.010
	meting 3 - meting 1	0.018	0.138	0.898	0.313	0.120	0.012

We vonden twee relaties met achtergrondkenmerken voor de Gezinsklas. Van leerlingen die niet in een tweeoudergezin wonen nam hun gevoel van eigenwaarde van voor naar na deelname aan de Gezinsklas meer toe dan van leerlingen die in een tweeoudergezin wonen (verschil 0.602, s.e. 0.246, $p = 0.019$). Hetzelfde geldt voor de toename in cognitief zelfvertrouwen (verschil 0.905, s.e. 0.276, $p=0.002$).

7.1.2 Gedrag (leerling-, leerkracht- en oudervragenlijst)

In Tabel 7.2 worden de resultaten weergegeven van de ontwikkeling in oordelen over *emotionele problemen* volgens leerlingen, groepsleerkrachten en ouders. Na afloop van de Familieklas geven groepsleerkrachten een positiever oordeel over de emotionele problemen van de leerlingen dan voorafgaand aan deelname²². Voor de Gezinsklas zijn de oordelen van zowel leerlingen, groepsleerkrachten als ouders na afloop van deelname hierover positiever dan voorafgaand aan deelname.

Tabel 7.2 - Familie- en Gezinsklasleerlingen: emotionele problemen meting 1-3 (bereik 1-3)

		volgens leerling			volgens leerkracht			volgens ouders		
		est.	s.e.	p	est.	s.e.	p	est.	s.e.	p
Familieklas	Gem. meting 1	1.736	0.065	0.000	1.590	0.083	0.000	1.573	0.075	0.000
	meting 2 - meting 1	-0.064	0.063	0.316	-0.122	0.056	0.034	-0.095	0.071	0.190
	meting 3 - meting 1	-0.113	0.071	0.119	-0.112	0.060	0.069	-0.101	0.077	0.199
Gezinsklas	Gem. meting 1	2.044	0.087	0.000	1.801	0.047	0.000	1.729	0.049	0.000
	meting 2 - meting 1	-0.230	0.081	0.007	-0.103	0.045	0.024	-0.068	0.041	0.102
	meting 3 - meting 1	-0.187	0.083	0.029	-0.104	0.050	0.039	-0.158	0.047	0.001

Tabel 7.3 bevat de resultaten van de ontwikkeling in oordelen over *gedragsproblemen* volgens leerlingen, groepsleerkrachten en ouders. Na afloop van de Familieklas rapporteren leerlingen en hun ouders in mindere mate gedragsproblemen van de leerlingen dan voorafgaand aan deelname. Groepsleerkrachten en ouders van Gezinsklasleerlingen rapporteren na deelname minder gedragsproblemen dan voorafgaand aan deelname.

Tabel 7.3 - Familie- en Gezinsklasleerlingen: gedragsproblemen meting 1-3 (bereik 1-3)

		volgens leerling			volgens leerkracht			volgens ouders		
		est.	s.e.	p	est.	s.e.	p	est.	s.e.	p
Familieklas	Gem. meting 1	1.661	0.053	0.000	1.430	0.053	0.000	1.413	0.054	0.000
	meting 2 - meting 1	-0.023	0.059	0.698	-0.085	0.051	0.105	-0.124	0.064	0.059
	meting 3 - meting 1	-0.142	0.066	0.034	-0.029	0.055	0.605	-0.120	0.069	0.088
Gezinsklas	Gem. meting 1	1.777	0.087	0.000	1.522	0.040	0.000	1.486	0.037	0.000
	meting 2 - meting 1	-0.113	0.078	0.158	-0.125	0.038	0.001	-0.098	0.028	0.001
	meting 3 - meting 1	-0.115	0.080	0.157	-0.099	0.042	0.020	-0.077	0.032	0.018

22 P in de tabel is .069, maar is < .05 bij eenzijdige toetsing.

In Tabel 7.4 worden de resultaten weergegeven van de ontwikkeling in oordelen over *hyperactiviteit* volgens leerlingen, groepsleerkrachten en ouders. Gedurende en na afloop van deelname aan de Familieklas rapporteren groepsleerkrachten in mindere mate hyperactiviteit bij de leerlingen dan voorafgaand aan deelname. Groepsleerkrachten, leerlingen én ouders van Gezinsklasleerlingen rapporteren na deelname minder hyperactiviteit bij de leerlingen dan voor deelname.

Tabel 7.4 - Familie- en Gezinsklasleerlingen: hyperactiviteit meting 1-3 (bereik 1-3)

		volgens leerling			volgens leerkracht			volgens ouders		
		est.	s.e.	p	est.	s.e.	p	est.	s.e.	p
Familieklas	Gem. meting 1	1.990	0.071	0.000	2.496	0.085	0.000	2.087	0.113	0.000
	meting 2 - meting 1	-0.042	0.070	0.548	-0.196	0.063	0.003	-0.174	0.079	0.034
	meting 3 - meting 1	0.055	0.079	0.486	-0.247	0.067	0.000	-0.093	0.086	0.284
Gezinsklas	Gem. meting 1	2.316	0.093	0.000	2.297	0.052	0.000	2.172	0.044	0.000
	meting 2 - meting 1	-0.129	0.078	0.107	-0.097	0.050	0.054	-0.061	0.040	0.131
	meting 3 - meting 1	-0.182	0.080	0.028	-0.187	0.055	0.001	-0.125	0.045	0.006

Tabel 7.5 bevat de resultaten van de ontwikkeling in oordelen over *problemen met leeftijdsgenoten* volgens leerlingen, groepsleerkrachten en ouders. Na afloop van deelname aan de Familieklas rapporteren groepsleerkrachten in mindere mate problemen van leerlingen met leeftijdsgenoten dan voorafgaand aan deelname. Groepsleerkrachten en ouders van Gezinsklasleerlingen rapporteren na deelname minder problemen met leeftijdsgenoten van de leerlingen dan voor deelname.

Tabel 7.5 - Familie- en Gezinsklasleerlingen: problemen met leeftijdsgenoten meting 1-3 (bereik 1-3)

		volgens leerling			volgens leerkracht			volgens ouders		
		est.	s.e.	p	est.	s.e.	p	est.	s.e.	p
Familieklas	Gem. meting 1	1.577	0.051	0.000	1.514	0.068	0.000	1.361	0.066	0.000
	meting 2 - meting 1	0.021	0.048	0.662	-0.008	0.048	0.860	-0.013	0.069	0.853
	meting 3 - meting 1	0.012	0.054	0.830	-0.116	0.051	0.028	-0.042	0.074	0.576
Gezinsklas	Gem. meting 1	1.856	0.076	0.000	1.563	0.042	0.000	1.458	0.038	0.000
	meting 2 - meting 1	-0.142	0.087	0.108	-0.051	0.041	0.214	-0.008	0.032	0.804
	meting 3 - meting 1	-0.122	0.088	0.173	-0.084	0.045	0.067	-0.078	0.037	0.034

In Tabel 7.6 worden de resultaten weergegeven van de ontwikkeling in oordelen over *prosociaal gedrag* volgens leerlingen, groepsleerkrachten en ouders. Het gerapporteerde prosociale gedrag van leerlingen voor, tijdens en na deelname aan de Familieklas verschilt niet. Groepsleerkrachten en ouders rapporteren meer sociaal gedrag na deelname van leerlingen aan de Gezinsklas. Groepsleerkrachten van Gezinsklasleerlingen rapporteerden ook al tijdens deelname meer sociaal gedrag dan voorafgaand aan deelname.

Tabel 7.6 - Familie- en Gezinsklasleerlingen: sociaal gedrag meting 1-3 (bereik 1-3)

		volgens leerling			volgens leerkracht			volgens ouders		
		est.	s.e.	p	est.	s.e.	p	est.	s.e.	p
Familieklas	Gem. meting 1	2.587	0.050	0.000	2.277	0.076	0.000	2.630	0.062	0.000
	meting 2 - meting 1	-0.023	0.042	0.581	0.058	0.052	0.274	0.067	0.049	0.177
	meting 3 - meting 1	0.022	0.047	0.634	0.062	0.056	0.274	0.072	0.053	0.181
Gezinsklas	Gem. meting 1	2.523	0.075	0.000	2.148	0.046	0.000	2.592	0.042	0.000
	meting 2 - meting 1	-0.020	0.072	0.781	0.126	0.045	0.006	0.016	0.031	0.608
	meting 3 - meting 1	0.057	0.073	0.442	0.167	0.050	0.001	0.081	0.035	0.022

De verandering in oordelen over leerlinggedrag van voor deelname aan de Familie-/Gezinsklas (meting 1) naar oordelen hierover na afloop van deelname (meting 3), verschilt naar meerdere achtergrondkenmerken.

Familieklas

De verandering in *prosociaal gedrag* van Familieklasleerlingen volgens het oordeel van de ouders was positiever, naarmate de groep (dus leeftijd van de leerling) hoger was (0.134 per jaar, s.e. 0.033, $p=0.000$). De ontwikkeling in het oordeel van ouders over *prosociaal gedrag* van Familieklasleerlingen in een tweoudergezin was positiever dan voor leerlingen die niet in een tweoudergezin wonen (verschil 0.336, s.e. 0.109, $p=0.004$).

De verandering in leerkrachtoordelen over *gedragsproblemen* van Familieklasleerlingen die thuis (ook) een andere taal dan Nederlands spreken was minder gunstig dan voor leerlingen die thuis alleen Nederlands spreken (verschil 0.274, s.e. 0.132, $p=0.045$).

Gezinsklas

De verandering in *gedragsproblemen* volgens het oordeel van de groepsleerkracht ná deelname aan de Gezinsklas (vergeleken met vóór deelname) was voor meisjes gunstiger dan voor jongens (verschil 0.120, s.e. 0.050, $p=0.017$).

Ook was de ontwikkeling in *prosociaal gedrag* volgens het oordeel van de ouders van meisjes die aan de Gezinsklas deelnamen gunstiger dan voor jongens die hieraan deelnamen (verschil 0.087, s.e. 0.044, $p=0.048$). De ontwikkeling in *prosociaal gedrag* volgens het oordeel van de ouders was eveneens gunstiger voor Gezinsklasleerlingen met ten hoogste mbo opgeleide ouders dan voor Gezinsklasleerlingen met hoger opgeleide ouders (verschil 0.156, s.e. 0.069, $p=0.026$). Ook was de verandering in dit oordeel positiever voor leerlingen die in 2021/2022 naar de Gezinsklas gingen vergeleken met leerlingen die in de twee daaropvolgende schooljaren deelnamen (verschil 0.144, s.e. 0.070, $p=0.042$).

De verandering in het oordeel van de groepsleerkracht over *hyperactief gedrag* van Gezinsklasleerlingen was gunstiger voor leerlingen met ten hoogste mbo opgeleide ouders dan voor leerlingen met hoger opgeleide ouders (verschil 0.253, s.e. 0.118, $p=0.033$).

Naarmate leerlingen voorafgaand aan deelname aan de Gezinsklas volgens de groepsleerkracht meer emotionele problemen hadden, nam hun hyperactief gedrag volgens het oordeel van de groepsleerkracht meer toe (0.330 per schaalpunt, s.e. 0.133, $p=0.014$).

Beide interventies

Voor zowel Familie- als Gezinsklasleerlingen was de ontwikkeling in leerlingoordelen over *hyperactiviteit* van leerlingen die thuis (ook) een andere taal dan Nederlands spreken positiever dan voor leerlingen die thuis alleen Nederlands spreken (Familieklas: verschil 0.368, s.e. 0.161, $p=0.027$; Gezinsklas: verschil 0.343, s.e. 0.152, $p=0.028$).

7.1.3 Werkhouding en inzet voor school (leerkracht- en leerlingvragenlijst)

Tabel 7.7 bevat de resultaten van de ontwikkeling in oordelen over de *werkhouding* en *inzet voor school* van Familie- en Gezinsklasleerlingen volgens het oordeel van de groepsleerkrachten en de inzet voor school volgens de leerlingen. We vonden geen relatie met deelname aan de Familie-/Gezinsklas. Het onderzoek hiernaar was wat beperkter dan beoogd, aangezien werkhouding per abuis niet bevraagd was voor Familieklasleerlingen en de tweede meting van inzet voor school te onbetrouwbaar bleek.

Tabel 7.7 - Familie- en Gezinsklasleerlingen: werkhouding volgens groepsleerkracht en inzet voor school volgens leerling meting 1-3

		Werkhouding (1-3)			Inzet voor school (1-5)		
		est.	s.e.	p	est.	s.e.	p
Familieklas	Gem. meting 1	-			3.571	0.092	0.000
	meting 2 - meting 1	-			-		
	meting 3 - meting 1	-			-0.036	0.101	0.727
Gezinsklas	Gem. meting 1	1.816	0.053	0.000	3.473	0.154	0.000
	meting 2 - meting 1	0.046	0.056	0.409	-		
	meting 3 - meting 1	0.085	0.062	0.171	0.052	0.152	0.736

De verandering in inzet voor school van leerlingen van voor naar na deelname aan de Familieklas was gunstiger naarmate zij naar een hogere groep gingen (0.207 per jaar, s.e. 0.078, $p=0.013$). De verandering in het leerkrachtoordeel over de werkhouding van Familieklasleerlingen was gunstiger bij leerlingen met (ook) een niet-Nederlandse thuistaal dan bij leerlingen met alleen een Nederlandse thuistaal (verschil 0.541, s.e. 0.228, $p=0.024$).

7.1.4 Welbevinden (leerlingvragenlijst)

In Tabel 7.8 worden de resultaten weergegeven van de ontwikkeling in *welbevinden* van Familie- en Gezinsklasleerlingen. We vonden geen verandering in gerapporteerd welbevinden voor, tijdens en na deelname aan de Familie-/Gezinsklas. Het algemeen welbevinden van Familieklasleerlingen was voorafgaand aan deelname goed ('schoolcijfer' 8.1). Van de deelnemers aan de Gezinsklas was dit lager: 6.7.

Tabel 7.8 - Familie- en Gezinsklasleerlingen: welbevinden volgens leerling meting 1-3

		In relatie tot leerkracht (1-5)			Ik, thuis, school, alles (1-10)		
		est.	s.e.	p	est.	s.e.	p
Familieklas	Gem. meting 1	3.694	0.122	0.000	8.131	0.237	0.000
	meting 2 - meting 1	-0.126	0.116	0.280	0.343	0.229	0.137
	meting 3 - meting 1	0.208	0.129	0.111	0.244	0.254	0.340
Gezinsklas	Gem. meting 1	3.490	0.189	0.000	6.702	0.460	0.000
	meting 2 - meting 1	-0.051	0.166	0.759	0.712	0.557	0.208
	meting 3 - meting 1	0.197	0.169	0.251	0.153	0.559	0.785

We vonden één relatie met achtergrondkenmerken voor de Gezinsklas. Van leerlingen die niet in een tweeoudergezin wonen nam hun algehele welbevinden (ik, thuis, school, alles) van voor naar na deelname aan de Gezinsklas meer toe dan van leerlingen die in een tweeoudergezin wonen (verschil 2.730, s.e. 1.124, $p = 0.019$).

7.1.5 Schoolprestaties (toetsen leerlingvolgsysteem)

We vergeleken de ontwikkeling in *schoolprestaties* voor deelname aan de Familie-/Gezinsklas met de ontwikkeling hiervan na deelname. Dit deden we voor de Citotoetsen Rekenen-Wiskunde en Begrijpend lezen en voor de IEP-toetsen Rekenen en Lezen. Voor al deze toetsen geldt dat met de scores de ontwikkeling van groep 3 t/m 8 kan worden gevolgd. Zoals beschreven in 4.3.3 waren niet altijd de beoogde gegevens van twee meetmomenten voorafgaand en twee meetmomenten na afloop beschikbaar. Daarnaast zijn gegevens van de IEPtoetsen voor minder leerlingen beschikbaar. In Tabel 7.9 laten we de aantallen leerlingen en meetmomenten zien waarop de analyses gebaseerd zijn.

Tabel 7.9 - Familie- en Gezinsklasleerlingen: aantallen leerlingen en metingen per reken- en taaltoets

		Cito			Iep	
		Rekenen-Wiskunde		Begrijpend lezen	Rekenen	Lezen
Familieklas	n leerlingen	54		54	12	12
	n metingen	207		188	39	32
Gezinsklas	n leerlingen	56		46	38	35
	n metingen	149		96	124	102

In Tabel 7.10 laten we resultaten zien van de multilevel analyses.²³ De tabel bevat per toets de verandering per maand (groei) in scores vóór en na deelname. De vermelde score na deelname betreft de verandering ten aanzien van de groei voorafgaand aan deelname. De score in Rekenen-Wiskunde van Familieklasleerlingen nam bijvoorbeeld gemiddeld 2.354 toe per maand voor deelname. Dit is significant ($p=0.000$). Na deelname was dit $2.354+0.117=2.471$. Die extra groei is echter niet significant ($p=0.874$).

We merken op dat de verandering in IEP-scores en in Cito-scores onvergelijkbaar is, omdat het andere toetsen met een andere schaal betreft.

Er blijkt één significante verandering na deelname te zijn. Na deelname aan de Gezinsklas is de groei in Cito begrijpend lezen positiever dan voorafgaand aan deelname. Voorafgaand aan deelname was er geen significante verandering (-0.207 per maand, $p=0.815$). Na deelname was de groei 2.415 per maand hoger ($p = 0.062^{24}$), dus 2.208 per maand.

Tabel 7.10 - Familie- en Gezinsklasleerlingen: verandering in taal- en rekenscores per maand voorafgaand aan de interventie en verschil in groei na interventie

	Cito						Iep					
	Rekenen-Wiskunde			Begrijpend lezen			Rekenen			Lezen		
	est.	s.e.	p	est.	s.e.	p	est.	s.e.	p	est.	s.e.	p
Familieklas												
groei voor interventie	2.354	0.587	0.000	1.783	0.690	0.011	1.104	0.501	0.037	2.355	0.496	0.000
verandering groei na interventie	0.117	0.741	0.874	0.046	0.846	0.957	0.211	0.620	0.736	-0.356	0.626	0.577
Gezinsklas												
groei voor interventie	1.572	0.585	0.009	-0.207	0.883	0.815	0.701	0.180	0.000	0.559	0.387	0.154
verandering groei na interventie	0.790	0.897	0.381	2.415	1.271	0.062	0.224	0.242	0.359	0.280	0.496	0.574

Vervolgens gingen we na in hoeverre een eventuele verandering in groei voorafgaand en na de interventie verschilde naar achtergrondkenmerken. Om na te gaan in hoeverre dit mogelijk is, laten we in Tabel 7.11 zien voor hoeveel leerlingen toetsgegevens én gegevens beschikbaar zijn over sekse, groep, thuistaal, gezinssamenstelling, andere begeleiding, opleiding ouders, startjaar en leerkrachtoordelen over hyperactiviteit en emotionele problemen voorafgaand aan deelname aan de Familie-/Gezinsklas. Waar de aantallen te laag zijn om na te gaan in hoeverre de groei voor en na deelname aan de interventie verschilt voor het betreffende achtergrondkenmerk, zijn deze lichtgrijs gemaakt. Voor de Familieklas kunnen geen relaties met achtergrondkenmerken met de IEP-toetsen worden nagegaan. Dit komt omdat relatief weinig Familieklasscholen deze toetsen gebruiken. De relatie met thuistaal kan niet onderzocht worden voor Gezinsklasleerlingen. Relaties met andere begeleiding kunnen voor zowel Familie- als Gezinsklasleerlingen niet nagegaan

23 Gemiddelde scores worden niet getoond, omdat deze hier geen informatie bieden. De Tabel bevat gegevens van leerlingen van verschillende groepen. Scores van leerlingen zijn gemiddeld hoger naarmate de groep hoger is.

24 P-waarde betreft tweezijdige toetsing, bij eenzijdige toetsing is $p < .05$.

worden. Ten slotte kan de relatie met het opleidingsniveau van de ouders alleen worden nagegaan voor Gezinsklasleerlingen.

Op één verschil na, vonden we geen verschil in verandering in groei voorafgaand en na de interventie naar genoemde achtergrondkenmerken. Leerlingen die in schooljaar 2021/2022 naar de Gezinsklas gingen, gingen minder vooruit in begrijpend lezen dan leerlingen die in de twee daaropvolgende schooljaren naar de Gezinsklas gingen (verschil is -4.329 , s.e. 2.525 , $p < 0.092^{25}$).

Tabel 7.11 - Aantallen leerlingen voor wie toetsgegevens en achtergrondkenmerken beschikbaar zijn

	Familieklas				Gezinsklas			
	Cito		Iep		Cito		Iep	
	Rek-Wis	Begr.L	Rek	Lez	Rek-Wis	Begr.L	Rek	Lez
<i>Sekse</i>								
jongen	27	27	9	9	35	28	24	21
meisje	27	27	3	3	21	18	14	14
<i>Groep</i>								
3	0	0	0	0	10	6	6	3
4	12	12	1	1	19	14	9	9
5	14	14	4	4	9	8	12	12
6	12	12	2	2	5	5	5	5
7	9	9	4	4	6	6	5	5
8	7	7	1	1	6	6	1	1
<i>Thuistaal</i>								
alleen Nederlands	15	15	0	0	7	6	7	7
(ook) andere taal dan NL	20	20	5	5	5	5	7	7
<i>Opleiding ouders</i>								
max. mbo	7	7	1	1	25	22	21	20
ho	13	13	0	0	20	14	14	12
<i>Tweeoudergezin</i>								
nee	12	12	2	2	20	14	13	12
ja	27	27	3	3	25	22	24	22
<i>Andere begeleiding</i>								
nee	13	13	1	1	38	30	26	23
ja	6	6	0	0	6	5	9	9
<i>Startjaar</i>								
2021/2022	24	24	0	0	32	26	15	15
2022/2023 of 2023/2024	30	30	12	12	24	20	23	20
<i>leerkrachtoordeel hyperactiviteit m1</i>	28	28	5	5	45	35	32	30
<i>leerkrachtoordeel emotionele problemen m1</i>	28	28	5	5	45	35	32	30

7.1.6 Samenvatting opbrengsten bij leerlingen

Samengevat zien we bij leerlingen op meerdere gebieden positieve effecten van deelname aan de Familie- of Gezinsklas, de ene keer is dat door de ogen van de leerlingen zelf, de andere keer zijn het ouders of groepsleerkrachten die zo'n positieve verandering signaleren. In Tabel 7.12 zijn de hoofdeffecten samengebracht in een overzicht.

Familieklas

Familieklasleerlingen rapporteren na deelname meer cognitief zelfvertrouwen, en minder gedragsproblemen. Hun ouders merken eveneens dat hun kind na deelname minder gedragsproblemen heeft. De groepsleerkrachten zien een afname van emotionele

25 P-waarde betreft tweezijdige toetsing, bij eenzijdige toetsing is $p < .05$.

problemen en hyperactiviteit bij leerlingen die deelnamen aan de Familieklas, en betere contacten met leeftijdsgenoten.

Er zijn geen effecten zichtbaar op werkhouding/inzet voor school. Dat is deels door het ontbreken van gegevens. Er zijn ook geen effecten op welbevinden, maar het welbevinden van de Familieklasleerlingen was ook voorafgaand aan hun deelname al goed (rapportcijfer 8). Er is geen (significante) extra groei in schoolprestaties voor rekenen/wiskunde of begrijpend lezen.

Gezinsklas

Gezinsklasleerlingen zelf rapporteren na deelname meer gevoel van eigenwaarde, minder emotionele problemen en hyperactiviteit. Hun ouders zien bij hun kind minder emotionele problemen en minder gedragsproblemen, minder hyperactiviteit én beter contact met leeftijdsgenoten. Groepsleerkrachten van Gezinsklasleerlingen zien positieve effecten als het gaat om emotionele problemen, gedrag, hyperactiviteit, omgaan met leeftijdsgenoten en sociaal gedrag.

Er zijn geen effecten op werkhouding/inzet of welbevinden. Er is één significant effect op schoolprestaties: Gezinsklasleerlingen laten meer groei zien op Begrijpend lezen na hun deelname. Dat geldt met name voor de leerlingen die deelnamen aan de Gezinsklas in 2022/2023 en 2023/2024.

Tabel 7.12 – Samenvatting gerapporteerde effecten van deelname aan Familie- of Gezinsklas26

Effecten	Familieklas			Gezinsklas		
	leerlingen	ouders	leerkracht	leerlingen	ouders	leerkracht
Cognitief zelfvertrouwen	+					
Gevoel van eigenwaarde				+		
Emotionele problemen			+	+	+	+
Gedrag	+	+			+	+
Hyperactiviteit			+	+	+	+
Omgaan met leeftijdsgenoten			+		+	+
Prosociaal gedrag						+
Werkhouding/inzet						
Welbevinden						
Begrijpend lezen				+		
Rekenen-wiskunde						

In Tabel 7.13 geven we voor beide interventies een overzicht van de samenhang tussen effecten van deelname en achtergrondkenmerken zoals thuistalen, leeftijd van het kind, gezinssituatie en opleidingsniveau van de ouders.

26 De + staat hier voor: een effect op de ontwikkeling van de leerling in de beoogde richting (dwz: meer cognitief zelfvertrouwen, minder emotionele problemen, minder hyperactiviteit etc.)

Tabel 7.13 – Samenvatting samenhang van gerapporteerde effecten met achtergrondkenmerken

Effecten		Achtergrondkenmerken
Familieklas		
Leerlingen	Hyperactiviteit Inzet voor school	thuis óók andere taal dan Nederlands leeftijd (hogere groep)
Ouders	Prosociaal gedrag	leeftijd, 2-oudergezin
Leerkrachten	Gedrag Werkhouding	thuis alleen Nederlands thuis óók andere taal dan Nederlands
Gezinsklas		
Leerlingen	Eigenwaarde Cognitief zelfvertrouwen Hyperactiviteit Welbevinden	niet in 2-oudergezin niet in 2-oudergezin thuis óók andere taal dan Nederlands niet in 2-oudergezin
Ouders	Prosociaal gedrag	meisjes, opleidingsniveau ouders ten hoogste mbo, Gezinsklas 2021/2022
Leerkrachten	Gedrag Hyperactiviteit	meisjes opleidingsniveau ouders ten hoogste mbo

7.2 Opbrengsten voor ouders

Via de vragenlijsten die ouders invulden hebben we gekeken naar effecten van de Familie- en Gezinsklassen op de leerlingen, maar er zijn ook vragen gesteld over opbrengsten van deelname voor ouders zelf. Die vragen gingen over opvoeding: consistentie, opvoedstress en warmte in de relatie met het kind, en over de relatie van ouders met de school van hun kind.

7.2.1 Opvoeding (oudervragenlijst)

Tabel 7.14 bevat een overzicht van de veranderingen in oordelen over opvoedingskenmerken van ouders die deelnamen aan de Familie- of Gezinsklas.

De *opvoedstress* van ouders van leerlingen die aan de Gezinsklas deelnamen is tijdens en na deelname lager dan voorafgaand aan deelname. Met *opvoedstijl* vonden we geen relatie met deelname. Bij de ouders van Familieklasleerlingen was er geen relatie tussen opvoedstijl en opvoedstress met deelname.

Tabel 7.14 – Familie- en Gezinsklasleerlingen: opvoeding meting 1-3 (bereik 1-6)

		Opvoeding: consistentie			Opvoedstress			Opvoeding: warmte		
		est.	s.e.	p	est.	s.e.	p	est.	s.e.	p
Familieklas	Gem. meting 1	4.255	0.229	0.000	2.068	0.207	0.000	5.403	0.202	0.000
	meting 2 - meting 1	0.091	0.297	0.761	0.004	0.167	0.981	-0.062	0.292	0.833
	meting 3 - meting 1	0.243	0.318	0.451	-0.072	0.176	0.686	0.069	0.315	0.829
Gezinsklas	Gem. meting 1	4.447	0.080	0.000	2.699	0.098	0.000	5.443	0.072	0.000
	meting 2 - meting 1	0.097	0.090	0.282	-0.125	0.064	0.053	-0.090	0.093	0.336
	meting 3 - meting 1	0.093	0.101	0.361	-0.178	0.073	0.016	-0.092	0.104	0.382

Familieklas

De verandering in consistentie bij de opvoeding door ouders van leerlingen van voor naar na deelname aan de Familieklas blijkt gunstiger naarmate hun kind *jonger* is (naar een lagere groep ging: 0.281 per jaargroep, s.e. 0.097, $p=0.013$). Deze ontwikkeling bleek ook gunstiger voor Familieklasleerlingen met *alleen Nederlands als thuistaal* vergeleken met Familieklasleerlingen met een (ook) niet-Nederlandse thuistaal (verschil 1.494, s.e. 0.665, $p=0.046$) en voor Familieklasleerlingen die *niet in een tweoudergezin* wonen dan voor Familieklasleerlingen die in een tweoudergezin wonen (verschil 1.318, s.e. 0.610, $p=0.042$).

Gezinsklas

De verandering in consistentie bij de opvoeding door ouders van leerlingen van voor naar na deelname aan de Gezinsklas blijkt gunstiger naarmate hun kind voor aanvang van de Gezinsklas *meer emotionele problemen* had volgens het oordeel van de groepsleerkracht (0.873 per schaalpunt, s.e. 0.305, $p=0.007$).

7.2.2 Relatie met school (oudervragenlijst)

In Tabel 7.15 worden veranderingen weergegeven in de kwaliteit van de relatie van ouders van Familie- en Gezinsklasleerlingen met school. Na afloop van deelname aan de Gezinsklas, rapporteren ouders een betere kwaliteit van de relatie met school dan voorafgaand aan deelname²⁷. Voor ouders die deelnamen aan de Familieklass is hierin geen verandering gemeten.

Tabel 7.15 – Familie- en Gezinsklasleerlingen: kwaliteit relatie met school meting 1-3 (bereik 1-5)

		Relatie ouders-school		
		est.	s.e.	p
Familieklass	Gem. meting 1	4.719	0.075	0.000
	meting 2 - meting 1	-0.102	0.095	0.292
	meting 3 - meting 1	0.078	0.101	0.451
Gezinsklas	Gem. meting 1	4.196	0.082	0.000
	meting 2 - meting 1	-0.087	0.081	0.283
	meting 3 - meting 1	0.172	0.093	0.065

We vonden geen relatie met de verandering in de kwaliteit van de relatie tussen ouders en school en achtergrondkenmerken.

7.3 Opbrengsten voor groepsleerkrachten

Via de vragenlijsten die de groepsleerkrachten invulden hebben we gekeken naar effecten van de Familie- en Gezinsklassen op de leerlingen, maar er zijn ook vragen gesteld over opbrengsten van deelname voor groepsleerkrachten zelf. Die vragen gingen over hun competentiebeleving in het lesgeven aan de Familie-/Gezinsklasleerlingen, de leerkracht-leerlingrelatie en de ervaren steun in de omgang met deze leerlingen.

7.3.1 Competentiebeleving (leerkrachtvragenlijst)

Tabel 7.16 bevat de resultaten voor veranderingen in hoe vaardig groepsleerkrachten zich voelen in het lesgeven aan de Familie- en Gezinsklasleerlingen. Groepsleerkrachten van Gezinsklasleerlingen zijn zich competentier gaan voelen. Voor Familieklassleerlingen is hierin geen verandering.

Tabel 7.16 - Familie- en Gezinsklasleerlingen: competentiebeleving groepsleerkracht in omgang met de leerling meting 1-3 (bereik 1-10)

		Competentiebeleving		
		est.	s.e.	p
Familieklass	Gem. meting 1	7.183	0.262	0.000
	meting 2 - meting 1	-0.278	0.316	0.385
	meting 3 - meting 1	-0.142	0.345	0.682
Gezinsklas	Gem. meting 1	7.461	0.090	0.000
	meting 2 - meting 1	0.217	0.107	0.044
	meting 3 - meting 1	0.231	0.119	0.053

27 $P < .05$ bij eenzijdige toetsing.

De mate waarin groepsleerkrachten zich vaardig voelen in het lesgeven aan Gezinsklasleerlingen nam meer toe voor leerlingen die thuis (ook) een andere taal spreken dan Nederlands dan voor Gezinsklasleerlingen die thuis alleen Nederlands spreken (verschil 1.504, s.e. 0.468, $p=0.003$). De mate waarin groepsleerkrachten zich vaardig voelen in het lesgeven aan Gezinsklasleerlingen nam voor Gezinsklassen die in het schooljaar 2021/2022 startten minder toe dan voor Gezinsklassen die later startten (verschil 0.568, s.e. 0.235, $p=0.017$).

7.3.2 Relatie met leerling (leerkrachtvragenlijst)

In Tabel 7.17 wordt de verandering weergegeven van de kwaliteit van de relatie van groepsleerkrachten met leerlingen die deelnamen aan de Familie- en Gezinsklas. Voor Gezinsklasleerlingen wordt de kwaliteit van de relatie tussen de leerling en groepsleerkracht beter. Zij worden minder overmatig afhankelijk van de groepsleerkracht, krijgen een minder conflictueuze relatie met de groepsleerkracht en een warmere en meer open onderlinge relatie (nabijheid neemt toe).

Tabel 7.17 - Familie- en Gezinsklasleerlingen: leerling-leerkracht relatie meting 1-3 (bereik 1-5)

		Afhankelijkheid van de leerkracht			Conflict met de leerkracht			Nabijheid tot de leerkracht		
		est.	s.e.	p	est.	s.e.	p	est.	s.e.	p
Familieklas	Gem. meting 1	2.788	0.189	0.000	2.445	0.185	0.000	3.460	0.147	0.000
	meting 2 - meting 1	-0.375	0.184	0.050	-0.164	0.212	0.445	0.005	0.148	0.975
	meting 3 - meting 1	-0.165	0.203	0.422	0.042	0.230	0.855	-0.008	0.164	0.959
Gezinsklas	Gem. meting 1	3.005	0.082	0.000	2.531	0.086	0.000	3.398	0.067	0.000
	meting 2 - meting 1	-0.180	0.084	0.033	-0.178	0.080	0.028	0.275	0.071	0.000
	meting 3 - meting 1	-0.227	0.093	0.016	-0.238	0.089	0.009	0.297	0.079	0.000

De mate van overmatige afhankelijkheid ten aanzien van groepsleerkrachten ontwikkelde zich voor jongens gunstiger dan voor meisjes (verschil 0.438, s.e. 0.204, $p=0.033$). Ook was de ontwikkeling gunstiger voor Gezinsklasleerlingen die in 2021/2022 naar de Gezinsklas gingen dan voor leerlingen die daar in een later schooljaar naartoe gingen (verschil 0.452, s.e. 0.183, $p=0.015$).

7.3.3 Ervaren steun (leerkrachtvragenlijst)

Tabel 7.18 bevat de resultaten van veranderingen in de door de groepsleerkracht ervaren steun bij de omgang met Familie-/Gezinsklasleerlingen. Nadat leerlingen aan de Gezinsklas hebben deelgenomen, voelen groepsleerkrachten zich meer gesteund in de begeleiding van deze leerlingen. Voor de Familieklas verschilt dit niet significant.

Tabel 7.18 - Familie- en Gezinsklasleerlingen: ervaren steun door groepsleerkracht in omgang met de leerling meting 1-3 (bereik 1-10)

		Competentiebeleving		
		est.	s.e.	p
Familieklas	Gem. meting 1	6.670	0.311	0.000
	meting 2 - meting 1	0.931	0.422	0.033
	meting 3 - meting 1	0.321	0.453	0.483
Gezinsklas	Gem. meting 1	7.507	0.109	0.000
	meting 2 - meting 1	0.174	0.126	0.171
	meting 3 - meting 1	0.311	0.141	0.029

De mate waarin leraren zich gesteund voelen in de omgang met Gezinsklasleerlingen nam meer toe voor leerlingen met ouders met maximaal een mbo opleiding dan voor leerlingen met hoger opgeleide ouders (verschil 0.822, s.e. 0.308, $p=0.009$).

8 Resultaten kwantitatieve dataverzameling: vergelijking interventie- en controlegroep

In dit hoofdstuk maken we een vergelijking met de controlegroep. In 8.1 beschrijven we de achtergrond- en gedragskenmerken van de Familie- en Gezinsklasleerlingen vergeleken met hun klasgenoten. In 8.2 gaan we in op effecten van deelname aan de Familie-/Gezinsklas. Zoals eerder aangegeven is alleen de leerlingvragenlijst afgenomen bij een controlegroep, er zijn geen gegevens beschikbaar van ouders en groepsleerkrachten van controlegroep leerlingen. De opbrengsten betreffen daarom alleen die voor leerlingen.

8.1 Kenmerken Familie- en Gezinsklasleerlingen

Dat de klasgenoten van interventie leerlingen op twee momenten (meting 1 en meting 3) ook de leerlingvragenlijst hebben ingevuld, biedt de mogelijkheid om inzicht te krijgen in de kenmerken van leerlingen vanaf groep 4 die voor de Gezins- en Familieklass zijn geselecteerd. In Tabel 8.1 zijn achtergrondkenmerken weergegeven van de Familie- en Gezinsklasleerlingen (interventiegroep) en hun klasgenoten (controlegroep). Voor de Gezinsklas zijn relatief vaker jongens dan meisjes geselecteerd. Daarnaast geldt voor zowel de Familie- als Gezinsklas dat relatief vaker leerlingen met een niet-Nederlandse thuistaal hebben deelgenomen.

Tabel 8.1 – Achtergrondkenmerken Familie- en Gezinsklasleerlingen vergeleken met hun klasgenoten

		Familieklas				Gezinsklas			
		interventie		controle		interventie		controle	
		%	n	%	n	%	n	%	n
Sekse	jongen	54.8	40	43.8	119	*66.9	87	52.9	74
	meisje	45.2	33	56.3	153	33.1	43	47.1	66
Thuistaal	alleen Nederlands	*37.2	16	72.3	198	*52.0	13	79.8	103
	(ook) andere taal dan Nederlands	62.8	27	27.7	76	48.0	12	20.2	26
Tweeoudergezin	nee (eenouder-, of co-ouderschap)	32.0	16	20.5	54	33.3	37	22.0	28
	ja	68.0	34	79.5	210	66.7	74	78.0	99

*significant verschil tussen interventie- en controlegroep

Vervolgens vergeleken we het gedrag, de werkhouding en het welbevinden van de Familie- en Gezinsklasleerlingen voorafgaand aan deelname met dat van hun klasgenoten (zie Tabel 8.2). Zowel de Familie- als Gezinsklasleerlingen hadden voorafgaand aan deelname een hogere mate van gedragsproblemen en hyperactiviteit, lagere inzet voor school en een lager welbevinden in relatie tot de groepsleerkracht dan hun klasgenoten. De

Gezinsklasleerlingen rapporteerden daarnaast een lager cognitief zelfvertrouwen en lager gevoel van eigenwaarde, meer problemen met leeftijdsgenoten en een lager algemeen welbevinden dan hun klasgenoten. In Tabel 8.2 is ook te zien dat alle gemiddelde scores met betrekking tot gedrag, werkhouding en welbevinden voor de Familieklasleerlingen gunstiger zijn dan voor de Gezinsklasleerlingen. Na toetsing blijkt dit voor cognitief zelfvertrouwen, eigenwaarde, hyperactiviteit, emotionele problemen, problemen met leeftijdsgenoten en algemeen welbevinden significant te verschillen.

Tabel 8.2 - Gedrag, werkhouding en welbevinden Familie- en Gezinsklasleerlingen voorafgaand aan deelname, vergeleken met hun klasgenoten (vetgedrukt betekent verschil interventie- en controlegroep)

	Familieklas		Gezinsklas	
	interventie	controle	interventie	controle
Competentiebeleving en eigenwaarde				
Cognitief zelfvertrouwen (1-5)	3.8	3.8	*3.3	3.6
Gevoel van eigenwaarde (1-3)	2.6	2.7	*2.2	2.7
Gedrag(sproblemen) (1-3)				
Emotionele problemen volgens leerling	1.7	1.6	*2.0	1.6
Gedragsproblemen volgens leerling#	*1.6	1.4	*1.8	1.5
Hyperactiviteit volgens leerling	*2.0	1.7	*2.3	1.8
Problemen met leeftijdsgenoten volgens leerling#	1.5	1.5	*1.9	1.5
Pro-sociaal gedrag volgens leerling	2.6	2.6	2.5	2.7
Werkhouding				
Inzet voor school (1-5)	*3.6	4.0	*3.5	3.9
Welbevinden				
In relatie tot leerkracht (1-5)	*3.7	3.9	*3.4	3.9
Ik thuis school alles (1-10)	8.1	8.3	*6.7	8.2
n	44	274-281	25	129-131

#Vanwege lage betrouwbaarheid schaal, resultaten met voorzichtigheid interpreteren

*significant verschil tussen interventie- en controlegroep

8.2 Effecten van deelname aan de Familie- /Gezinsklas

Als eerste stap is de matching uitgevoerd om te zorgen voor een zo vergelijkbaar mogelijke interventie- en controlegroep. Van 41 Familieklasleerlingen en 218 van hun klasgenoten en van 25 Gezinsklasleerlingen en 125 van hun klasgenoten waren gegevens beschikbaar over sekse, groep, thuistaal en gedrag, die nodig waren voor de matching (zie Tabel 8.1).

Voor vijf Gezinsklasleerlingen bleek het niet mogelijk om een vergelijkbare controlegroep te vinden. Voor de Familieklas konden 85 (218-133) en voor de Gezinsklas 69 (125-56) klasgenoten niet gekoppeld worden aan een interventieleerling. Dat er relatief veel controlegroep leerlingen 'afvallen' is logisch: zoals bleek in 8.1 zijn er duidelijke verschillen tussen de interventie- en controlegroep leerlingen in de kenmerken waarop gematcht wordt. Dit is uiteraard ook de reden om te matchen. Bij de matching wordt een weegfactor toegekend, om te zorgen voor precies gelijke verdelingen in de interventie- en controlegroep in de kenmerken waarop wordt gematcht. Kenmerk van *coarsened exact matching* is dat deze verdelingen daarna exact gelijk zijn. Voor de gedragskenmerken hyperactiviteit en emotionele problemen is ten behoeve van de matching een verdeling gemaakt in twee groepen. We hebben daarom extra de verdeling van de niet-ingedeelde scores voor- en na matching met elkaar vergeleken. Deze zijn na de matching duidelijk beter vergelijkbaar geworden (zie de bijlage bij dit hoofdstuk).

Tabel 8.3 - Aantallen leerlingen in de interventie- en controlegroep voor en na matching en na weging

	Voor matching	Na matching	Na matching met weging
Familieklas			
Interventie	41	41	41
Controle	218	133	127
Totaal	259	174	168
Gezinsklas			
Interventie	25	20	20
Controle	125	56	62
Totaal	150	76	82

Vervolgens hebben we voor zowel de Familie- als Gezinsklas de ontwikkeling in *competentiebeleving en gevoel van eigenwaarde, gedrag, werkhouding en welbevinden* van de interventie- en controlegroep met elkaar vergeleken. Tabel 8.4 bevat voor zowel de Familie- als Gezinsklas de gemiddelde scores per meetmoment, voor zowel de interventie- als controlegroep.

Tabel 8.4 - Voor zowel de Familie- als Gezinsklas gemiddelde gewogen scores voor competentiebeleving en eigenwaarde, gedrag, inzet en welbevinden van meting 1 en 3 voor de interventie- en controlegroep

	Familieklas				Gezinsklas			
	interventie		controle		interventie		controle	
	m1	m3	m1	m3	m1	m3	m1	m3
Competentiebeleving en eigenwaarde								
Cognitief zelfvertrouwen (1-5)	3.84	3.93	3.79	3.76	3.37	3.40		3.54
Gevoel van eigenwaarde (1-3)	2.64	2.61	2.75	2.72	2.20	2.52		2.37
Gedrag(sproblemen) (1-3)								
Emotionele problemen volgens leerling	1.64	1.63	1.62	1.56	2.01	1.80	1.86	1.81
Gedragsproblemen volgens leerling#	1.61	1.40	1.51	1.47	1.83	1.64	1.69	1.60
Hyperactiviteit volgens leerling	1.96	2.02	1.93	1.91	2.26	2.10	2.10	1.69
Problemen met leeftijdsgenoten volgens leerling#	1.50	1.51	1.54	1.42	1.85	1.75	1.62	1.47
Pro-sociaal gedrag volgens leerling	2.63	2.66	2.53	2.58	2.44	2.48	2.55	2.58
Werkhouding								
Inzet voor school (1-5)	3.62	3.61	3.84	3.63	3.49	3.61	3.37	3.82
Welbevinden								
In relatie tot leerkracht (1-5)	3.75	3.92	3.74	3.55	3.62	3.67	3.72	3.97
Ik thuis school alles (1-10)	8.36	8.21	8.15	7.58	6.90	7.41	7.77	7.96

#Vanwege lage betrouwbaarheid schaal, resultaten met voorzichtigheid interpreteren

Met multilevel analyses is getoetst in hoeverre de ontwikkeling van meting 1 naar 3 gunstiger is verlopen voor de interventiegroep dan voor de controlegroep. Tabel 8.5 bevat een overzicht van de resultaten. Uitgebreidere resultaten van deze analyses zijn opgenomen in de bijlage bij dit hoofdstuk. De scores in de tabel geven het verschil in ontwikkeling van meting 1 naar 3 aan van de interventiegroep ten aanzien van de controlegroep. Een positieve score betekent dat er voor de interventiegroep een grotere toename is van meting 1 naar 3 dan voor de controlegroep. (NB Voor probleemgedrag betreft een grotere toename in de interventie- dan in de controlegroep een ongunstig resultaat, terwijl voor onder meer welbevinden een grotere toename uiteraard een gunstig resultaat betreft.)

Familieklasleerlingen hebben een gunstigere ontwikkeling in cognitief zelfvertrouwen²⁸, gedragsproblemen, inzet voor school en welbevinden in relatie tot de groepsleerkracht dan de controlegroep.

Gezinsklasleerlingen hebben een gunstigere ontwikkeling in hun gevoel van eigenwaarde en ervaren emotionele problemen²⁹. Echter, de ontwikkeling in hyperactiviteit, inzet voor school en welbevinden in relatie tot de groepsleerkracht is voor *Gezinsklasleerlingen* minder gunstig dan voor de controlegroep. Dat de ontwikkeling op genoemde aspecten minder gunstig verliep vergeleken met de controlegroep, wil niet zeggen dat de ontwikkeling op zichzelf ongunstig was. Bij de *Gezinsklasleerlingen* blijkt er, net als bij de controleleerlingen, een afname te zijn in hyperactiviteit; deze afname is binnen de controlegroep echter sterker. Bij zowel inzet voor school als welbevinden in relatie tot de groepsleerkracht is sprake van een toename van meting 1 naar 3, deze toename is echter groter bij de controlegroep.

Tabel 8.5 - Voor zowel de Familie- als Gezinsklas de ontwikkeling van meting 1 naar 3 in competentiebeleving en eigenwaarde, gedrag, inzet en welbevinden van de interventie- vergeleken met de controlegroep

	Familieklas			Gezinsklas		
	est.	s.e.	p	est.	s.e.	p
Competentiebeleving en eigenwaarde						
Cognitief zelfvertrouwen (1-5)	*0.166	0.096	0.087	0.163	0.169	0.336
Gevoel van eigenwaarde (1-3)	0.083	0.057	0.142	*0.412	0.112	0.000
Gedrag(sproblemen) (1-3)						
Emotionele problemen volgens leerling	0.097	0.075	0.202	*-0.175	0.090	0.054
Gedragsproblemen volgens leerling#	*-0.162	0.057	0.005	-0.064	0.068	0.348
Hyperactiviteit volgens leerling	0.014	0.066	0.833	*0.258	0.099	0.010
Problemen met leeftijdsgenoten volgens leerling#	0.108	0.056	0.053	0.049	0.100	0.621
Pro-sociaal gedrag volgens leerling	-0.026	0.058	0.649	0.002	0.086	0.977
Werkhouding						
Inzet voor school (1-5)	*0.216	0.093	0.021	*-0.478	0.154	0.002
Welbevinden						
In relatie tot leerkracht (1-5)	*0.326	0.134	0.016	*-0.317	0.151	0.039
Ik thuis school alles (1-10)	0.423	0.276	0.127	0.293	0.418	0.485

#Vanwege lage betrouwbaarheid schaal, resultaten met voorzichtigheid interpreteren

*significant verschil tussen de interventie- en controlegroep.

28 Het betreft hier $p < .05$ bij eenzijdige toetsing.

29 Het betreft hier $p < .05$ bij eenzijdige toetsing.

9 Conclusies en discussie

In dit slothoofdstuk vatten we de belangrijkste uitkomsten van het onderzoek samen. We gebruiken daarbij de onderzoeksvragen als leidraad. Ook reflecteren we op de uitvoering en eventuele beperkingen van het onderzoek. We sluiten af met enkele conclusies.

9.1 Samenvatting van de uitkomsten

De achterliggende vraag in dit onderzoek was: Is de Familie-/Gezinsklas een effectieve interventie die ook aan andere scholen kan worden aangeraden? Om antwoord te kunnen geven op deze praktijkvraag, hebben we onderzoek gedaan naar vier deelvragen:

1. Wat houdt de interventie Familie-/Gezinsklas in?
2. Wat zijn, vanuit het perspectief van de onderzoeksliteratuur, de werkzame mechanismen van de Familie-/Gezinsklas?
3. Wat zijn de effecten/opbrengsten van de Familie-/Gezinsklas?
4. Wat zijn sterke punten en verbeterpunten van de Familie-/Gezinsklas?

9.1.1 Wat houdt de interventie Familie-/Gezinsklas in?

De Familieklass en de Gezinsklas zijn twee vormen van in grote lijnen dezelfde interventie. Er zijn enkele verschillen in de uitvoering. Voor de beschrijving baseren we ons op de handleidingen die beschikbaar zijn voor beide interventies, gesprekken met de uitvoerders, observaties in de praktijk, en vooral ook op de ervaringen van ouders/opvoeders (n=51) en onderwijsprofessionals (n=20) zoals die naar voren komen in een reeks van (individuele) interviews na deelname aan de Familieklass of Gezinsklas. Het overkoepelende beeld is dat de dagelijkse praktijk goed overeenkomt met de interventies zoals bedoeld.

Uitgangspunten

De uitgangspunten van beide vormen van de interventie zijn:

1. De Familie-/Gezinsklas is gebaseerd op theoretische inzichten uit de systeemtherapie, multi family therapie en positieve bekrachtiging.
2. De doelgroep bestaat uit leerlingen met ondersteuningsbehoeften op het gebied van gedrag, werkhouding en/of concentratie. Voor de Familieklass gaat het om leerlingen uit groep 4 t/m 8, voor de Gezinsklas voor leerlingen uit groep 1 t/m 8.
3. Het hoofddoel is het bieden van gedragsondersteuning zodat het leren goed kan verlopen. De focus ligt bij verbetering op gedragsaspecten zoals zelfsturing, emotieregulatie, concentratie, hulp vragen, starten met je werk, contact met klasgenootjes, faalangst, onzekerheid.
4. Leerlingen nemen deel samen met een ouder/verzorger. (Bij gescheiden ouders kan afwisselend de ene of de andere ouder deelnemen).

5. Het gaat om kortlopende begeleiding voor één dagdeel per week, gedurende een periode van 3 tot 4 maanden.
6. Deelname is laagdrempelig: het is onder schooltijd, in een kleine groep, op de eigen school.
7. Ook de groepsleerkrachten zijn betrokken op verschillende momenten, en ondersteunen de leerlingen in de reguliere groep bij het werken aan hun persoonlijke doelen.

De achterliggende gedachte van de Familie-/Gezinsklas is dat problematisch gedrag van een leerling (externaliserend of internaliserend) niet alleen iets is van het kind. Gedrag hangt samen met het hele systeem waarin het kind functioneert: ook de ouders en de school spelen een rol. Om te komen tot verandering is het nodig dat ook iedereen om het kind heen betrokken is bij het vinden van goede manieren om het kind te ondersteunen. Succeservaringen en positieve stimulering spelen daarbij een belangrijke rol.

Praktische uitvoering

Leerlingen die in aanmerking komen voor deelname worden geselecteerd door de school (meestal de groepsleerkrachten en intern begeleiders). Ouders ontvangen informatie, en er volgt een intake- of kennismakingsgesprek. Een belangrijk doel van dat gesprek is het gezamenlijk formuleren van de persoonlijke ontwikkeldoelen waaraan de leerling in de Familie- of Gezinsklas wil gaan werken. Het gaat altijd om kleine, haalbare doelen, gericht op gedrag in de klas dat bijdraagt aan leren. Enkele voorbeelden van zulke doelen zijn: 'ik vraag hulp als ik dat nodig heb', 'ik ga maximaal één keer per les van mijn plek af', 'als ik merk dat het te druk om mij heen is, dan zet ik mijn koptelefoon op', 'ik begin direct aan mijn werk als de juf dat zegt.'

De bijeenkomsten vinden wekelijks plaats, gedurende een hele ochtend (12 bijeenkomsten voor de Familieklass, 10 bijeenkomsten voor de Gezinsklas). Er is een vast programma, waarin leerlingen samen met hun ouders schoolwerk doen dat de groepsleerkracht hen meegeeft. Daarnaast is er aandacht voor de persoonlijke doelen van het kind, in gesprekjes daarover en via het gezamenlijk reflecteren op de scores die de leerlingen hebben gekregen op hun doelenkaart. Tijdens de Familie-/ Gezinsklas scoren de ouders in welke mate het hun kind lukt om een bepaald doel goed uit te voeren, in de reguliere klas doen ook de groepsleerkrachten dat gedurende de rest van de week. In de Gezinsklas is er bovendien tijd ingepland voor een of twee therapeutische oefeningen. Er is pauze op de normale tijden. Ouders zijn de hele ochtend aanwezig en begeleiden hun kind bij het schoolwerk. Dat biedt voor het kind één-op-één-aandacht van hun ouder. Het geeft de ouders inzicht in wat hun kinderen op school eigenlijk zoal moeten doen, hoe ze dat aanpakken en hoe ze reageren in een schoolse context.

In de Gezinsklas is er wekelijks, voordat de leerlingen erbij komen, een oudergroep. In de Familieklass is dat tweewekelijks tijdens de bijeenkomst, onder leiding van een ouderbegeleider. De leerlingen werken dan met de Familieklassleerkracht verder aan hun schoolopdrachten.

De groepsleerkrachten zijn betrokken bij het intake-/kennismakingsgesprek en het gezamenlijk formuleren van de leerdoelen. Zij vullen dagelijks de doelenkaart van de leerling in en ondersteunen de leerling in de reguliere groep bij het werken aan de leerdoelen. In principe nemen zij één keer tijdens het traject deel aan de Familie- of Gezinsklas en worden zij betrokken bij de tussen- en eindevaluatie van de Familieklassleerkracht/Gezinsklasterapeut, de ouders en de leerling.

Belangrijke randvoorwaarden

Het aanbieden van een Familie-/Gezinsklas vraagt om enkele praktische en organisatorische voorzieningen, en vooral om een goed draagvlak bij alle betrokkenen: schoolleiding, groepsleerkrachten en ouders.

- Draagvlak bij de *schoolleiding* is nodig voor het faciliteren van de interventie. Daarvoor moet een geschikte ruimte worden vrijgemaakt, moeten voldoende uren worden ingeroosterd voor de Familieleerkracht of moet vervanging worden geregeld voor de groepsleerkracht als deze een ochtend meedraait in de Gezinsklas. Ook speelt de intern begeleider een belangrijke rol in het goed informeren van groepsleerkrachten en ouders over het doel en de werkwijze van de interventie.
- Draagvlak bij de *groepsleerkrachten* is belangrijk omdat zij hun leerlingen moeten ondersteunen in hun deelname aan de Familie-/Gezinsklas. Dat gaat om inzet op verschillende manieren: betrokkenheid bij het opstellen (en bijstellen) van de persoonlijke doelen van de leerling, het dagelijks scoren van de doelenkaart, stimuleren en steunen van de leerling om ook in de reguliere groep te werken met de persoonlijke doelen, en deelname aan de tussen- en eindevaluatie.
- Draagvlak bij *ouders* is een belangrijke voorwaarde, onder meer omdat ouders gedurende de gehele periode één dagdeel per week vrij moeten kunnen maken om deel te nemen aan de bijeenkomsten. Specifiek voor de ouder geldt dat toepassing van het geleerde in de thuissituatie de kans op doorwerking van positieve ervaringen en het inslijten van nieuwe vaardigheden vergroot.
- Een belangrijke randvoorwaarde is bovendien dat de *communicatie* over (deelname aan) de interventies binnen de school en naar ouders en leerlingen helder moet zijn. Zorgvuldige communicatie voorkomt negatieve beeldvorming en zorgt dat ouders én groepsleerkrachten goed weten waar zij met het kind aan gaan werken en wat het kan opleveren.
- Goede communicatie over de Familie- en Gezinsklas speelt ook een rol bij het *bereiken van de doelgroep*. Kinderen kunnen alleen meedoen als ook een van hun ouders meedoet. De ervaring leert dat vooral ouders die ondersteuningsbehoeften bij hun kind herkennen en erkennen bereid zijn om deel te nemen. Er is echter ook een kleine groep ouders die afziet van deelname. Soms is dat vanwege andere verplichtingen (werk of jonge kinderen), soms omdat zij hun eigen opvoedvaardigheden al heel goed vinden. Een te grote nadruk op 'gedragsproblemen' werpt bovendien bij ouders een drempel op: zij willen niet dat hun kind een stempel meekrijgt. Het werkt beter, en het geeft ook een juist beeld van de doelen van de interventie om de Familie-/Gezinsklas in positieve termen te beschrijven: het is een kans voor het kind om bepaalde dingen over zichzelf te leren, en het zorgt voor een versterking van de band tussen ouder, kind en school.
- Ook een zorgvuldige *selectie van leerlingen* is een randvoorwaarde, leert de ervaring van de afgelopen jaren. Voor leerlingen met een zware problematiek is de interventie niet zo geschikt, dan is diagnostiek en een intensievere vorm van begeleiding soms passender. Wel kan het een goede aanloop zijn om het kind alvast beter in beeld te krijgen en de samenwerking met de ouders te versterken.

Beleidscontext

De Familieklas – in de vorm waarin die betrokken was in dit onderzoek – is in Amersfoort een arrangement voor scholen dat wordt aangeboden vanuit het Samenwerkingsverband, met financiële ondersteuning vanuit de gemeente. Scholen die interesse hebben krijgen een pakket dat bestaat uit: een informatiebijeenkomst voor het team, een opleidings- en coachingstraject van een jaar voor een Familieklasleerkracht, een ouderbegeleider vanuit het Jeugd- en oudersteunpunt, en ondersteuning in de planning en organisatie door een

beleidsmedewerker van het samenwerkingsverband. De school zelf zorgt voor vervanging van de groepsleerkracht tijdens de dagdelen waarop deze de Familieklas begeleidt, biedt in principe jaarlijks een Familieklas en zorgt voor geschikte ruimtes binnen de school voor de bijeenkomsten van de Familieklas en de oudergroep.

De Gezinsklas werkt samen met verschillende gemeenten in het noorden van het land. De beleidscontext verschilt enigszins tussen die gemeenten, maar in principe kunnen scholen in beide gemeenten gebruikmaken van het aanbod van de Gezinsklas, met subsidie vanuit de gemeente. De scholen zorgen zelf voor een geschikte ruimte. De Gezinsklas informeert de teamleden over de interventie, en voert de Gezinsklassen uit, inclusief de ouderbijeenkomsten.

Verschillen

Er zijn, zoals al aangegeven, enkele uitvoeringsverschillen tussen de Familieklas en de Gezinsklas. Dat gaat om de leeftijdsgroep: aan de Familieklas nemen leerlingen deel uit de groepen 4 t/m 8. De Gezinsklas richt zich ook op jongere leerlingen, deelname is mogelijk vanaf groep 1. Voor de Familieklas gaat het om 12 bijeenkomsten, verspreid over 16 tot 18 weken, voor de Gezinsklas gaat het om 10 bijeenkomsten, gedurende 10 weken (of iets langer als er een vakantie tussen zit). In de Familieklas is er eens per twee weken een oudergroep, onder leiding van een ouderbegeleider vanuit het jeugd- en oudersteunpunt. In de Gezinsklas is er wekelijks, voordat de leerlingen komen, een oudergesprek onder leiding van de begeleider van de Gezinsklas.

Het belangrijkste verschil is de achtergrond van de begeleiders. De Familieklasleerkracht is een groepsleerkracht van de eigen school, die is opgeleid en getraind in de methodiek van de Familieklas. In principe voert deze Familieklasleerkracht jaarlijks één Familieklas uit. De oudergroep wordt begeleid door een aparte ouderbegeleider. De Gezinsklassen worden begeleid door een GZ-psycholoog of systeemtherapeut van buiten de school die jaarlijks op meerdere scholen Gezinsklassen uitvoeren. De Gezinsklastherapeut begeleidt ook de oudergroep.

In de uitvoering ligt bij de Gezinsklas het accent op het leren begrijpen van gedrag en ondersteunen van gedragsverandering. Dat gebeurt tijdens het samenwerken aan het schoolwerk en het reflecteren op de doelenkaarten, maar daarnaast biedt de Gezinsklas psycho-educatie in de oudergroep en therapeutische oefeningen tijdens de Gezinsklasbijeenkomsten.

In de Familieklas gaat het eveneens om leren begrijpen van gedrag en het bieden van ondersteuning aan het kind daarin tijdens het werken aan het schoolwerk en het reflecteren op de scores op de doelenkaarten. De rol van de Familieleerkracht lijkt daarin minder 'actief'. Zij richt zich op het stimuleren van eigen initiatief bij ouders en leerlingen in het oplossen van problemen of het zoeken van hulp daarbij. Belangrijk daarin is het 'op de handen zitten-principe', het initiatief laten bij de ouders en leerlingen, om zo hun vertrouwen in eigen kunnen te versterken.

9.1.2 Wat zijn, op basis van de literatuur, de werkzame mechanismen van de Familie-/Gezinsklas?

Via de beschrijvingen van de interventies en het bestuderen van wetenschappelijke literatuur is gekeken naar de (mogelijke) werkzame mechanismen voor het versterken van vaardigheden bij leerlingen, ouders en groepsleerkrachten. We zien in Familie-/Gezinsklassen elementen terug van:

- a) *Systeemtherapie*, in die zin dat ouders én groepsleerkrachten vaardigheden ontwikkelen om het beoogde gedrag van het kind te stimuleren en dat zij daarbij dezelfde doelen voor ogen hebben: de persoonlijke gedragsdoelen die het kind zelf heeft benoemd.
- b) *Multi-family-therapie*, in die zin dat ouders onderling hun ervaringen uitwisselen, elkaars manieren van omgaan met bepaald gedrag van een kind meemaken, gezamenlijk reflecteren en elkaar steunen.
- c) *Oplossingsgerichte therapie*, in die zin dat positieve gedragsdoelen centraal staan, en steeds gekeken wordt naar wat wél werkt voor het kind.
- d) *Handelingsgericht werken*, in die zin dat gekeken wordt naar de ondersteuningsbehoeften van kinderen, aan activiteiten die daarin voorzien, en aan evaluatie van wat wel of niet werkt. Bovendien is er steeds sprake van overleg en afstemming tussen school, ouders en het kind zelf.
- e) *Motiveren van gedragsverandering*, in die zin dat de nadruk ligt op het bevorderen van de intrinsieke motivatie van kinderen om hun gedragsdoelen te bereiken, en op het daarbij stimuleren van autonomie en competentie, van zowel ouders als kinderen.
- f) *Ouderbetrokkenheid*, in die zin dat ouders actief deelnemen aan de activiteiten, en ook intensiever dan anders, en dat zij in gesprek zijn met de groepsleerkrachten over dat wat hun kind nodig heeft, thuis en op school.

9.1.3 Wat zijn de effecten/opbrengsten van de Familie-/Gezinsklas?

Om de (waargenomen) effecten van de Familie-/Gezinsklas in kaart te brengen is gewerkt met een mixed methods onderzoeksdesign en van (voor de kwantitatieve data) herhaalde metingen:

- Via vragenlijsten zijn op drie meetmomenten (voor, tijdens en na deelname) data verzameld bij: interventieleerlingen (n=48), een controlegroep van klasgenoten (na matching en weging n=189), ouders (n=69) en groepsleerkrachten (n=87)³⁰. Doel was inzicht te krijgen in de effecten van de Familie-/Gezinsklas op gedrag en welbevinden van de leerlingen, en opvoed- en begeleidingsvaardigheden van ouders- en leerlingen.
- Via het opvragen van LVS-gegevens bij scholen zijn data verzameld over de ontwikkeling in de leerprestaties van Familie-/Gezinsklasleerlingen (Cito Rekenen-Wiskunde n=83, Cito Begrijpend Lezen n=57, Iep Rekenen n= 44, Iep Lezen n= 30).
- Via interviews met ouders (n=49 gesprekken), onderwijsprofessionals (n=20) en stakeholders (n=7) zijn kwalitatieve data verzameld over de ervaringen en gepercipieerde opbrengsten van de Familie-/Gezinsklassen.

In de samenvatting hieronder richten we ons vanwege de leesbaarheid op de positieve effecten die naar voren komen uit de kwantitatieve (vragenlijsten op 3 meetmomenten, en LVS-scores), en kwalitatieve dataverzameling (interviews met ouders, onderwijsprofessionals en stakeholders). Er waren ook beoogde opbrengsten die niet zijn waargenomen. Voor een meer gedetailleerde bespreking van alle uitkomsten verwijzen we naar de resultatenhoofdstukken.

A. Positieve effecten voor leerlingen

Samengevat zien we voor de leerlingen, op basis van analyse van de *kwantitatieve data*, een aantal positieve effecten volgens (a) de leerlingen zelf, (b) de ouders en (c) de groepsleerkrachten (zie Tabel 9.1).

³⁰ We geven hier als indicatie de aantallen vragenlijsten voor beide interventies samen. We gaan daarbij uit van de vragenlijsten die beschikbaar waren over dezelfde leerling voor in elk geval meting 1 én meting 3.

Voor de *Familieklasleerlingen* zien we na deelname positieve effecten op:

- Beter cognitief zelfvertrouwen (leerlingen zelf)
- Minder emotionele problemen (groepsleerkrachten)
- Minder gedragsproblemen (leerlingen en ouders)
- Minder hyperactiviteit (groepsleerkrachten)
- Beter contact met leeftijdsgenoten (groepsleerkrachten)

Voor de *Gezinsklasleerlingen* zien we na deelname positieve effecten op:

- Gevoel van eigenwaarde (leerlingen)
- Minder emotionele problemen (leerlingen, ouders, groepsleerkrachten)
- Minder gedragsproblemen (ouders en groepsleerkrachten)
- Minder hyperactiviteit (leerlingen, ouders, groepsleerkrachten)
- Beter contact met leeftijdsgenoten (ouders en groepsleerkrachten)
- Prosociaal gedrag (groepsleerkrachten)
- Hogere scores op LVS-toets begrijpend lezen

Tabel 9.1 – Samenvatting gerapporteerde effecten van deelname aan Familie- of Gezinsklas (zie ook Tabel 7.12)

Effecten	Familieklas			Gezinsklas		
	leerlingen	ouders	leerkracht	leerlingen	ouders	leerkracht
Cognitief zelfvertrouwen	+					
Gevoel van eigenwaarde				+		
Emotionele problemen			+	+	+	+
Gedrag	+	+			+	+
Hyperactiviteit			+	+	+	+
Omgaan met leeftijdsgenoten			+		+	+
Prosociaal gedrag						+
Werkhouding/inzet						
Welbevinden						
Begrijpend lezen				+		
Rekenen-wiskunde						

Voor beide interventies zien we een samenhang tussen de genoemde positieve effecten en enkele achtergrondkenmerken, zoals thuistalen, leeftijd van het kind, gezinssituatie en opleidingsniveau van de ouders. Tabel 9.2 geeft een overzicht van deze relaties.

Tabel 9.2 – Samenvatting samenhang van gerapporteerde effecten met achtergrondkenmerken (zie ook tabel 7.13)

	Effecten	Achtergrondkenmerken
Familieklas		
Leerlingen	Hyperactiviteit Inzet voor school	thuis óók andere taal dan Nederlands leeftijd (hogere groep)
Ouders	Prosociaal gedrag	leeftijd, 2-oudergezin
Leerkrachten	Gedrag Werkhouding	thuis alleen Nederlands thuis óók andere taal dan Nederlands
Gezinsklas		
Leerlingen	Eigenwaarde Cognitief zelfvertrouwen Hyperactiviteit Welbevinden	niet in 2-oudergezin niet in 2-oudergezin thuis óók andere taal dan Nederlands niet in 2-oudergezin
Ouders	Prosociaal gedrag	meisjes, opleidingsniveau ouders ten hoogste mbo, Gezinsklas 2021/2022
Leerkrachten	Gedrag Hyperactiviteit	meisjes opleidingsniveau ouders ten hoogste mbo

Vergelijking met controlegroepen

Ook is een vergelijking gemaakt met de controlegroepen. Die vergelijking geeft de volgende resultaten voor respectievelijk de Familieklas en de Gezinsklas.

Familieklasleerlingen hebben een gunstigere ontwikkeling in cognitief zelfvertrouwen³¹, gedragsproblemen, inzet voor school en welbevinden in relatie tot de groepsleerkracht dan de controlegroep.

Gezinsklasleerlingen hebben een gunstigere ontwikkeling in hun gevoel van eigenwaarde en ervaren emotionele problemen³². Echter, de ontwikkeling in hyperactiviteit, inzet voor school en welbevinden in relatie tot de groepsleerkracht is voor *Gezinsklasleerlingen* minder gunstig dan voor de controlegroep. Dat de ontwikkeling op genoemde aspecten minder gunstig verliep vergeleken met de controlegroep, wil niet zeggen dat de ontwikkeling op zichzelf ongunstig was. Bij de *Gezinsklasleerlingen* blijkt er, net als bij de controleleerlingen, een afname te zijn in hyperactiviteit; deze afname is binnen de controlegroep echter sterker. Bij zowel inzet voor school als welbevinden in relatie tot de groepsleerkracht is sprake van een toename van meting 1 naar 3, deze toename is echter groter bij de controlegroep.

Kwalitatieve data

De analyse van de *kwalitatieve data* wijst eveneens op positieve opbrengsten van beide interventies. Uit de interviews met ouders en onderwijsprofessionals komt naar voren dat beide respondentgroepen:

- een verbetering zien in de *werkhouding en het sociaal-emotioneel functioneren* van de leerlingen die deelnamen aan de Familie-/Gezinsklas. Leerlingen doen actiever mee, durven meer vragen te stellen, kunnen zich beter concentreren en hebben een groter doorzettingsvermogen. Zij zijn zich meer bewust van het eigen gedrag, leren hun emoties beter te reguleren waardoor ze zich rustiger voelen en socialer gedrag vertonen.
- aangeven dat deze positieve ervaringen leiden tot een groter *mentaal welbevinden*. Leerlingen beschikken na deelname over meer zelfvertrouwen, ervaren meer sociale aansluiting en hebben weer plezier op school.

De stakeholders noemen in aanvulling hierop nog enkele extra opbrengsten:

- leerlingen ervaren waardevolle momenten, en onverdeelde aandacht van hun ouder
- het contact tussen ouder en kind in de thuissituatie verbetert

B. Positieve effecten voor ouders

Ook voor ouders komen enkele positieve effecten naar voren uit de analyse van zowel de kwantitatieve als de kwalitatieve data.

Voor de ouders die deelnamen aan de *Familieklas* zien we:

- dat de *consistentie in de opvoeding* gunstiger is na deelname aan de *Familieklas* naarmate het kind *jonger* is, er in het gezin *alleen Nederlands als thuistaal* wordt gesproken en/of wanneer het kind opgroeit in een *niet-tweeoudergezin*.

Voor de ouders die deelnamen aan de *Gezinsklas* zien we:

- een verlaging van de *opvoedstress* tijdens en na deelname

31 Het betreft hier $p < .05$ bij eenzijdige toetsing.

32 Het betreft hier $p < .05$ bij eenzijdige toetsing.

- dat de *consistentie in de opvoeding* gunstiger is na deelname aan de Gezinsklas naarmate het kind voor aanvang van de Gezinsklas *meer emotionele problemen* had volgens het oordeel van de groepsleerkracht
- een betere kwaliteit van de *relatie met school*.

De kwalitatieve data laten zien dat ouders niet alleen voor hun kind, maar ook voor zichzelf positieve effecten ervaren van deelname aan de Familie- of Gezinsklas.

- De meeste ouders geven aan dat zij meer inzicht hebben gekregen in het gedrag van hun kind en er daardoor beter op kunnen inspelen.
- Ook is er vaak een verbetering van het contact tussen de ouder en de groepsleerkracht door deelname aan de interventie. Dit komt onder meer doordat ouders meer begrip krijgen voor de groepsleerkracht.
- Verder verbetert het contact tussen ouders onderling doordat zij meer verbondenheid met en steun aan elkaar ervaren.

De stakeholders benoemen, op basis van hun expertise, nog een aantal andere opbrengsten voor ouders:

- Een betere band tussen ouder en kind, meer positieve interactie
- Meer inzicht in wat er op school gebeurt en waar hun kind tegenaan loopt
- Meer school-ondersteunend gedrag
- Een positievere houding tegenover school en beter contact met school
- Zichzelf meer en hun kind meer gezien en gehoord voelen

C. Positieve effecten voor groepsleerkrachten

Voor de groepsleerkrachten komen uit de kwantitatieve en kwalitatieve data de volgende positieve effecten naar voren:

De groepsleerkrachten van *Gezinsklasleerlingen*:

- voelen zich competent in het lesgeven aan de leerlingen die deelnamen aan de Gezinsklas.
Dit effect geldt in sterkere mate wanneer leerlingen thuis (ook) een andere taal spreken dan het Nederlands.
- ervaren een betere kwaliteit van de leerkracht-leerlingrelatie: leerlingen zijn minder overmatig afhankelijk geworden van de groepsleerkracht, er zijn minder conflicten en er is meer warmte en openheid (nabijheid) in de onderlinge relatie.
Dit effect treedt met name op waar het gaat om leerkracht-leerlingrelatie bij jongens.
- voelen zich meer gesteund in de begeleiding van deze leerlingen.
Dit effect is het sterkst als de ouders van de leerlingen maximaal een mbo-opleiding hebben.

Uit de interviews komt voor zowel de Familie- als Gezinsklas naar voren:

- dat veel groepsleerkrachten het gedrag van leerlingen beter begrijpen door de deelname aan de Familie-/Gezinsklas
- dat veel groepsleerkrachten de kracht ervaren van het geven van positieve aandacht
- dat zij hebben gemerkt dat het werken met persoonlijke, kleine doelen de leerlingen ook in de reguliere groep kan helpen.

De stakeholders zien, aanvullend hieraan als opbrengsten:

- dat groepsleerkrachten scherper gaan observeren en zich meer bewust worden van het effect van hun eigen handelen op het gedrag van een kind

- verbetering van de communicatie met leerlingen en ouders
- het doorbreken van de negatieve spiraal die kan ontstaan in het contact met leerlingen en ouders wanneer een kind moeilijk gedrag vertoont.

9.1.4 Wat zijn sterke punten en verbeterpunten van de Familie-/Gezinsklas?

De stakeholders benoemen de volgende *sterke punten* van de Familie-/Gezinsklas als interventie voor leerlingen met ondersteuningsbehoeften op het gebied van gedrag, werkhouding en/of concentratie:

- De Familie-/Gezinsklas is *laagdrempelig* doordat de bijeenkomsten plaatsvinden onder schooltijd en op school, een bekende en veilige omgeving voor kinderen en ouders.
- De interventie draagt bij aan *preventie* van ernstiger gedragsproblematiek (en eventuele doorverwijzing naar het speciaal (basis)onderwijs).
- Het gaat om een *relatief goedkope interventie* gelet op de investering per kind.
- De aanpak werkt met een *systeembenadering*. De samenwerking in de driehoek kind-ouders-school is heel waardevol om het kind te ondersteunen. Bovendien is deelname niet alleen leerzaam voor de leerling maar ook voor ouders en groepsleerkrachten.
- De interventie gaat uit van *positieve bekrachtiging* van 'goed' gedrag en er is aandacht voor *succeservaringen* via het starten vanuit kleine, haalbare doelen voor het kind.
- Specifiek voor de Gezinsklassen: er is aandacht voor goede *psycho-educatie*.

Ook in de interviews met ouders en onderwijsprofessionals komen sterke punten naar voren die goed aansluiten bij de theoretische uitgangspunten en de – op basis van onderzoeksliteratuur – beschreven werkzame mechanismen.

Systeembenadering

Zowel bij de Familie- als de Gezinsklas herkennen we de betrokkenheid van ouders en groepsleerkrachten in de interviews als werkzaam mechanisme. Enerzijds zorgt dit voor een veilige omgeving voor het kind waardoor hij/zij meer zelfvertrouwen krijgt en (samen met de ouder) kan leren. Anderzijds krijgen ouders en groepsleerkrachten hierdoor meer inzicht in het gedrag van hun kind (in de schoolcontext) en kunnen ze daardoor ook thuis en in de reguliere groep beter inspelen op de behoeften van het kind. Bovendien zien we dat het betrekken van zowel de thuisomgeving als de schoolomgeving leidt tot meer begrip van ouders en groepsleerkrachten voor elkaar.

“Ouders vonden het echt een eye-opener dat zij zagen van ‘doet mijn kind zo?’ Daardoor kun je een team gaan vormen. Nu kunnen we samen met elkaar in gesprek gaan met het kind, en wordt er zowel thuis over gesproken als op school, wat ik echt heel waardevol vind.”
(groepsleerkracht, Familieklass)

Multi family context

In beide interventies is sprake van een oudergroep waarin ouders met elkaar in gesprek gaan (daarbij begeleid door de ouderbegeleider van de Familieklass of de Gezinsklastherapeut). Ouders geven aan dat ze door de wisselwerking met andere ouders van elkaars situatie leren en elkaar waardevolle tips geven. Dit sluit aan bij multi-familietherapie, waarbij de focus ligt op interacties binnen en tussen families. Families delen met elkaar hun ervaringen en perspectieven met als doel verandering teweeg te brengen. Dit gebeurt ook in de oudergroep van de Familie-/Gezinsklas.

Enkele ouders geven daarbij wel aan dat de situaties zo van elkaar verschilden dat ze niet veel geleerd hebben van andere ouders. De oudergroep gaf echter wel een gevoel van

verbondenheid: zij merkten dat zij niet de enigen zijn die af en toe moeilijkheden ervaren in de opvoeding. Hetzelfde geldt voor de kinderen. Ook zij merken door hun deelname aan de Familie-/Gezinsklas dat ze niet de enige zijn die ergens tegenaan lopen. Bovendien leren zij kinderen kennen uit andere klassen en van verschillende leeftijden. Dat vinden ze leuk wanneer ze elkaar buiten de Familie-/Gezinsklas tegenkomen, ze kunnen iets van elkaar leren en dat samen lijkt bij te dragen aan hun zelfvertrouwen.

“Het was heel leerzaam, ook omdat er ouders van andere kinderen zijn in andere fasen, andere leeftijden. Kinderen met hele andere issues. Dan krijg je een ander beeld. Of soms zie je iets dat bij jouzelf escaleert, maar bij hen niet, of andersom.” (ouder, Gezinsklas)

Oplossingsgerichte therapie

De Familie- en Gezinsklas zijn ook gebaseerd op oplossingsgerichte therapie. Dit heeft elementen van positieve psychologie, waarbij er aandacht is voor positief gedrag en voor wat wél werkt om gewenst gedrag te stimuleren. Zo worden gedragsdoelen positief geformuleerd en ligt het accent op vragen als ‘wat gaat er nu al goed?’ Het formuleren van positieve doelen en het focussen op positieve aspecten in de ontwikkeling van kinderen is tevens herkenbaar in het handelingsgericht werken en het motiveren van gedragsverandering. Met verschillende vormen van feedback worden kinderen in de Familie- en Gezinsklas gemotiveerd om gewenst gedrag te oefenen en te laten zien. De doelen worden bewust klein gehouden en het behalen ervan wordt door het gebruik van (stickers op) de doelenkaart benadrukt. Hierdoor kunnen leerlingen successen ervaren. Dat geeft hen vervolgens zelfvertrouwen om nog verder vooruit te gaan. Zowel ouders als groepsleerkrachten/ onderwijsprofessionals noemen dit als een krachtig, positief punt.

“Het is ook positief dat hij zijn werk afkrijgt, dat hij weinig fout heeft. Moeder helpt natuurlijk, maar dat geeft hem wel een competentiegevoel. Dat is voor hem echt belangrijk want hij heeft faalangst.” (groepsleerkracht, Familieklass)

“Voor mijn kind heeft het heel erg geholpen door de nadruk op kleine successen te leggen. Door daar thuis en op school extra aandacht aan te geven is dat echt enorm gegroeid.” (ouder, Gezinsklas)

“Doordat je drie keer per dag de doelenkaart erbij moet pakken, zorgt dat er wel voor dat het doel onder de aandacht blijft en dat het een kort, klein doel is met veel succeservaringen voor de kinderen. Dat werkt goed. De stickers zijn belangrijk voor kinderen.” (groepsleerkracht, Gezinsklas)

In de Gezinsklas worden naast de doelenkaarten ook enkele therapeutische werkvormen gebruikt, zoals ‘de mascotte’ en ‘het stoplicht’. De mascotte helpt bij het halen van de doelen. Kinderen tekenen samen met hun ouder een dier dat past bij hun gekozen doelen, dit is hun mascotte. De mascotte komt daarna in de eigen klas te hangen en een foto van de mascotte komt op de doelenkaart. Het stoplicht helpt bij het reguleren van emoties. Kinderen krijgen in de Gezinsklas een leeg stoplicht met vragen erin. Zij vullen hier in hoe ontspannen of gespannen ze zijn bij groen, oranje en rood. Daarbij vullen kinderen samen met hun ouder in wat ze kunnen doen om van oranje weer in groen te komen en wat de ouder of groepsleerkracht kan doen wanneer het kind in rood zit. Het doel is dat kind, ouder en groepsleerkracht meer inzicht krijgen in de spanningsopbouw van het kind en hun reacties of handelen daarop aanpassen.

“We hebben een mooie poster gemaakt met een mascotte en dat heeft hem ook geholpen. Dat was het eerste wat hielp voor zijn zelfvertrouwen. Hij zei eerst altijd ‘ik kan het niet’ en nu zegt hij ‘ik kan het wel’, dan pakken we de mascotte erbij. De mascotte heeft hij ook thuis op zijn kamer hangen en hangt ook nog steeds in de klas. Het is een beer en een goede herinnering aan dat zelfvertrouwen.” (ouder, Gezinsklas)

“In de Gezinsklas hebben ze het stoplichtmodel geïntroduceerd. Dat heeft mijn kind heel erg geholpen. Vooral ook de interventie die je pleegt bij welke kleur. Ze heeft zelf bedacht dat als ze in rood zit dat wij als volwassenen haar een stop moeten geven van het is nu klaar. En dat ze daarna even ruimte wil om af te koelen. Dus hier gaat ze vaak naar haar slaapkamer, op school kan dat even de gang op zijn. Dat heeft ze zelf bedacht en dat helpt haar wel heel erg.” (ouder, Gezinsklas)

De stakeholders signaleren, naast de sterke punten, ook een aantal *aandachtspunten voor de toekomst*.

- Goede informatie en communicatie met ouders en groepsleerkrachten, zodat de juiste beeldvorming ontstaat. Dat is nodig om het beoogde draagvlak te ontwikkelen in de school en bij de ouders, en om alle leerlingen/ouders te bereiken die baat kunnen hebben bij deelname.
- Zorgvuldige selectie van leerlingen voor deelname, waarbij het vooral gaat om duidelijke verwachtingen voor zowel leerling, ouders als de groepsleerkracht, intern begeleider en eventuele andere betrokkenen. Ieder kind kan groeien door deelname, ongeacht de problematiek. Het is echter wel van belang dat hier voorafgaand aan deelname duidelijkheid over bestaat en dat alle betrokkenen daar achter staan.
- Breder bekendheid voor de interventie bij andere scholen en gemeenten.
- Kwaliteitsborging
 - o door het opzetten van een leerkrachtgroep waarin ook groepsleerkrachten kunnen profiteren van de psycho-educatie vanuit de Gezinsklas
 - o door het opzetten van een Familieklass-kenniskring waarin de Familieklassleerkrachten hun kennis kunnen opfrissen en versterken
 - o door het opleiden van een extra Familieklassleerkracht per school zodat de interventie minder gevoelig is bij uitval of vertrek van de opgeleide Familieklassleerkracht

Voor zowel de Familieklass als de Gezinsklas zijn de beleidsmedewerkers van de gemeenten die deelnamen aan de focusgroepen enthousiast over de interventies in het kader van preventie van grotere problematiek. Zij zien de kracht van de systeemaanpak en de thuis nabije benadering. De financiering en duurzame inzet van de beide interventies vraagt op beleidsniveau nog aandacht.

9.2 Reflectie op de uitvoering en beperkingen van het onderzoek

In de uitvoering van het onderzoek hebben zich enkele onvoorziene omstandigheden voorgedaan die gevolgen hadden voor de continuïteit, omvang en kwaliteit van de dataverzameling. Daarvoor zijn oplossingen gevonden, maar het is van belang voor de reikwijdte van de conclusies om deze omstandigheden en de gekozen oplossingen hieronder eerst te bespreken.

COVID

De startdatum van het onderzoek was 1 mei 2020. Met de eerste ronde van de dataverzameling is begonnen in het najaar van 2020. De Familie-/Gezinsklassen uit deze eerste lichting liepen nog toen vanwege de Covid-pandemie de scholen werden gesloten. Ook later (zowel in het schooljaar 2020-2021, als 2021-2022) was het lange tijd nog niet mogelijk om ouders in de school te ontvangen. Daardoor konden de Familie- en Gezinsklassen niet plaatsvinden. Dat heeft gezorgd voor vertraging in de dataverzameling. Omdat het gaat om een effectonderzoek was het niet mogelijk om de data van de groepen die na onderbreking van een aantal maanden werden voortgezet alsnog te gebruiken, of om data te verzamelen bij Familie-/Gezinsklassen die op een alternatieve locatie zijn georganiseerd. NRO heeft daarom uitstel van de opleverdatum van het onderzoek verleend.

Persoonlijke omstandigheden

Tijdens de uitvoering van het project hebben zich een aantal persoonlijke omstandigheden voorgedaan die hebben geleid tot vertraging en/of wisseling in de betrokkenen in het consortium. Met name de ziekte en het overlijden van een van de initiatiefnemers van de Familieklass, tevens een van de uitvoerders van de opleiding van Familieklassleerkrachten, heeft betekend dat de Familieklassen met name in het schooljaar 2022-2023 niet of in beperkte mate doorgang konden vinden. Om die reden is het project nogmaals verlengd, zodat extra data konden worden verzameld in de Familieklassen in het schooljaar 2023-2024.

Daarnaast hebben zich wisselingen voorgedaan in het onderzoeksteam, vanwege zwangerschap en vertrek naar andere organisaties. Er is ingezet op goede overdracht, maar ook dit heeft vanzelfsprekend consequenties gehad voor het project, in extra tijd die daarvoor nodig was en voor de goede doorloop van de dataverzameling.

AVG-wijziging

In de periode tussen het schrijven van het onderzoeksvoorstel en de start van het project, is er een belangrijke wijziging van kracht geworden in de privacywet- en regelgeving. De consequentie daarvan was dat, anders dan voorzien, gewerkt moest worden met actieve toestemming van ouders. In het projectplan was ervan uitgegaan dat voor onderzoeksdoeleinden passieve informed consent voldoende zou zijn. De noodzaak van actieve toestemming heeft geleid tot een aanmerkelijk kleinere dataset dan we hadden beoogd. Er is wel op verschillende manieren ingezet op het stimuleren van deelname, maar vanwege de vrij grote afstand tussen de onderzoekers enerzijds en de ouders en groepsleerkrachten anderzijds, bleef de werving complex. De uitvoerders van de Gezinsklassen konden ouders die deelnamen voldoende informeren. Zij waren goed op de hoogte van het doel en de aanpak van het onderzoek. Voor de Familieklassen was die afstand groter, omdat de in het consortium betrokken beleidsmedewerker van het samenwerkingsverband, niet zélf in contact staat met de ouders. Daar was het met name de groepsleerkracht die ouders moest informeren over het onderzoek met behulp van de schriftelijke informatie die zij meekregen. Het bereiken en bereid vinden van ouders van klasgenoten was op alle scholen erg lastig.

Om te zorgen voor goede informatie over het onderzoek is een ingesproken Power Pointpresentatie gemaakt voor alle teamleden van de betrokken scholen. Daarnaast hebben de consortiumleden die contact hadden met de scholen regelmatig extra aandacht gevraagd voor het invullen van de vragenlijsten op verschillende meetmomenten, en ouders en groepsleerkrachten geworven voor de interviews. De ouderbrieven zijn verder zo helder mogelijk geschreven, en ouders konden ook via een online tool (en de ouderapp die scholen gebruiken) hun toestemming kenbaar maken.

Het nadeel van de eis van actieve toestemming voor ouders is – naast de enorme inspanning die het vraagt – dat er waarschijnlijk enige selectie optreedt in de leerlingen en ouders van wie we data hebben kunnen benutten. Ouders met een andere thuistaal en ouders met een lagere opleiding zijn vermoedelijk in sterkere mate buiten de dataverzameling zijn gevallen omdat zij de informatie of de vragenlijsten te moeilijk te begrijpen vonden. Meer in het algemeen geldt hetzelfde als bij deelname aan de Familie-/Gezinsklassen zelf, dat sommige ouders huiverig zijn voor een eventueel ‘stempel’ dat hun kind meekrijgt, en daarom hebben afgezien van deelname aan het onderzoek. We zien in de dataverzameling echter voldoende diversiteit in achtergrondkenmerken van ouders en leerlingen om erop te vertrouwen dat onze analyses relevant zijn voor de gehele groep van deelnemers aan de Familie- en Gezinsklassen.

Verschillende scholen en startmomenten

Voor een strak verloop van de dataverzameling was een complicerende factor dat de interventies op elke school een eigen startdatum kennen. Het moment van de voor-, tijdens- en nameting is dus per school anders. Dat betekent dat in de communicatielijnen onderzoekers – contactpersoon van de interventies – school – groepsleerkrachten, ouders, leerlingen gemakkelijk ruis kon optreden. En dat is ook gebeurd. De consequentie daarvan is dat de voormeting (meting 1), ook weleens pas afgenomen is in de week nadat eerste interventiebijeenkomst plaatsvond, of dat de nameting (meting 3) moest worden ingevuld door een nieuwe groepsleerkracht omdat het inmiddels zomervakantie was geweest en de leerling in een volgende groep zat. Bij de data-cleaning is zo goed mogelijk gelet op deze omstandigheden, en bij te grote afwijkingen zijn vragenlijsten niet meegenomen. Uitgangspunt in de kwantitatieve gegevens is bijvoorbeeld ook geweest dat van/over dezelfde leerling minimaal gegevens van meetmoment 1 als meetmoment 3 beschikbaar moesten zijn. Gegevens van leerlingen voor wie dat niet zo was, zijn niet meegenomen.

9.3 Conclusies

De Familie- en Gezinsklas zijn beide interventies die voor scholen een relevante – aanvullende – aanpak kunnen betekenen in het ondersteunen van leerlingen met extra behoeften op het gebied van gedrag, concentratie, werkhouding en het omgaan met klasgenoten. We nemen hieronder de effecten samen voor de twee interventies, de verschillende respondentgroepen, en de kwalitatieve en kwantitatieve dataverzameling, om de grote lijnen te kunnen schetsen. De nuancering is terug te vinden in de resultatenhoofdstukken.

Opbrengsten

We zien overall een aantal positieve effecten voor zowel leerlingen zelf, als voor hun ouders en groepsleerkrachten.

Voor *leerlingen* gaat dat om verbetering van hun cognitief zelfvertrouwen en gevoel van eigenwaarde, afname van emotionele problemen, gedragsproblemen en hyperactiviteit, betere contacten met leeftijdgenoten, meer sociaal gedrag, en hogere scores op de toetsen voor Begrijpend Lezen. Ook zien we verbetering in de werkhouding, sociaal-emotioneel functioneren en welbevinden van de leerlingen, en in het contact tussen ouder en kind.

Voor *ouders* zijn er positieve effecten gemeten of waargenomen in de consistentie in de opvoeding, verlaging van opvoedstress en de kwaliteit van de relatie met school. De meeste

ouders hebben meer inzicht gekregen in het gedrag van hun kind, en kunnen daar beter mee omgaan. Zij vertonen meer school-ondersteunend gedrag en ontwikkelen een positievere houding tegenover school. Ook ontstaat een beter contact tussen ouder en kind, en ouder en groepsleerkracht. Ouders voelen dat zijzelf en hun kind meer gezien en gehoord worden door de school. Tot slot bouwen ouders meer contacten op met andere ouders en ervaren zij die contacten als steunend.

Voor *groepsleerkrachten* komen eveneens enkele positieve opbrengsten naar voren, zoals meer ervaren competentie en steun bij het lesgeven aan kinderen met gedragsproblemen, en een betere leerkracht-leerlingrelatie. Ook ontwikkelen zij meer inzicht in en begrip voor het gedrag van de leerlingen en worden zij zich meer bewust van het effect van hun eigen handelen op dat gedrag. Ook is er een verbetering in de communicatie met leerlingen en ouders. Bovendien zien veel groepsleerkrachten de kracht van positieve aandacht en van het werken met kleine, haalbare gedragsdoelen van de leerlingen.

Of opbrengsten ook voor de langere termijn gelden is niet onderzocht. De kans op lange termijn opbrengsten lijkt groter als ouders, groepsleerkrachten en kinderen het geleerde ook na deelname blijven toepassen. Betrokkenheid van groepsleerkrachten bij de interventie is om die reden extra belangrijk.

Werkzame elementen en sterke punten van de Familie- /Gezinsklas

Belangrijke werkzame elementen in de aanpak zijn de benadering vanuit de systeemtherapie, de multi familie-context en de aandacht voor positieve bekrachtiging. Sterke punten zijn daarnaast: de preventieve inzet (voorkomen van ernstiger problematiek), de laagdrempelige en thuisnabije setting (in de eigen school, onder schooltijd), de samenwerking tussen leerlingen, ouders en groepsleerkrachten waardoor het kind ondersteuning ervaart en zowel ouders als groepsleerkrachten meer inzicht krijgen in het gedrag en in wat werkt voor het kind.

De werkzaamheid van de interventies schuilt in het betrekken van ouders bij de directe schoolomgeving van het kind, waarbij zij samen onder positieve, deskundige begeleiding in een kleine groep persoonlijke succeservaringen kunnen opdoen. Kinderen en ouders ontwikkelen op deze manier zelfvertrouwen en vaardigheden die een basis vormen voor nieuwe positieve ervaringen. Aansprekende werkvormen die de Gezinsklas hanteert ondersteunen hierbij, evenals betrokkenheid van groepsleerkrachten bij beide interventies.

Randvoorwaarden

Draagvlak binnen de school is belangrijk om de interventies goed uit te kunnen voeren. Het gaat om het faciliteren door middel van een fysieke ruimte en voldoende tijd. Bij de Familieklass is bovendien een opgeleide Familieklassleerkracht nodig, bij de Gezinsklas gaat het om enkele uren vervanging van de groepsleerkracht. Daarnaast is betrokkenheid van ouders maar zeker ook van groepsleerkrachten van belang om positieve ervaringen op te doen en uit te breiden. Goede communicatie en informatie over de interventies binnen de school is een eerste en essentiële stap. Vervolgens is zorgvuldige communicatie over verwachtingen belangrijk bij mogelijke deelname. Het is van belang dat alle betrokkenen, zowel de deelnemende leerling en ouders, als de groepsleerkracht, intern begeleider en Familieklassleerkracht/Gezinsklasbegeleiders goed op de hoogte zijn van redenen en verwachtingen van deelname.

Aandachtspunten voor de toekomst

Met het oog op de toekomst zijn er een aantal aandachtspunten naar voren gekomen:

Kwaliteitsborging

Voor de Gezinsklas gaat dat om extra aandacht voor scholing van groepsleerkrachten, onder andere door hen mee te nemen in de psycho-educatie die aan ouders wordt gegeven tijdens de oudergroepbijeenkomsten. Voor de Familieklas gaat dat om het opzetten van een kenniskring van Familieklasleerkrachten zodat zij hun kennis verder kunnen delen en ontwikkelen, en om het opleiden van een extra Familieklasleerkracht per school om eventuele uitval beter te kunnen opvangen.

Informatie en bredere bekendheid

Goede informatie voor en communicatie met ouders en groepsleerkrachten is noodzakelijk voor een juiste beeldvorming en een stevig draagvlak. Ook bredere bekendheid van de interventies bij andere scholen en gemeenten is wenselijk. In het kader van dit onderzoek zijn als bijdrage hieraan twee korte video's gemaakt waarin de essentie van beide interventies in beeld is gebracht, voor een breed publiek.

Continuïteit in beleid en financiering

Voor beide interventies is continuïteit van de financiële bijdrage vanuit de betrokken gemeenten voor de toekomst nog onzeker, al lijkt er vanuit beleidsmakers zeker enthousiasme voor de kwaliteit en gunstige opbrengsten van de Familie-/Gezinsklassen.

Onderzoek naar langetermijneffecten

In het onderzoek waarover we hier rapporteren is weliswaar gekeken naar retentie-effecten, ongeveer zes weken na afronding van de deelname aan de Familie-/Gezinsklas, maar onderzoek naar opbrengsten op de langere termijn ontbreekt nog en is met name voor scholen en beleidsmakers zeker interessant.

Literatuur

- Asen, E. (2002). Multiple family therapy: An overview. *Journal of Family Therapy*, 24, 3-16.
- Asen, E., & Scholz, M. (2010). Multi-familientherapie in unterschiedlichen Kontexten. *Praxis der Kinderpsychologie und Kinderpsychiatrie*, 57, 5, 362-380.
- Bakker, J., Denessen, E., Dennissen, M., & Oolbekkink-Marchand, H. (2013). *Leraren en ouderbetrokkenheid: Een reviewstudie naar de effectiviteit van ouderbetrokkenheid en de rol die leraren daarbij kunnen vervullen*. Radboud Universiteit Nijmegen.
- Bos, E., Kalkman, M., Lindemulder, B., & Van de Velde, I. (2016). *Familieklas: Methodiekbeschrijving*. Rhenen: Stichting Familieklas Nederland.
- Bronfenbrenner, U. (1989). Ecological systems theory. In R. Vasta (ed.), *Annals of Child Development* (pp. 187-249). Boston: JAI Press, Inc.
- Carr, A. (2018). Family therapy and systemic interventions for child-focused problems: The current evidence base. *Journal of Family Therapy* 41, 2, 153-213.
- Chafouleas, S. M., Riley-Tillman, T. C., & McDougal, J. L. (2002). Good, bad, or in-between: How does the daily behavior report card rate? *Psychology in the Schools*, 39, 157-169.
- Darling, N. (2007). Ecological systems theory: The person in the center of the circles. *Research in human development*, 4, 3, 203-217.
- Deci, E. L., & Ryan, R. M. (1985). *Intrinsic motivation and selfdetermination in human behavior*. New York: Plenum.
- Deci, E. L., Koestner, R., & Ryan, R. M. (1999). A meta-analytic review of experiments examining the effects of extrinsic rewards on intrinsic motivation. *Psychological bulletin*, 125, 6, 627.
- Deci, E. L., Koestner, R., Ryan, R. M. (2001). Extrinsic rewards and intrinsic motivation in education: Reconsidered once again. *Review of Educational Research*, 71, 1, 1-27.
- Forgatch, M., & Paterson, G. (2010) Parent management training. Oregon model: An intervention for antisocial behaviour in children and adolescents. In J. Weisz and A. Kazdin, (ed.) *Evidence-Based Psychotherapies for Children and Adolescents* (pp. 159-178). New York: Guilford.
- Inspectie van het Onderwijs. (2014). De staat van het onderwijs: Onderwijsverslag 2012/2013. Utrecht.
- Inspectie van het Onderwijs. (2015). De staat van het onderwijs: Onderwijsverslag 2013/2014. Utrecht.
- Inspectie van het Onderwijs. (2016). De staat van het onderwijs. Onderwijsverslag 2014/2015. Utrecht.
- Iznardo, M., Rogers, M. A., Volpe, R. J., Labelle, P. R., & Robaey, P. (2017). The effectiveness of daily behavior report cards for children with ADHD: A meta-analysis. *Journal of attention disorders*, 1-14.
- Jonge, de K. (2015). *Effecten van de Impulsklas voor kind, ouder en school*. Leiden: Lectoraat Passend Onderwijs, Hogeschool Leiden/Pabo Thomas More, interne publicatie.
- Keuning, T., Geel, M., van & Visscher, A. (2017). Why a data-based decision-making intervention works in some schools and not in others. *Learning Disabilities Research and Practice*, 32, 1, 32-45.
- Kim, J., Jordan, S.S., Franklin, C., & Froerer, A. (2019). Is solution-focused brief therapy evidence-based? An update 10 years later. *Families in Society*, 100, 2, 127-138.
- Kratochwill, T. R., McDonald, L., Levin, J. R., Bear-Tibbetts, H. Y., & Demaray, M. K. (2004). Families and schools together: An experimental analysis of a parent-mediated multi-family group program for American Indian children. *Journal of School Psychology*, 42, 5, 359-383.
- Ledoux, G., & Waslander, S. (m.m.v. Eimers, T.) (2020). *Evaluatie passend onderwijs*. Eindrapport.
- Madern, J., & Sparreboom, M. (2020). *De Gezinsklas*. Eelde: MADELIES.

- McCart, M., Priester, P., Davies, W., & Azen, R. (2006) Differential effectiveness of cognitive-behavioural therapy and behavioural parent-training for antisocial youth: A meta-analysis. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 34, 527-543.
- Morris, E., Huray, C. I., Skagerberg, E., Gomes, R., & Ninteman, A. (2013). Families changing families: The protective function of multi-family therapy for children in education. *Clinical Child Psychology and Psychiatry*, 0, 0, 1-16.
- Nicol, D.J. & Macfarlane-Dick, D. (2006). Formative assessment and self-regulated learning: a model and seven principles of good feedback practice. *Studies in Higher Education*, 31, 2, 199-218.
- Nowak, C., & Heinrichs, N. (2008) A comprehensive meta-analysis of triple P-positive parenting program using hierarchical linear modelling: Effectiveness and moderating variables. *Clinical Child and Family Psychology Review*, 11, 3, 114-144.
- Pameijer, N., Beukering, T. van & Lange, S. de (2009). *Handelingsgericht werken: een handreiking voor het schoolteam. Samen met collega's, leerlingen en ouders aan de slag*. Leuven: Acco.
- Pameijer, N. (2017). *Handelingsgericht werken: Samenwerken aan schoolsucces*. Leuven: Acco.
- Park, V., & Datnow, A. (2017). Ability grouping and differentiated instruction in an era of data-driven decision making. *American Journal of Education*, 123, 2, 281-306.
- Riden, B. S., Taylor, J. C., Lee, D. L., & Scheeler, M. C. (2018). A synthesis of the daily behavior report card literature from 2007 to 2017. *The Journal of Special Education Apprenticeship*, 7, 1, 1-28.
- Scholte R. (2018). Bijlage bij Call for Proposals. Praktijkgericht Onderwijsonderzoek. Gedrag en Passend Onderwijs. Hoofdstuk 3, Perspectief van de leerlingen. Den Haag: NRO
- Vannest, K. J., Davis, J. L., Davis, C. R., Mason, B. A., & Burke, M. D. (2010). Effective Intervention for behavior with a daily behavior report card: A meta-analysis. *School Psychology Review*, 39, 4, 654-672.
- Wouters, J. (2022). De Familieklas: zetje in de goede richting? Praktijkonderzoek naar de invloed van de Familieklas op probleemgedrag op school (Masterthesis). NCOI: Master Social Work and Innovation
- Yperen, T. A., van & Veerman, J. W. (2008). *Zicht op effectiviteit. Handboek voor praktijkgestuurd effectonderzoek in de jeugdzorg*. Delft: Eburon.

Bijlagen

Bijlage 1 bij hoofdstuk 7

Vragenlijstgegevens: aantallen leerlingen en meetmomenten in de multilevelanalyses per variabele

Leerlingvragenlijst	Familieklas		Gezinsklas	
	n leerlingen	n metingen	n leerlingen	n metingen
cognitief zelfvertrouwen	62	128	29	75
inzet	50	77	29	50
welbevinden met de leerkracht	62	128	29	75
prosociaal gedrag	62	128	29	75
hyperactiviteit	62	127	29	75
emotionele problemen	62	127	29	75
gedragsproblemen	62	128	29	75
problemen met leeftijdsgenoten	62	128	29	75
eigenwaarde	62	128	29	74
algemeen welbevinden	62	128	29	74
Leerkrachtvragenlijst				
rel. II-Ik: afhankelijkheid	34	64	121	251
rel. II-Ik: conflict	34	64	121	251
rel. II-Ik: nabijheid	33	63	121	251
prosociaal gedrag	37	99	121	249
hyperactiviteit	37	99	121	249
emotionele problemen	37	99	121	249
gedragsproblemen	37	99	121	249
problemen met leeftijdsgenoten	37	99	121	249
werkhouding	17	17	121	249
ervaren competentie	33	63	121	251
ervaren steun	33	63	121	251
Oudervragenlijst				
warmte	28	49	113	231
consistentie	28	49	113	231
opvoedstress	27	48	111	229
prosociaal gedrag	28	65	111	229
hyperactiviteit	28	65	111	229
emotionele problemen	28	65	111	229
gedragsproblemen	28	65	111	229
problemen met leeftijdsgenoten	28	65	111	229
kwaliteit relatie school	27	48	111	228

Vragenlijstgegevens: aantallen leerlingen per achtergrondkenmerk. Grijs gearceerd wanneer onvoldoende laag om te vergelijken naar dit kenmerk

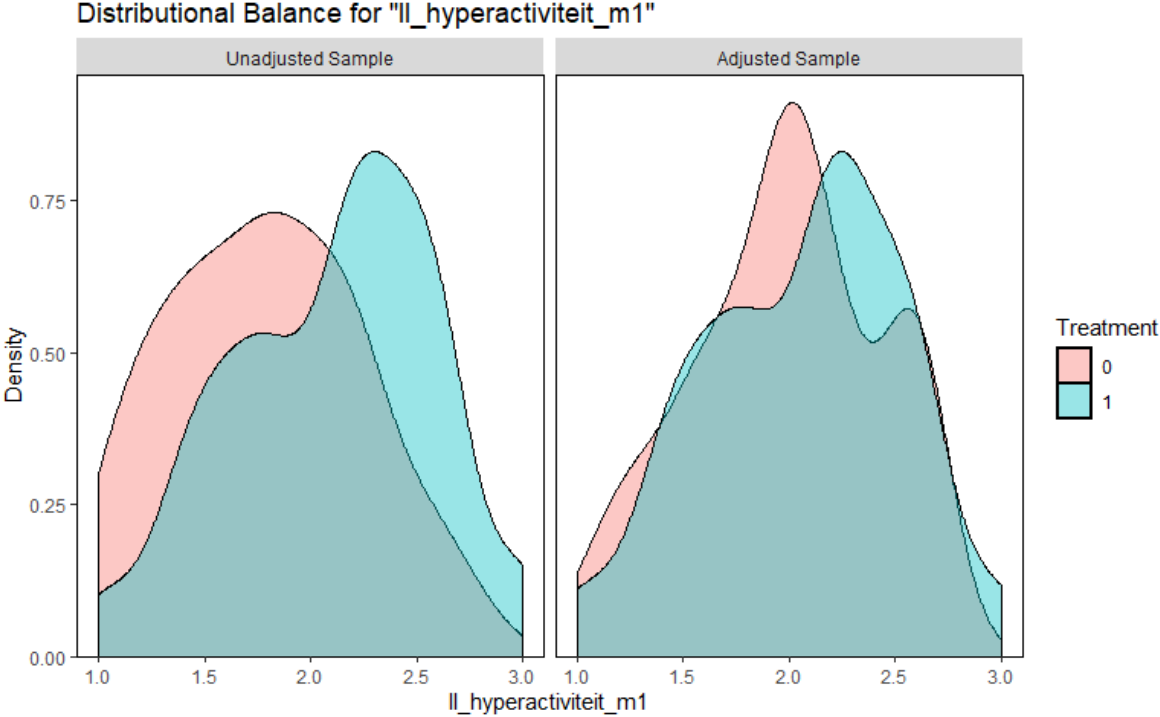
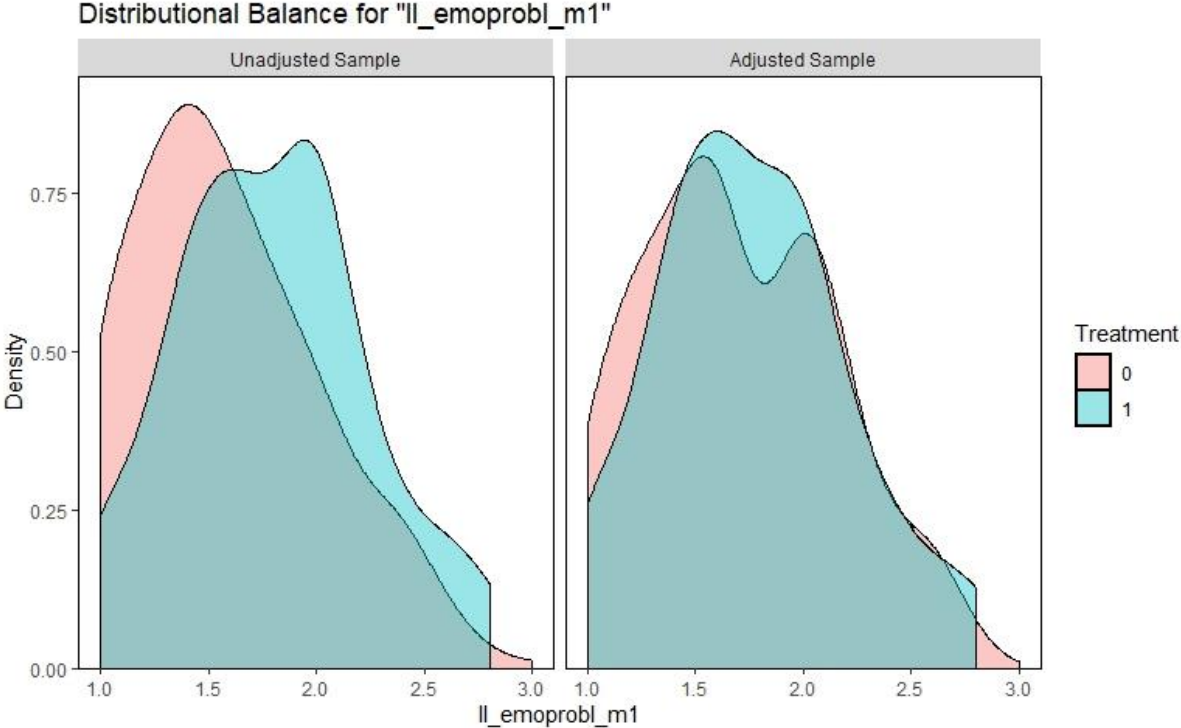
Familieklas

	seks		groep					Thuisstaal alleen NL		tweeoudergezin		Ook andere begeleiding		Startjaar		Opleiding ouders	
	jongen	meisje	4	5	6	7	8	ja	nee	nee	ja	nee	Ja	2021/2022	later	max. mbo	ho
Leerlingvragenlijst																	
cognitief zelfvertrouwen	33	29	10	17	12	15	8	16	27	13	31	13	4	27	35	7	11
inzet	28	22	7	13	11	13	6	16	27	12	30	13	2	25	25	7	9
welbevinden met de leerkracht	33	29	10	17	12	15	8	16	27	13	31	13	4	27	35	7	11
prosociaal gedrag	33	29	10	17	12	15	8	16	27	13	31	13	4	27	35	7	11
hyperactiviteit	33	29	10	17	12	15	8	16	27	13	31	13	4	27	35	7	11
emotionele problemen	33	29	10	17	12	15	8	16	27	13	31	13	4	27	35	7	11
gedragsproblemen	33	29	10	17	12	15	8	16	27	13	31	13	4	27	35	7	11
problemen met leeftijdsgenoten	33	29	10	17	12	15	8	16	27	13	31	13	4	27	35	7	11
eigenwaarde	33	29	10	17	12	15	8	16	27	13	31	13	4	27	35	7	11
algemeen welbevinden	33	29	10	17	12	15	8	16	27	13	31	13	4	27	35	7	11
Leerkrachtvragenlijst																	
rel. II-Ik: afhankelijkheid	18	15	8	8	6	7	2	5	10	9	12	10	4	15	18	6	8
rel. II-Ik: conflict	18	15	8	8	6	7	2	5	10	9	12	10	4	15	18	6	8
rel. II-Ik: nabijheid	17	15	8	8	6	6	2	5	9	9	11	10	4	15	17	6	8
prosociaal gedrag	20	17	12	10	7	6	2	11	17	11	21	11	6	21	16	6	12
hyperactiviteit	20	17	12	10	7	6	2	11	17	11	21	11	6	21	16	6	12
emotionele problemen	20	17	12	10	7	6	2	11	17	11	21	11	6	21	16	6	12
gedragsproblemen	20	17	12	10	7	6	2	11	17	11	21	11	6	21	16	6	12
problemen met leeftijdsgenoten	20	17	12	10	7	6	2	11	17	11	21	11	6	21	16	6	12
ervaren competentie	17	15	8	8	6	6	2	5	9	9	11	10	4	15	17	6	8
ervaren steun	17	15	8	8	6	6	2	5	9	9	11	10	4	15	17	6	8
Oudervragenlijst																	
warmte	15	12	10	4	4	4	3	8	9	11	15	17	6	14	13	11	13
consistentie	15	12	10	4	4	4	3	8	9	11	15	17	6	14	13	11	13
opvoedstress	15	11	9	4	4	4	3	7	9	11	14	17	6	13	13	10	13
prosociaal gedrag	15	13	11	6	5	4	2	11	10	10	16	11	6	19	9	6	12
hyperactiviteit	15	13	11	6	5	4	2	11	10	10	16	11	6	19	9	6	12
emotionele problemen	15	13	11	6	5	4	2	11	10	10	16	11	6	19	9	6	12
gedragsproblemen	15	13	11	6	5	4	2	11	10	10	16	11	6	19	9	6	12
problemen met leeftijdsgenoten	15	13	11	6	5	4	2	11	10	10	16	11	6	19	9	6	12
kwaliteit relatie school	15	11	9	4	4	4	3	7	9	11	14	17	6	13	13	10	13

Gezinsklas

	seks		groep								Thuisstaal alleen NL		tweeoudergezin		Ook andere begeleiding		Startjaar		Opleiding ouders	
	jongens	meisje	1	2	3	4	5	6	7	8	ja	nee	nee	ja	nee	Ja	2021/2022	later	max. mbo	ho
Leerlingvragenlijst																				
cognitief zelfvertrouwen	18	11	nvt	nvt	nvt	nvt	10	5	9	5	13	12	9	19	16	10	22	7	15	11
inzet	18	11	nvt	nvt	nvt	nvt	10	5	9	5	13	12	9	19	16	10	22	7	15	11
welbevinden met de leerkracht	18	11	nvt	nvt	nvt	nvt	10	5	9	5	13	12	9	19	16	10	22	7	15	11
prosociaal gedrag	18	11	nvt	nvt	nvt	nvt	10	5	9	5	13	12	9	19	16	10	22	7	15	11
hyperactiviteit	18	11	nvt	nvt	nvt	nvt	10	5	9	5	13	12	9	19	16	10	22	7	15	11
emotionele problemen	18	11	nvt	nvt	nvt	nvt	10	5	9	5	13	12	9	19	16	10	22	7	15	11
gedragsproblemen	18	11	nvt	nvt	nvt	nvt	10	5	9	5	13	12	9	19	16	10	22	7	15	11
problemen met leeftijdsgenoten	18	11	nvt	nvt	nvt	nvt	10	5	9	5	13	12	9	19	16	10	22	7	15	11
eigenwaarde	18	11	nvt	nvt	nvt	nvt	10	5	9	5	13	12	9	19	16	10	22	7	15	11
algemeen welbevinden	18	11	nvt	nvt	nvt	nvt	10	5	9	5	13	12	9	19	16	10	22	7	15	11
Leerkrachtvragenlijst																				
rel. II-Ik: afhankelijkheid	79	42	7	18	21	25	15	8	13	5	13	12	34	68	73	25	68	53	63	37
rel. II-Ik: conflict	79	42	7	18	21	25	15	8	13	5	13	12	34	68	73	25	68	53	63	37
rel. II-Ik: nabijheid	79	42	7	18	21	25	15	8	13	5	13	12	34	68	73	25	68	53	63	37
prosociaal gedrag	79	42	7	18	21	25	15	8	13	5	13	12	34	68	73	25	68	53	63	37
hyperactiviteit	79	42	7	18	21	25	15	8	13	5	13	12	34	68	73	25	68	53	63	37
emotionele problemen	79	42	7	18	21	25	15	8	13	5	13	12	34	68	73	25	68	53	63	37
gedragsproblemen	79	42	7	18	21	25	15	8	13	5	13	12	34	68	73	25	68	53	63	37
problemen met leeftijdsgenoten	79	42	7	18	21	25	15	8	13	5	13	12	34	68	73	25	68	53	63	37
werkhouding	79	42	7	18	21	25	15	8	13	5	13	12	34	68	73	25	68	53	63	37
ervaren competentie	79	42	7	18	21	25	15	8	13	5	13	12	34	68	73	25	68	53	63	37
ervaren steun	79	42	7	18	21	25	15	8	13	5	13	12	34	68	73	25	68	53	63	37
Oudervragenlijst																				
warmte	76	37	6	16	17	21	13	6	12	5	13	10	37	72	79	28	65	48	69	40
consistentie	76	37	6	16	17	21	13	6	12	5	13	10	37	72	79	28	65	48	69	40
opvoedstress	75	36	5	16	17	20	13	6	12	5	13	10	37	70	79	28	65	46	67	40
prosociaal gedrag	75	36	5	16	17	20	13	6	12	5	13	10	37	70	79	28	65	46	67	40
hyperactiviteit	75	36	5	16	17	20	13	6	12	5	13	10	37	70	79	28	65	46	67	40
emotionele problemen	75	36	5	16	17	20	13	6	12	5	13	10	37	70	79	28	65	46	67	40
gedragsproblemen	75	36	5	16	17	20	13	6	12	5	13	10	37	70	79	28	65	46	67	40
problemen met leeftijdsgenoten	75	36	5	16	17	20	13	6	12	5	13	10	37	70	79	28	65	46	67	40
kwaliteit relatie school	75	36	5	16	17	20	13	6	12	5	13	10	37	70	79	28	65	46	67	40

Bijlage 2 bij hoofdstuk 8

Tabel V.1 Vergelijking van de ontwikkeling in cognitief zelfvertrouwen en gevoel van eigenwaarde tussen de interventie- en controlegroep

	Cognitief zelfvertrouwen			Gevoel van eigenwaarde		
	est.	s.e.	p	est.	s.e.	p
Familieklas						
Intercept	3.877	0.069	0.000	2.752	0.038	0.000
Meting 3 (ref = meting 1)	0.065	0.050	0.195	-0.045	0.029	0.127
Interventiegroep (ref = controlegroep)	-0.034	0.115	0.765	-0.109	0.064	0.087
Meting 3* Interventie	0.166	0.096	0.087	0.083	0.057	0.142
Gezinsklas						
Intercept	3.555	0.134	0.000	2.490	0.079	0.000
Meting 3 (ref = meting 1)	-0.112	0.084	0.183	-0.081	0.056	0.152
Interventiegroep (ref = controlegroep)	-0.185	0.209	0.379	-0.292	0.125	0.023
Meting 3* Interventie	0.163	0.169	0.336	0.412	0.112	0.000

Tabel V.2.1 Vergelijking van de ontwikkeling in gedrag tussen de interventie- en controlegroep - deel 1

	Hyperactiviteit			Prosociaal gedrag			Emotionele problemen		
	est.	s.e.	p	est.	s.e.	p	est.	s.e.	p
Familieklas									
Intercept	1.851	0.059	0.000	2.518	0.039	0.000	1.580	0.049	0.000
Meting 3 (ref = meting 1)	-0.072	0.034	0.037	0.080	0.030	0.009	-0.165	0.039	0.000
Interventiegroep (ref = controlegroep)	0.113	0.097	0.248	0.111	0.065	0.091	0.063	0.083	0.449
Meting 3* Interventie	0.014	0.066	0.833	-0.026	0.058	0.649	0.097	0.075	0.202
Gezinsklas									
Intercept	2.260	0.077	0.000	2.606	0.064	0.000	1.923	0.080	0.000
Meting 3 (ref = meting 1)	-0.395	0.049	0.000	0.026	0.043	0.549	-0.043	0.044	0.337
Interventiegroep (ref = controlegroep)	0.000	0.120	0.999	-0.169	0.101	0.100	0.089	0.124	0.473
Meting 3* Interventie	0.258	0.099	0.010	0.002	0.086	0.977	-0.175	0.090	0.054

Tabel V.2 Vergelijking van de ontwikkeling in gedrag tussen de interventie- en controlegroep - deel 2

	Gedragsproblemen			Problemen met leeftijdsgenoten		
	est.	s.e.	p	est.	s.e.	P
Familieklas						
Intercept	1.495	0.043	0.000	1.529	0.035	0.000
Meting 3 (ref = meting 1)	-0.059	0.029	0.045	-0.104	0.029	0.000
Interventiegroep (ref = controlegroep)	0.113	0.072	0.116	-0.029	0.059	0.632
Meting 3* Interventie	-0.162	0.057	0.005	0.108	0.056	0.053
Gezinsklas						
Intercept	1.662	0.078	0.000	1.638	0.053	0.000
Meting 3 (ref = meting 1)	-0.114	0.034	0.001	-0.158	0.050	0.002
Interventiegroep (ref = controlegroep)	0.168	0.120	0.168	0.212	0.087	0.018
Meting 3* Interventie	-0.064	0.068	0.348	0.049	0.100	0.621

Tabel V.3 - Vergelijking van de ontwikkeling in inzet en welbevinden tussen de interventie- en controlegroep

	Inzet			Welbevinden in relatie tot leerkracht			Algemeen welbevinden		
	est.	s.e.	p	est.	s.e.	p	est.	s.e.	p
Familieklas									
Intercept	3.923	0.069	0.000	3.693	0.083	0.000	8.338	0.182	0.000
Meting 3 (ref = meting 1)	-0.154	0.048	0.002	-0.082	0.069	0.239	-0.357	0.143	0.013
Interventiegroep (ref = controlegroep)	-0.301	0.115	0.010	0.053	0.140	0.704	0.017	0.303	0.954
Meting 3* Interventie	0.216	0.093	0.021	0.326	0.134	0.016	0.423	0.276	0.127
Gezinsklas									
Intercept	3.474	0.133	0.000	3.683	0.146	0.000	7.843	0.334	0.000
Meting 3 (ref = meting 1)	0.533	0.076	0.000	0.343	0.075	0.000	0.261	0.209	0.215
Interventiegroep (ref = controlegroep)	0.018	0.206	0.932	-0.066	0.225	0.771	-0.943	0.520	0.076
Meting 3* Interventie	-0.478	0.154	0.002	-0.317	0.151	0.039	0.293	0.418	0.485